तैत्तिरीय आरण्यकम्

Colophon

This document was typeset using XƎLaTeX, and uses the Sanskrit 2003 font extensively. It also uses several LaTeX macros designed by *H. L. Prasād*. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (`http://www.aupasana.com/`).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from `http://sanskritdocuments.org/` and `https://sa.wikisource.org/`. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (`http://sanskritweb.de/`) for hosting a wonderful resource for Yajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma.
See also `http://stotrasamhita.github.io/about/`

For Personal Use Only
Not For Commercial Printing/Distribution

अनुक्रमणिका

तैत्तिरीय आरण्यकम् 1

प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः 1

द्वितीयः प्रश्नः 43

तृतीयः प्रश्नः 61

चतुर्थः प्रश्नः 77

पञ्चमः प्रश्नः 105

षष्ठः प्रश्नः 141

सप्तमः प्रश्नः 158

अष्टमः प्रश्नः 166

नवमः प्रश्नः 172

दशमः प्रश्नः 176

कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् 207

प्रथमः प्रश्नः 207

द्वितीयः प्रश्नः 222

तृतीयः प्रश्नः 241

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु। आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः॥ १॥

अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्धिया। वाय्वश्वा रश्मिपतयः। मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। महानाम्नीर्महामानाः। महसो महसः स्वः। देवीः पर्जन्यसूवरीः।

पुत्रवत्वाय मे सुत॥ २॥

अपाश्र्युष्णिमपा रक्षः। अपाश्र्युष्णिमपारघम्। अपाघ्रामप चावर्तिम्। अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताꣳश्च। भुवनं देवसूवरीः। आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत। शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि॥ ३॥

[१]

स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यम्। अनुमानश्चतुष्टयम्। एतैरादित्यमण्डलम्। सर्वैरेव विधास्यते। सूर्यो मरीचिमादत्ते। सर्वस्माद्भुवनादधि। तस्याः पाकविशेषेण। स्मृतं कालविशेषणम्। नदीव प्रभवात्काचित्। अक्षय्यात्स्यन्दते यथा॥ ४॥

तां नद्योऽभि समायन्ति। सोरुः सती न निवर्तते। एवं नानासमुत्थानाः। कालाः संवत्सरꣳ श्रिताः। अणुशश्च महशश्च। सर्वे समवयन्त्रितम्। सतैः सर्वैः समाविष्टः। ऊरुः सन्न निवर्तते। अधिसंवत्सरं विद्यात्। तदेव लक्षणे॥ ५॥

अणुभिश्च महद्भिश्च। समारूढः प्रदृश्यते। संवत्सरः प्रत्यक्षेण।

नाधिसत्वः प्रदृश्यते। पटरो विक्लिधः पिङ्गः। एतद्वरुणलक्षणम्। यत्रैतदुपदृश्यते। सहस्रं तत्र नीयते। एकꣳ हि शिरो नाना मुखे। कृत्स्नं तदृतुलक्षणम्॥ ६॥

उभयतः सप्तेन्द्रियाणि। जल्पितं त्वेव दिह्यते। शुक्लकृष्णे संवत्सरस्य। दक्षिणवामयोः पार्श्वयोः। तस्यैषा भवति। शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यत्। विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि। विश्वा हि माया अवसि स्वधावः। भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्त्विति। नात्र भुवनम्। न पूषा। न पशवः। नऽऽदित्यः संवत्सर एव प्रत्यक्षेण प्रियतमं विद्यात्। एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमꣳ रूपम्। योऽस्य महानर्थ उत्पत्स्यमानो भवति। इदं पुण्यं कुरुष्वेति। तमाहरणं दद्यात्॥ ७॥

[२]

साकञ्जानाꣳ सप्तथमाहुरेकजम्। षडुद्यमा ऋषयो देवजा इति। तेषामिष्टानि विहितानि धामशः। स्थात्रे रेजन्ते विकृतानि रूपशः। को नु मर्या अमिथितः। सखा सखायमब्रवीत्। जहाको अस्मदीषते। यस्तित्याज सखिविद्ꣳ सखायम्। न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति। यदीꣳ शृणोत्यलकꣳ शृणोति॥ ८॥

न हि प्रवेद सुकृतस्य पन्थामिति। ऋतुरृतुना नुद्यमानः। विनादाभिधावः। षष्टिश्च त्रिꣳशका वल्गाः। शुक्लकृष्णौ च षाष्टिकौ। सारागवस्त्रैर्जरदक्षः। वसन्तो वसुभिः सह। संवत्सरस्य सवितुः। प्रैषकृत्प्रथमः स्मृतः। अमूनादयतेत्यन्यान्॥ ९॥

अमूꣳश्च परिरक्षतः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। यत्रैतदुपदृश्यते। एतदेव विजानीयात्। प्रमाणं कालपर्यये। विशेषणं तु वक्ष्यामः। ऋतूनां तन्निबोधत। शुक्लवासा रुद्रगणः। ग्रीष्मेणऽऽवर्तते सह। निजहन् पृथिवीꣳ सर्वाम्॥ १०॥

ज्योतिषाऽप्रतिख्येन सः। विश्वरूपाणि वासाꣳसि। आदित्यानां निबोधत। संवत्सरीणं कर्मफलम्। वर्षाभिर्ददताꣳ सह। अदुःखो दुःखचक्षुरिव। तद्वाऽऽपीत इव दृश्यते। शीतेनाव्यथयन्निव। रुरुदक्ष इव दृश्यते। ह्लादयतेव ज्वलतश्चैव। शाम्यतश्चास्य चक्षुषी। या वै प्रजा भ्रꣳश्यन्ते। संवत्सरात्ता भ्रꣳश्यन्ते। याः प्रतितिष्ठन्ति। संवत्सरे ताः प्रतितिष्ठन्ति। वर्षाभ्य इत्यर्थः॥ ११॥

[३]

अक्षिदुःखोत्थितस्यैव। विप्रसन्ने कनीनिके। आङ्के चाद्रणं नास्ति।

ऋ॒भूणां॑ तन्नि॒बोध॑त। क॒न॒का॒भानि॑ वासा॒ꣳसि। अ॒हता॑नि नि॒बोधत। अन्नमश्नीत॑ मृज्मी॒त। अ॒हं वो॑ जीव॒नप्र॑दः। ए॒ता वा॒चः प्र॑युज्य॒न्ते। शा॒रद्य॑त्रोप॒दृश्य॑ते॥ १२॥

अभिधून्वन्तोऽभिघ्नन्त इ॒व। वा॒तव॑न्तो म॒रुद्ग॑णाः। अमुतो जेतुमिषुमु॑खमि॒व। सन्नद्धाः सह द॑दृशे॒ ह। अपध्वस्तैर्वस्तिव॑र्णैरि॒व। वि॒शि॒खासः॑ कप॒र्दिनः। अक्रुद्धस्य योत्स्य॑मान॒स्य। क्रु॒द्धस्ये॑व॒ लोहि॑नी। हेमतश्चक्षु॑षी वि॒द्यात्। अ॒क्ष्णयोः॑ क्षिप॒णोरि॑व॥ १३॥

दुर्भिक्षं देव॑लोके॒षु। म॒नूना॑मुद॒कं गृ॑हे। ए॒ता वा॒चः प्र॑वद॒न्तीः। वै॒द्युतो॑ यान्ति॒ शौशि॑रीः। ता अ॒ग्निः पव॑मना॒ अन्वै॑क्षत। इ॒ह जी॑वि॒कामप॑रिपश्यन्। तस्यै॒षा भव॑ति। इ॒हेह॑वः स्वत॒पसः। मरु॑तः॒ सूर्य॑त्वचः। शर्म॑ स॒प्रथा॒ आवृ॑णे॥ १४॥

[४]

अति॑ताम्राणि॑ वासा॒ꣳसि। अ॒ष्टिव॑ज्रिश॒तघ्नि॑ च। विश्वे देवा विप्रह॒र॒न्ति। अ॒ग्निर्जिह्वा अ॒सश्च॑त। नैव देवो॑ न म॒र्त्यः। न राजा व॑रुणो॒ विभुः। नाग्निर्नेन्द्रो न प॑वमा॒नः। मा॒तृक्क॑चन॒ विद्य॑ते। दि॒व्यस्यैका॒ धनु॑रार्त्निः। पृ॒थि॒व्यामप॑रा श्रि॒ता॥ १५॥

तस्येन्द्रो वम्रिरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनुरित्यज्यम्। अभ्रवर्णेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य। एतद्रुद्रस्य धनुः। रुद्रस्य त्वेव धनुरार्त्निः। शिर उत्पिपेष। स प्रवर्ग्योऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य स शिरः प्रतिदधाति। नैनꣳ रुद्र आरुको भवति। य एवं वेद॥ १६॥

[५]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्चात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं न वासाꣳसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न हिꣳस्रातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्ष्णिः। सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि निजानुकाम्॥ १७॥

निजानुका मै न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मण आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः सह। इन्द्राय सर्वान्कामानभिवहति। स द्रप्सः। तस्यैषा भवति॥ १८॥

अवद्रप्सो अꣳशुमतीमतिष्ठत्। इयानः कृष्णो दशभिः सहस्रैः। आवर्तमिन्द्रः शच्या धमन्तम्। उप्स्नुहि तं

नृमणामथद्रामिति। एतयैवेन्द्रः सलावृक्या सह। असुरान् परिवृश्चति। पृथिव्यꣳशुमती। तामन्ववस्थितः संवत्सरो दिवं च। नैवं विदुषाऽऽचार्यान्तेवासिनौ। अन्योन्यस्मै द्रुह्याताम्। यो द्रुह्यति। भ्रश्यते स्वर्गाल्लोकात्। इत्यृतुमण्डलानि। सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः। अत ऊर्ध्वꣳ सनिर्वचनाः॥ १९॥

[६]

आरोगो भ्राजः पटरः पतङ्गः। स्वर्णरो ज्योतिषिमान् विभासः। ते अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति। कश्यपोऽष्टमः। स महामेरुं न जहाति। तस्यैषा भवति। यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्। इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु। यस्मिन्त्सूर्या अर्पिताः सप्त साकम्॥ २०॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे कश्यपाज्ज्योतिर्लभन्ते। तान्त्सोमः कश्यपादधिनिर्द्धमति। भ्रस्ताकर्मकृदिवैवम्। प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि। सप्त शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्त्सप्त सूर्यानिति। पञ्चकर्णो वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः॥ २१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न हि शेकुमिव महामेरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामेरुम्। एकं चाजहतम्। भ्राजपटरपतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति। तस्मादिह तप्रितपाः॥ २२॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातप्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पथिभिर्दक्षिणावान्। ते अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति। सप्तर्त्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो नानासूर्याः॥ २३॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः सोमाभीरक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून् करोति। एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः। तस्यैषा भवति। यद्याव इन्द्र ते शतꣳ शतं भूमीः। उतस्युः। नत्वा वज्रिन्त्सहस्रꣳ सूर्याः॥ २४॥

अनु न जातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टात ऊर्ध्वम्। तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदगादनीकम्। चक्षुर्मित्रस्य

वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्। सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति॥ २५॥

[७]

क्वेदमभ्रं निविशते। क्वायꣳ संवत्सरो मिथः। क्वाहः क्वेयं देव रात्री। क्व मासा ऋतवः श्रिताः। अर्द्धमासा मुहूर्ताः। निमेषास्तुटिभिः सह। क्वेमा आपो निविशन्ते। यदीतो यान्ति सम्प्रति। काला अप्सु निविशन्ते। आपः सूर्ये समाहिताः॥ २६॥

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते। विद्युत्सूर्ये समाहिता। अनवर्णे इमे भूमी। इयं चाऽसौ च रोदसी। किꣳस्विदत्रान्तरा भूतम्। येनेमे विधृते उभे। विष्णुना विधृते भूमी। इति वत्सस्य वेदना। इरावती धेनुमती हि भूतम्। सूयवसिनी मनुषे दशस्यै॥ २७॥

व्यष्टभ्नाद्रोदसी विष्णवेते। दाधर्थ पृथिवीमभितो मयूखैः। किं तद्विष्णोर्बलमाहुः। का दीप्तिः किं परायणम्। एको यद्धारयद्देवः। रेजती रोदसी उभे। वाताद्विष्णोर्बलमाहुः। अक्षराद्दीप्तिरुच्यते। त्रिपदाद्धारयद्देवः। यद्विष्णोरेकमुत्तमम्॥ २८॥

अग्नयो वायवश्चैव। एतदस्य परायणम्। पृच्छामि त्वा परं मृत्युम्।

अवमं मध्यमञ्चतुम्। लोकं च पुण्यपापानाम्। एतत्पृच्छामि सम्प्रति। अमुमाहुः परं मृत्युम्। पवमानं तु मध्यमम्। अग्निरेवावमो मृत्युः। चन्द्रमाश्चतुरुच्यते॥ २९॥

अनाभोगाः परं मृत्युम्। पापाः संयन्ति सर्वदा। आभोगास्त्वेव संयन्ति। यत्र पुण्यकृतो जनाः। ततो मध्यममायन्ति। चतुमग्निं च सम्प्रति। पृच्छामि त्वा पापकृतः। यत्र यातयते यमः। त्वं नस्तद्ब्रह्मन् प्रब्रूहि। यदि वेत्थाऽसतो गृहान्॥ ३०॥

कश्यपादुदिताः सूर्याः। पापान्निर्घ्नन्ति सर्वदा। रोदस्योन्तर्देशेषु। तत्र न्यस्यन्ते वासवैः। तेऽशरीराः प्रपद्यन्ते। यथाऽपुण्यस्य कर्मणः। अपाण्यपादकेशासः। तत्र तेऽयोनिजा जनाः। मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते। अद्यमानाः स्वकर्मभिः॥ ३१॥

आशातिकाः क्रिमय इव। ततः पूयन्ते वासवैः। अपैतं मृत्युं जयति। य एवं वेद। स खल्वैवं विद्ब्राह्मणः। दीर्घश्रुत्तमो भवति। कश्यपस्यातिथिः सिद्धगमनः सिद्धागमनः। तस्यैषा भवति। आयस्मिन्त्सप्त वासवाः। रोहन्ति पूर्व्यां रुहः॥ ३२॥

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः। इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति। कश्यपः

पश्यको भवति। यत्सर्वं परिपश्यतीति सौक्ष्म्यात्। अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। तस्यैषा भवति। अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्। विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेमेति॥ ३३॥

[८]

अग्निश्च जातवेदाश्च। सहोजा अंजिराप्रभुः। वैश्वानरो नर्यापाश्च। पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः। विसर्पेवाऽष्टमोऽग्नीनाम्। एतेऽष्टौ वसवः, क्षिता इति। यथर्त्वेवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः। नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमाना व्यवदाताः॥ ३४॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः। विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामꣳ हन्ति॥ ३५॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानभ्राट्। अङ्गारिर्बम्भारिः। हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्त्सूर्यवर्चाः। कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च देवा

गरगिरः ॥ ३६ ॥

नैनं गरो हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति। वाचो विशेषणम्। अथ निगदव्याख्याताः। ताननुक्रमिष्यामः। वराहवः स्वतपसः ॥ ३७ ॥

विद्युन्महसो धूपयः। श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते। ये चेमेऽशिमिवि-द्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति। वृष्टिभिरिति। एतयैव विभक्तिविपरीताः। सप्तभिर्वा तैरुदीरिताः। अमूँल्लोकान-भिवर्षन्ति। तेषामेषा भवति। समानमेतदुदकम् ॥ ३८ ॥

उच्चैत्यवचाहभिः। भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति। दिवं जिन्वन्त्यग्नय इति। यदक्षरं भूतकृतम्। विश्वे देवा उपासते। महर्-षिमस्य गोप्तारम्। जमदग्निमकुर्वत। जमदग्निराप्यायते। छन्दोभिश्चतुरुत्तरैः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः ॥ ३९ ॥

ब्रह्मणा वीर्यावता। शिवा नः प्रदिशो दिशः। तच्छं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः स्वस्तिरस्तु नः।

स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्। शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। सोमपा (३) असोमपा (३) इति निगदव्याख्याताः॥४०॥

[९]

सहस्रवृदियं भूमिः। परं व्योम सहस्रवृत्। अश्विना भुज्यूनासत्या। विश्वस्य जगतस्पती। जाया भूमिः पतिर्व्योम। मिथुनन्ता अतुर्यथुः। पुत्रो बृहस्पती रुद्रः। सरमा इति स्त्रीपुमम्। शुक्रं वामन्यद्यजतं वामन्यत्। विषुरूपे अहनी द्यौरिव स्थः॥४१॥

विश्वा हि माया अवथः स्वधावन्तौ। भद्रा वां पूषणाविह रातिरस्तु। वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ। द्यावाभूमी चरथः सꣳ सखायौ। तावश्विना रासभाश्वा हवं मे। शुभस्पती आगतꣳ सूर्यया सह। त्युग्रो ह भुज्युमश्विनोदमेघे। रयिं न कश्चिन्ममृवां (२) अवाहाः। तमूहथुर्नौभिरात्मन्वतीभिः। अन्तरिक्षप्रुद्भिरपोदकाभिः॥४२॥

तिस्रः, क्षपस्त्रिरहातिव्रजद्भिः। नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः। समुद्रस्य धन्वन्नार्द्रस्य पारे। त्रिभीरथैः शतपद्भिः षडश्वैः। सवितारं वितन्वन्तम्। अनुबध्नाति शाम्बरः। आपपूरषम्बरश्चैव।

स॒वितरि॑प॒सोऽभवत्। त्यꣳ सुतृप्तं वि॑दित्वै॒व। ब॒हुसो॑म गि॒रं व॑शी॥४३॥

अन्वेति तुग्रो व॑क्रिया॒न्तम्। आयसूयान्त्सोम॑तृप्सु॒षु। स सङ्ग्रामस्तमौ॑द्योऽत्यो॒तः। वाचो गाः पि॑पाति॒ तत्। स तद्गोभिः स्तवा॑ऽत्येत्य॒न्ये। र॒क्षसा॑नन्वि॒ताश्च॑ ये। अ॒न्वेति॒ परि॑वृत्या॒ऽस्तः। ए॒वमे॒तौ स्थो॑ अश्विना। ते ए॒ते द्यु॑ः पृथि॒व्योः। अह॑रह॒र्गर्भं॑ दधाथे॥४४॥

तयो॑रे॒तौ व॒त्साव॑होरा॒त्रे। पृ॒थि॒व्या अह॑ः। दि॒वो रात्रिः॑। ता अवि॑सृष्टौ। दम्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ व॒त्सौ। अ॒ग्निश्चा॑दि॒त्य॒श्च॑। रा॒त्रेव॒त्सः। श्वे॒त आ॑दि॒त्यः। अह्नो॒ऽग्निः॥४५॥

ता॒म्रो अ॑रु॒णः। ता अवि॑सृष्टौ। दम्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ व॒त्सौ। वृ॒त्रश्च॑ वैद्यु॒तश्च॑। अ॒ग्नेर्वृ॒त्रः। वै॒द्युत॑ आदि॒त्यस्य॑। ता अवि॑सृष्टौ। दम्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ व॒त्सौ॥४६॥

उ॒ष्मा च॑ नीहा॒रश्च॑। वृ॒त्रस्यो॒ष्मा। वै॒द्युतस्य॑ नीहा॒रः। तौ ताव॒ेव प्रति॑पद्येते। सेयꣳ रात्री॑ ग॒र्भिणी॑ पु॒त्रेण॒ संव॑सति। तस्या॒ वा ए॒तदु॒ल्बणम्॑। यद्रात्रौ॑ र॒श्मयः॑। यथा॒ गोर्ग॒र्भिण्या॑ उ॒ल्बणम्॑।

एवमेतस्या उल्बणम्। प्रजयिष्णुः प्रजया च पशुभिश्च भवति। य एवं वेद। एतमुद्यन्तमपियन्तं चेति। आदित्यः पुण्यस्य वत्सः। अथ पवित्राङ्गिरसः॥४७॥

[१०]

पवित्रवन्तः परिवाजमासते। पितैषां प्रत्नो अभिरक्षति व्रतम्। महः समुद्रं वरुणस्तिरोदधे। धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम्। पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते। प्रभुर्गात्राणि पर्येषिविश्वतः। अतप्ततनूर्न तदामो अश्नुते। शृतास इद्वहन्तस्तत्समाशत। ब्रह्मा देवानाम्। असतः सद्ये ततक्षुः॥४८॥

ऋषयः सप्तात्रिश्च यत्। सर्वेऽत्रयो अगस्त्यश्च। नक्षत्रैः शङ्कृतोऽवसन्। अथ सवितुः श्यावाश्वस्याऽवर्तिकामस्य। अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा। नक्तं ददृश्रे कुहचिद्दिवेयुः। अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि। विचाकशच्चन्द्रमा नक्षत्रमेति। तत्सवितुर्वरेण्यम्। भर्गो देवस्य धीमहि॥४९॥

धियो यो नः प्रचोदयात्। तत्सवितुर्वृणीमहे। वयं देवस्य भोजनम्। श्रेष्ठꣳ सर्वधातमम्। तुरं भगस्य धीमहि। अपागूहत

सविता तृभीन्। सर्वान्दिवो अन्धसः। नक्तं तान्यभवन्दृशे। अस्थ्यस्था सम्भविष्यामः। नाम नामैव नाम मे॥५०॥

नपुꣳसकं पुमाꣳस्त्र्यस्मि। स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः। यजेऽयक्षि यष्टाहे च। मया भूतान्ययक्षत। पशवो मम भूतानि। अनूबन्ध्योऽस्म्यहं विभुः। स्त्रियः सतीः। ता उमे पुꣳस आहुः। पश्यदक्षण्वान्नविचेतदन्धः। कविर्यः पुत्रः स इमा चिकेत॥५१॥

यस्ता विजानात्सवितुः पितासत्। अन्धो मणिमविन्दत्। तमनङ्गुलिरावयत्। अग्रीवः प्रत्यमुञ्चत्। तमजिह्वा असश्चत। ऊर्ध्वमूलमवाक्छाखम्। वृक्षं यो वेद सम्प्रति। न स जातु जनः श्रद्दध्यात्। मृत्युर्मा मारयादितिः। हसितꣳ रुदितं गीतम्॥५२॥

वीणापणवलासितम्। मृतं जीवं च यत्किञ्चित्। अङ्गानि स्नेव विद्धि तत्। अतृष्यꣳस्तृष्यध्यायत्। अस्माज्जाता मे मिथू चरन्न्। पुत्रो निर्ऋत्या वैदेहः। अचेता यश्च चेतनः। स तं मणिमविन्दत्। सोऽनङ्गुलिरावयत्। सोऽग्रीवः प्रत्यमुञ्चत्॥५३॥

सोऽजिह्वो असश्चत। नैतमृषिं विदित्वा नगरं प्रविशेत्। यदि प्रविशेत्। मिथौ चरित्वा प्रविशेत्। तत्सम्भवस्य व्रतम्। आतमग्ने रथं तिष्ठ। एकाश्वमेकयोजनम्। एकचक्रमेकधुरम्। वातध्राजिगतिं विभो। न रिष्यति न व्यथते॥५४॥

नास्याक्षौ यातु सञ्जति। यच्छ्वेतान् रोहिताꣳश्चाग्नेः। रथे युक्त्वाऽधितिष्ठति। एकया च दशभिश्च स्वभूते। द्वाभ्यामिष्टये विꣳशत्या च। तिसृभिश्च वहसे त्रिꣳशता च। नियुद्भिर्वायविह ता विमुञ्च॥५५॥

[११]

आतनुष्व प्रतनुष्व। उद्धमऽऽधम सन्धम। आदित्ये चन्द्रवर्णानाम्। गर्भमाधेहि यः पुमान्। इतः सिक्तꣳ सूर्यगतम्। चन्द्रमसे रसं कृधि। वारादं जनयाग्रेऽग्निम्। य एको रुद्र उच्यते। असङ्ख्याताः सहस्राणि। स्मर्यते न च दृश्यते॥५६॥

एवमेतं निबोधत। आमन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। याहि मयूररोमभिः। मा त्वा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। दधन्वेव ता इहि। मा मन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। यामि मयूररोमभिः। मा मा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। निधन्वेव तां (२) इमि। अणुभिश्च महद्भिश्च॥५७॥

निघृष्वैरसमायुतैः। कालैर्हरित्वमापन्नैः। इन्द्रऽऽयाहि सहस्रयुक्। अग्निर्विभ्राष्टिवसनः। वायुः श्वेतसिकद्रुकः। संवत्सरो विषूवर्णैः। नित्यास्तेऽनुचरास्तव। सुब्रह्मण्योꣳ सुब्रह्मण्योꣳ सुब्रह्मण्योम्। इन्द्रऽऽगच्छ हरिव आगच्छ मेधातिथेः। मेष वृषणश्वस्य मेने॥५८॥

गौरावस्कन्दिन्नहल्यायै जार। कौशिकब्राह्मण गौतमब्रुवाण। अरुणाश्वा इहागताः। वसवः पृथिविक्षितः। अष्टौदिग्वाससोऽग्नयः। अग्निश्च जातवेदाश्चेत्येते। ताम्राश्वास्ताम्ररथाः। ताम्रवर्णास्तथा-ऽसिताः। दण्डहस्ताः खादग्दतः। इतो रुद्राः पराङ्गताः॥५९॥

उक्तꣳ स्थानं प्रमाणं च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च। विश्वरूपैरिहऽऽगताम्। रथेनोदकवर्त्मना। अप्सुषा इति तद्द्वयोः। उक्तो वेषो वासाꣳसि च। कालावयवानामितः प्रतीज्या। वासात्या इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दं करोतीति। वासिष्टो रौहिणो मीमाꣳसां चक्रे। तस्यैषा भवति। वाश्रेव विद्युदिति। ब्रह्मण उदरणमसि। ब्रह्मण उदीरणमसि। ब्रह्मण आस्तरणमसि। ब्रह्मण उपस्तरणमसि॥६०॥

[१२]

[अपक्रामत गर्भिण्यः]
अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीमिमां महीम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोन्यष्टपुत्रम्। अष्टपदिदमन्तरिक्षम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीममूं दिवम्॥ ६१॥

अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। सुत्रामाणं महीमू षु। अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम्। अदितिर्माता स पिता स पुत्रः। विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः। अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्। अष्टौ पुत्रासो अदितेः। ये जातास्तन्वः परि। देवां (२) उपप्रैत्सप्तभिः॥ ६२॥

परा मार्ताण्डमास्यत्। सप्तभिः पुत्रैरदितिः। उपप्रैत्पूर्व्यं युगम्। प्रजायै मृत्यवे तत्। परा मार्ताण्डमाभरदिति। ताननुक्रमिष्यामः। मित्रश्च वरुणश्च। धाता चार्यमा च। अंशश्च भगश्च। इन्द्रश्च विवस्वाꣳश्चेत्येते। हिरण्यगर्भो हꣳसः शुचिषत्। ब्रह्मजज्ञानं तदित्पदमिति। गर्भः प्राजापत्यः। अथ पुरुषः सप्त पुरुषः॥ ६३॥
[यथास्थानं गर्भिण्यः]

[१३]

योऽसौ तपन्नुदेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणानादायोदगाः। असौ योऽस्तमेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायाऽस्तमेति। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणानादायाऽस्तङ्गाः। असौ य आपूर्यति। स सर्वेषां भूतानां प्राणैरापूर्यति॥ ६४॥

मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरापूरिष्ठाः। असौ योऽपक्षीयति। स सर्वेषां भूतानां प्राणैरपक्षीयति। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपक्षेष्ठाः। अमूनि नक्षत्राणि। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत॥ ६५॥

इमे मासाश्चार्धमासाश्च। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत। इम ऋतवः। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृपत मोत्सृपत। अयꣳ संवत्सरः। सर्वेषां भूतानां

प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च॥ ६६॥

मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप। इदमहः। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप। इयꣳ रात्रिः। सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पति चोत्सर्पति च। मा मे प्रजाया मा पशूनाम्। मा मम प्राणैरपप्रसृप मोत्सृप। ॐ भूर्भुवः स्वः। एतद्वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्वम्॥ ६७॥

[१४]

अथऽऽदित्यस्याष्टपुरुषस्य। वसूनामादित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। रुद्राणामादित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। आदित्यानामादित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। सताꣳ सत्यानाम्। आदित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। अभिधून्वता-मभिघ्नताम्। वातवतां मरुताम्। आदित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। ऋभूणामादित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। विश्वेषां देवानाम्। आदित्यानाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। संवत्सरस्य सवितुः। आदित्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः।

रश्मयो वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्ध्वम्॥ ६८॥

[१५]

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। कश्यपस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। आपो वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्ध्वम्॥ ६९॥

[१६]

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमानानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। रजतानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि॥ ७०॥

अवपतन्तानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। वैद्युतानाꣳ रुद्राणाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। प्रभ्राजमानीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। रजतानाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। अवपतन्तीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। वैद्युतीनाꣳ रुद्राणीनाꣳ स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनꣳ रीद्वम्॥ ७१॥

[१७]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा

भा॒नि। नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेज॑सा भा॒नि। पङ्क्तिराधस उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेज॑सा भा॒नि। विसर्पिण उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेज॑सा भा॒नि। ॐ भूर्भुव॒ः स्व॑ः। दिशो वो मिथुनं मा नो मिथु॑नꣳ री॒ढ्वम्॥ ७२॥

[१८]

दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विस॑र्पी न॒रकः। तस्मान्नः प॑रिपा॒हि। दक्षिणापरस्यां दिश्यविस॑र्पी न॒रकः। तस्मान्नः प॑रिपा॒हि। उत्तरपूर्वस्यां दिशि विषा॑दी न॒रकः। तस्मान्नः प॑रिपा॒हि। उत्तरापरस्यां दिश्यविषा॑दी न॒रकः। तस्मान्नः प॑रिपा॒हि। आ यस्मिन्त्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रत॑वित्ये॒ते॥ ७३॥

[१९]

इ॒न्द्र॒घो॒षा वो॒ वसु॑भिः पु॒रस्ता॒दुप॑दधताम्। मनो॑जवसो वः पि॒तृभि॑र्दक्षिण॒त उप॑दधताम्। प्रचे॑ता वो रु॒द्रैः प॒श्चादुप॑दधताम्। वि॒श्वक॑र्मा व आदि॒त्यैरु॑त्तर॒त उप॑दधताम्। त्वष्टा॑ वो रू॒पैरु॒परि॑ष्टा॒दुप॑दधताम्। संज्ञानं वः प॑श्चादि॒ति। आ॒दि॒त्यः सर्वो॒ऽग्निः पृ॑थि॒व्याम्। वा॒युर॒न्तरि॑क्षे। सूर्यो॑ दि॒वि। च॒न्द्रमा॑ दि॒क्षु। नक्ष॑त्राणि॒ स्वलो॒के। ए॒वा ह्ये॑व। ए॒वा ह्य॑ग्ने। ए॒वा हि वा॑यो। ए॒वा

हीन्द्र। एवा हि पूषन्। एवा हि देवाः॥७४॥

[२०]

आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्धिया। वाय्वश्वा रश्मिमपतयः। मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। महानाम्नीर्महामानाः। महसो महसः स्वः॥७५॥

देवीः पर्जन्यसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। अपाश्र्युष्णिमपा रक्षः। अपाश्र्युष्णिमपारघम्। अपाघ्रामपचावर्तिम्। अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताꣳश्च। भुवनं देवसूवरीः। आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत॥७६॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या

आप॒ ओष॑धयः। सु॒मृ॒डी॒का सर॑स्वति। मा ते॒ व्यो॑म स॒न्दृशि॑॥ ७७॥
[२१]

यो॑ऽपां पुष्पं॒ वेद॑। पुष्प॑वान् प्र॒जावा॑न् पशु॒मान् भ॑वति। च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पां पुष्पम्॑। पुष्प॑वान् प्र॒जावा॑न् पशु॒मान् भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। अ॒ग्निर्वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो॑ऽग्नेरा॒यत॑नं॒ वेद॑॥ ७८॥

आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वा अ॒ग्नेरा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। वा॒युर्वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो वा॒योरा॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॥ ७९॥

आपो॒ वै वा॒योरा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। अ॒सौ वै तप॑न्नपामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो॑ऽमुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वा अ॒मुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नम्॥ ८०॥

आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं॒ वेद॑।

आ॒यत॑नवान् भवति। च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यश्च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॥ ८१॥

य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। नक्ष॑त्राणि॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑॥ ८२॥

यो॑ऽपामा॒यत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। प॒र्जन्यो॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः प॒र्जन्य॑स्य॒ऽऽयत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै प॒र्जन्य॑स्य॒ऽऽयत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं॒ वेद॑॥ ८३॥

आ॒यत॑नवान् भवति। सं॒व॒त्स॒रो वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः सं॑वत्स॒रस्य॒ऽऽयत॑नं॒ वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै सं॑वत्स॒रस्य॒ऽऽयत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽप्सु नावं॒ प्रति॑ष्ठितां॒ वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥ ८४॥

इ॒मे वै लो॒का अ॒प्सु प्रति॑ष्ठिताः। तदे॒षाऽभ्यनू॑क्ता। अ॒पाꣳ

रसमुदयꣳसन्न्। सूर्यै शुक्रꣳ समाभृतम्। अपाꣳ रसस्य यो रसः। तं वो गृह्णाम्युत्तममिति। इमे वै लोका अपाꣳ रसः। तेऽमुष्मिन्नादित्ये समाभृताः। जानुदघ्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयित्वा गुल्फदघ्नम्॥ ८५॥

पुष्करपर्णैः पुष्करदण्डैः पुष्करैश्च सꣳस्तीर्य। तस्मिन्विहायसे। अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्प्रणीतेऽयमग्निश्चीयते। साप्रणीतेऽयमप्सु ह्ययं चीयते। असौ भुवनेप्यनाहिताग्निरेताः। तमभित एता अबीष्टका उपदधाति। अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु॥ ८६॥

अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। एतद्ध स्म वा आहुः शाण्डिलाः। कमग्निं चिनुते। सत्रियमग्निं चिन्वानः। संवत्सरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः। अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते॥ ८७॥

नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। प्राणान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। ब्रह्म प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। शरीरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।

उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः॥८८॥

इमाँल्लोकान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं चिन्वान इति। य एवासौ। इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती। तमिति। यौऽग्नेर्मिथूया वेद। मिथुनवान्भवति। आपो वा अग्नेर्मिथूयाः। मिथुनवान्भवति। य एवं वेद॥८९॥

[२२]

आपो वा इदमासन्त्सलिलमेव। स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे समभवत्। तस्यान्तर्मनसि कामः समवर्तत। इदꣳ सृजेयमिति। तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति। तद्वाचा वदति। तत्कर्मणा करोति। तदेषाऽभ्यनूक्ता। कामस्तदग्रे समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्॥९०॥

सतो बन्धुमसति निरविन्दन्न्। हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषेति। उपैनन्तदुपनमति। यत्कामो भवति। य एवं वेद। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। शरीरमधूनुत। तस्य यन्माꣳसमासीत्। ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय उदतिष्ठन्न्॥९१॥

ये नखाः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालखिल्याः। यो रसः।

सोऽपाम्। अन्तरतः कूर्मं भूतꣳ सर्पन्तम्। तमब्रवीत्। मम वैत्वङ्घाꣳसा। समभूत्॥ ९२॥

नेत्यब्रवीत्। पूर्वमेवाहमिहासमिति। तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम्। स सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। भूत्वोदतिष्ठत्। तमब्रवीत्। त्वं वै पूर्वꣳ समभूः। त्वमिदं पूर्वः कुरुष्वेति। स इत आदायापः॥ ९३॥

अञ्जलिना पुरस्तादुपादधात्। एवाह्येवेति। तत आदित्य उदतिष्ठत्। सा प्राची दिक्। अथाऽरुणः केतुर्दक्षिणत उपादधात्। एवाह्यग्न इति। ततो वा अग्निरुदतिष्ठत्। सा दक्षिणा दिक्। अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात्। एवा हि वायो इति॥ ९४॥

ततो वायुरुदतिष्ठत्। सा प्रतीची दिक्। अथारुणः केतुरुत्तरत उपादधात्। एवाहीन्द्रेति। ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत्। सोदीची दिक्। अथारुणः केतुर्मध्य उपादधात्। एवा हि पूषन्निति। ततो वै पूषोदतिष्ठत्। सेयं दिक्॥ ९५॥

अथारुणः केतुरुपरिष्टादुपादधात्। एवा हि देवा इति। ततो देवमनुष्याः पितरः। गन्धर्वाप्सरसश्चोदतिष्ठन्न्। सोर्ध्वा

दिक्। या विप्रुषो विपरापतन्न्। ताभ्योऽसुरा रक्षाꣳसि पिशाचाश्चोदतिष्ठन्न्। तस्मात्ते पराभवन्न्। विप्रुड्भ्यो हि ते समभवन्न्। तदेषाऽभ्यनूक्ता॥ ९६॥

आपो ह यद्बृहतीर्गर्भमायन्न्। दक्षं दधाना जनयन्तीः स्वयम्भुम्। तत इमेध्यसृज्यन्त सर्गाः। अद्भ्यो वा इदꣳ समभूत्। तस्मादिदꣳ सर्वं ब्रह्म स्वयम्भ्विति। तस्मादिदꣳ सर्वꣳ शिथिलमिवाऽध्रुवमिवाभवत्। प्रजापतिर्वाव तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाय। तदेवानुप्राविशत्। तदेषाऽभ्यनूक्ता॥ ९७॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि। विधाय सर्वाः प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य। आत्मनाऽऽत्मानमभि संविवेशेति। सर्वमेवेदमात्त्वा। सर्वमवरुद्ध्य। तदेवानुप्रविशति। य एवं वेद॥ ९८॥

[२३]

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति। चत्वारि वा अपाꣳ रूपाणि। मेघो विद्युत्। स्तनयित्नुर्वृष्टिः। तान्येवावरुन्धे। आतपति वर्ष्या गृह्णाति। ताः पुरस्तादुपदधाति। एता वै ब्रह्मवर्चस्या आपः। मुखत एव

ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। तस्मान्मुखतो ब्रह्मवर्चसितरः॥ ९९॥

कूप्या गृह्णाति। ता दक्षिणत उपदधाति। एता वै तेजस्विनीरापः। तेज एवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्माद्दक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः। स्थावरा गृह्णाति। ताः पश्चादुपदधाति। प्रतिष्ठिता वै स्थावराः। पश्चादेव प्रतितिष्ठति। वहन्तीर्गृह्णाति॥ १००॥

ता उत्तरत उपदधाति। ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्वहतीरिव आकूजतीरिव धावन्तीः। ओज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्ध ओजस्वितरः। सम्भार्या गृह्णाति। ता मध्य उपदधाति। इयं वै सम्भार्याः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। पल्वल्या गृह्णाति। ता उपरिष्टादुपादधाति॥ १०१॥

असौ वै पल्वयाः। अमुष्यामेव प्रतितिष्ठति। दिक्षूपदधाति। दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अब्भ्यो वा अन्नं जायते। यदेवब्भ्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे। तं वा एतमरुणाः केतवो वातरशना ऋषयोऽचिन्वन्न्। तस्मादारुणकेतुकः॥ १०२॥

तदेषाऽभ्यनूक्ता। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसमिति। शतशश्चैव

सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥ १०३॥

[२४]

जानुदघ्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयति। अपाꣳ सर्वत्वाय। पुष्करपर्णꣳ रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति। तपो वै पुष्करपर्णम्। सत्यꣳ रुक्मः। अमृतं पुरुषः। एतावद्वा वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति॥ १०४॥

तदवरुन्धे। कूर्ममुपदधाति। अपामेव मेधमवरुन्धे। अथौ स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह सञ्चस्करद्भिया इति। वाय्वश्वा रश्मिपतयः। लोकं पृणच्छिद्रं पृण॥ १०५॥

यास्तिस्रः परमजाः। इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति। पञ्चचितय उपदधाति। पाङ्क्तोऽग्निः। यावानेवाग्निः। तं चिनुते। लोकं पृणया द्वितीयामुपदधाति। पञ्च पदा वै विराट्। तस्या वा इयं पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्यौः पादः। दिशः पादः। परोरजाः पादः। विराज्येव प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं

वेद॥ १०६॥

[२५]

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। तमभित एता अबीष्टका उपदधाति। अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु। अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। अथ ह स्माहारुणः स्वायम्भुवः। सावित्रः सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं मन्यामहे। नाना वा एतेषां वीर्याणि। कमग्निं चिनुते॥ १०७॥

सत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते॥ १०८॥

उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं चिन्वान इति। वृषा वा अग्निः। वृषाणौ सꣳस्फालयेत्। हन्येतास्य यज्ञः। तस्मान्नानुषज्यः। सोत्तरवेदिषु क्रतुषु चिन्वीत। उत्तरवेद्याꣳ ह्यग्निश्चीयते। प्रजाकामश्चिन्वीत॥ १०९॥

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः। प्राजापत्याः प्रजाः। प्रजावान् भवति।

य एवं वेद। पशुकामश्चिन्वीत। संज्ञानं वा एतत् पशूनाम्। यदापः। पशूनामेव संज्ञानेऽग्निं चिनुते। पशुमान् भवति। य एवं वेद॥ ११०॥

वृष्टिकामश्चिन्वीत। आपो वै वृष्टिः। पर्जन्यो वर्षुको भवति। य एवं वेद। आमयावी चिन्वीत। आपो वै भेषजम्। भेषजमेवास्मै करोति। सर्वमायुरेति। अभिचरञ्श्चिन्वीत। वज्रो वा आपः॥ १११॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति। स्तृणुत एनम्। तेजस्कामो यशस्कामः। ब्रह्मवर्चसकामः स्वर्गकामश्चिन्वीत। एतावद्वा वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवरुन्धे। तस्यैतद्व्रतम्। वर्षति न धावेत्॥ ११२॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्सु मूत्रपुरीषं कुर्यात्। न निष्ठीवेत्। न विवसनः स्नायात्। गुह्यो वा एषोऽग्निः। एतस्याग्नेरनतिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यं वाऽधितिष्ठेत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्नीयात्। नोदकस्याघातुकान्येनमोदकानि भवन्ति। अघातुका आपः। य

एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥ ११३॥

[२६]

इमानुकं भुवना सीषधेम। इन्द्रश्च विश्वे च देवाः। यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां च। आदित्यैरिन्द्रः सह सीषधातु। आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिः। अस्माकं भूत्वविता तनूनाम्। आप्लवस्व प्रप्लवस्व। आण्डीभवज मा मुहुः। सुखादीन्दुःखनिधनाम्। प्रतिमुञ्चस्व स्वां पुरम्॥ ११४॥

मरीचयः स्वायम्भुवाः। ये शरीराण्यकल्पयन्न्। ते ते देहं कल्पयन्तु। मा च ते ख्यास्म तीरिषत्। उत्तिष्ठत मा स्वप्त। अग्निमिच्छध्वं भारताः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः। सूर्येण सयुजौषसः। युवा सुवासाः। अष्टाचक्रा नवद्वारा॥ ११५॥

देवानां पूरयोध्या। तस्याꣳ हिरण्मयः कोशः। स्वर्गो लोको ज्योतिषाऽऽवृतः। यो वै तां ब्रह्मणो वेद। अमृतेनऽऽवृतां पुरीम्। तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च। आयुः कीर्तिं प्रजां ददुः। विभ्राजमानाꣳ हरिणीम्। यशसा सम्परीवृताम्। पुरꣳ हिरण्मयीं ब्रह्मा॥ ११६॥

विवेशाऽपराजिता। पराङेत्यज्यामयी। पराङेत्यनाशकी। इह

चामुत्र चान्वेति। विद्वान्देवासुरानुभयान्। यत्कुमारी मन्द्रयते। यद्योषिद्यत्पतिव्रता। अरिष्टं यत्किं च क्रियते। अग्निस्तदनुवेधति। अश्रृतासः श्रृतासश्च॥ ११७॥

यज्वानो येऽप्ययज्वनः। स्वर्यन्तो नापेक्षन्ते। इन्द्रमग्निं च ये विदुः। सिकता इव संयन्ति। रश्मिभिः समुदीरिताः। अस्माल्लोकादमुष्माच्च। ऋषिभिरदात्पृश्निभिः। अपेत वीत वि च सर्पतातः। येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तम्॥ ११८॥

यमो ददात्ववसानमस्मै। नृ मुणन्तु नृपात्वर्यः। अकृष्टा ये च कृष्टजाः। कुमारीषु कनीनीषु। जारिणीषु च ये हिताः। रेतः पीता आण्डपीताः। अङ्गारिषु च ये हुताः। उभयान् पुत्रपौत्रकान्। युवेऽहं यमराजगान्। शतमिन्नु शरदः॥ ११९॥

अदो यद्ब्रह्म विलबम्। पितृणां च यमस्य च। वरुणस्याश्विनोरग्नेः। मरुतां च विहायसाम्। कामप्रयवणं मे अस्तु। स ह्येवास्मि सनातनः। इति नाको ब्रह्मिश्रवो रायो धनम्। पुत्रानापो देवीरिहऽऽहित॥ १२०॥

[२७]

विशीर्ष्णी गृध्रशीर्ष्णी च। अपेतो निर्ऋतिꣳ हथः। परिबाधꣳ श्वेतकुक्षम्। निजङ्घꣳ शबलोदरम्। स तान् वाच्यायया सह। अग्ने नाशय सन्दृशः। ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम्। मन्युं कृत्यां च दीधिरे। रथेन किꣳशुकावता। अग्ने नाशय सन्दृशः॥ १२१॥

[२८]

पर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषे। स नो यवसमिच्छतु। इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे। हृदो अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे। सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवां कृणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः पुरुषीणाम्॥ १२२॥

[२९]

पुनर्मामैत्विन्द्रियम्। पुनरायुः पुनर्भगः। पुनर्ब्राह्मणमैतु मा। पुनर्द्रविणमैतु मा। यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान्। यदोषधीरप्यसरद्यदापः। इदं तत्पुनराददे। दीर्घायुत्वाय वर्चसे। यन्मे रेतः प्रसिच्यते। यन्म आजायते पुनः। तेन मामृतं कुरु। तेन सुप्रजसं कुरु॥ १२३॥

[३०]

अ॒ग्न्यस्तिरो॒ऽधाऽजा॑यत। तव॑ वैश्रव॒णः स॑दा। तिरो॑ऽधेहि सप॒त्नान्नः॑। ये अपो॒ऽश्नन्ति॑ केच॒न। त्वा॒ष्ट्रीं मा॒यां वै॑श्रव॒णः। रथ॑ꣳ सहस्र॒वन्धु॑रम्। पु॒रुश्च॒क्रꣳ सह॑स्राश्वम्। आस्था॒याया॑हि नो ब॒लिम्। यस्मै॑ भू॒तानि॑ ब॒लिमाव॑हन्ति। धनं॒ गावो॒ हस्ति॒ हिर॑ण्य॒मश्वान्॑॥ १२४॥

असा॑म सुम॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। श्रिय॒ं बिभ्र॒तोऽन्न॑मुखीं वि॒राजम्॑। सु॒दर्श॒ने च॑ क्रौ॒ञ्चे च॑। मै॒ना॒गे च॑ म॒हागि॑रौ। श॒तद्वा॒द्वार॑गम॒न्ता। स॒ꣳहार्यं॑ नग॑रं॒ तव॑। इति मन्त्राः॑। कल्पो॑ऽत ऊ॒र्ध्वम्। यदि॒ बलि॒ꣳ हरे॑त्। हि॒र॒ण्य॒ना॒भये॑ वितु॒दये॑ कौबे॒रायायं ब॑लिः॥ १२५॥

सर्वभूताधिपतये न॑म इति। अथ बलिꣳ हृत्वोप॑तिष्ठेत। क्षत्रं क्षत्रं वै॑श्रव॒णः। ब्राह्मणा॑ वय॒ꣳ स्मः। नम॑स्ते अस्तु मा मा॑ हिꣳसीः। अस्मात्प्रविश्यान्न॑मद्धीति। अथ तमग्निमा॑दधीत। यस्मिन्नेतत्कर्म प्र॑युञ्जीत। ति॒रोऽधा॒ भूः। ति॒रोऽधा॒ भुवः॑॥ १२६॥

ति॒रोऽधाः॒ स्वः॑। ति॒रोऽधा॒ भूर्भुवः॒ स्वः॑। सर्वे॑षां लोकानामाधिपत्ये॑ सीदे॒ति। अथ तमग्नि॑मिन्धी॒त। यस्मिन्नेतत्कर्म प्र॑युञ्जी॒त। ति॒रोऽधा॒ भूः स्वाहा॑। ति॒रोऽधा॒ भुवः॒ स्वाहा॑। ति॒रोऽधाः॒ स्वः॑ स्वाहा॑।

तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः स्वाहा। यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीर्हुता भवेयुः॥ १२७॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नह्नः काले प्रयुञ्जीत। परः सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः सिध्यन्ते। य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्था न सिध्यन्ते। यस्तेविघातुको भ्राता। ममान्तर्हृदये श्रितः॥ १२८॥

तस्मा इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मेऽर्थान्मा विवधीत्। मयि स्वाहा। राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिने। नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे। स मे कामान्कामकामाय मह्यम्। कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु। कुबेराय वैश्रवणाय। महाराजाय नमः। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि॥ १२९॥

[३१]

संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्। द्वौ वा मासौ। नियमः समासेन। तस्मिन्नियमविशेषाः। त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी। चतुर्थकालपानभक्तः

स्यात्। अहरहर्वा भैक्षमश्नीयात्। औदुम्बरीभिः समिद्भिरग्निं परिचरेत्। पुनर्मामैत्त्विन्द्रियमित्येतेनऽनुवाकेन। उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यं कुर्वीत॥ १३०॥

असञ्चयवान्। अग्नये वायवे सूर्याय। ब्रह्मणे प्रजापतये। चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः। ऋतुभ्यः संवत्सराय। वरुणायारुणायेति व्रतहोमाः। प्रवर्ग्यवदादेशः। अरुणाः काण्डऋषयः। अरण्येऽधीयीरन्न्। भद्रं कर्णेभिरिति द्वे जपित्वा॥ १३१॥

महानाम्नीभिरुदकꣳ संस्पर्श्य। तमाचार्यो दद्यात्। शिवा नः शन्तमेत्योषधीराल्लभते। सुमृडीकेति भूमिम्। एवमपवर्गे। धेनुर्दक्षिणा। कꣳसं वासश्च क्षौमम्। अन्यद्वा शुक्लम्। यथाशक्ति वा। एवꣳस्वाध्यायधर्मेण। अरण्येऽधीयीत। तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति॥ १३२॥

[३२]

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः। स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो

अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

सह वै देवानां चासुराणां च यज्ञौ प्रततावास्तां वयꣳ स्वर्गं लोकमैष्यामो वयमैष्याम इति तेऽसुराः सन्नह्य सहसैवाचरन् ब्रह्मचर्येण तपसैव देवास्तेऽसुरा अमुह्यꣳस्ते न प्राजानꣳस्ते पराऽभवन्ते न स्वर्गं लोकमायन् प्रसृतेन वै यज्ञेन देवाः स्वर्गं लोकमायन्न प्रसृतेनासुरान् पराभावयन् प्रसृतो ह वै यज्ञोपवीतिनो यज्ञोऽप्रसृतोऽनुपवीतिनो यत्किं च ब्राह्मणो यज्ञोपवीत्यधीते यजत एव तत्तस्माद्यज्ञोपवीत्येवाधीयीत याजयेद्यजेत वा यज्ञस्य प्रसृत्या अजिनं वासो वा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं बाहुमुद्धरतेऽव धत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव विपरीतं प्राचीनावीतꣳ संवीतं मानुषम्॥ १॥

[१]

रक्षाꣳसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त तान् प्रजापतिर्वरेणोपा-

मन्त्रयत तानि वरमवृणीतऽऽदित्यो नो योद्धा इति तान् प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति तस्मादुत्तिष्ठन्तꣳ ह वा तानि रक्षाꣳस्यादित्यं योधयन्ति यावदस्तमन्वगात्तानि ह वा एतानि रक्षाꣳसि गायत्रियाऽभिमन्त्रितेनाम्भसा शाम्यन्ति तदु ह वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः सन्ध्यायां गायत्रियाऽभिमन्त्रिता आप ऊर्ध्वं विक्षिपन्ति ता एता आपो वज्रीभूत्वा तानि रक्षाꣳसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्ति यत्प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति तेन पाप्मानम् अवधून्वन्त्युद्यन्तमस्तं यन्तम् आदित्यमभिध्यायन् कुर्वन् ब्राह्मणो विद्वान्त्सकलं भद्रमश्नुतेऽसावादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति य एवं वेद॥ २॥

[२]

यद्देवा देवहेळनं देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा मुञ्चतर्तस्यर्तेन मामित। देवा जीवनकाम्या यद्वाचाऽनृतमूदिम। तस्मान्न इह मुञ्चत विश्वे देवाः सजोषसः। ऋतेन द्यावापृथिवी ऋतेन त्वꣳ सरस्वति। कृतान्नः पाह्येनसो यत्किं चानृतमूदिम। इन्द्राग्नी मित्रावरुणौ सोमो धाता बृहस्पतिः। ते नो मुञ्चन्त्वेनसो यदन्यकृतमारिम। सजातशꣳसादुत जामिशꣳसाज्ज्यायसः

शꣳसादुत वा कनीयसः। अनाधृष्टं देवकृतं यदेनस्तस्मात् त्वमस्माज्जातवेदो मुमुग्धि॥३॥

यद्वाचा यन्मनसा बाहुभ्यामूरुभ्यामष्ठीवद्भ्याꣳ शिश्नैर्यदनृतं चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु चकृम यानि दुष्कृता। येन त्रितो अर्णवान्निर्बभूव येन सूर्यं तमसो निर्मुमोच। येनेन्द्रो विश्वा अजहादरातीस्तेनाहं ज्योतिषा ज्योतिरानशान आक्षि। यत्कुसीदमप्रतीत्तं मयेह येन यमस्य निधिना चरामि। एतत्तदग्ने अनृणो भवामि जीवन्नेव प्रति तत्ते दधामि। यन्मयि माता यदा पिपेष यदन्तरिक्षं यदाशसातिक्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता यदाप इमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने अयासि॥४॥

[३]

यददीव्यन्नृणमहं बभूवादित्सन्वा सञ्जगर जनेभ्यः। अग्निर्मा तस्मादिन्द्रश्च संविदानौ प्रमुञ्चताम्। यद्धस्ताभ्यां चकर किल्बिषाण्यक्षाणां वग्नुमुपजिघ्नमानः। उग्रंपश्या च राष्ट्रभृच्च तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि। उग्रंपश्ये राष्ट्रभृत्किल्बिषाणि

यदक्षवृत्तमनुदत्तमेतत्। नेन्न ऋणानृणव इत्समानो यमस्य लोके अधिरज्जुराय। अव ते हेळ उदुत्तममिमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने। सङ्कुसुको विकुसुको निरृऋथो यश्च निस्वनः। तेऽ(१)स्मद्यक्षममनागसो दूराद्दूरमचीचतम्। निर्यक्षममचीचते कृत्यां निरृऋतिं च। तेन योऽ(१)स्मत्समृच्छातै तमस्मै प्रसुवामसि। दुःशꣳसानुशꣳसाभ्यां घणेनानुघणेन च। तेनान्योऽ(१)स्मत्समृच्छातै तमस्मै प्रसुवामसि। सं वर्चसा पयसा सन्तनूभिरगन्महि मनसा सꣳ शिवेन। त्वष्टा नो अत्र विदधातु रायोऽनुमार्ष्टु तन्वो(१) यद्विलिष्टम्॥५॥

[४]

आयुष्टे विश्वतो दधदयमग्निर्वरेण्यः। पुनस्ते प्राण आयाति परायक्ष्मꣳ सुवामि ते। आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम्। इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि तिग्ममोजो वरुण सꣳशिशाधि। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्। अग्न आयूꣳषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः।

आ॒रे बा॑धस्व दु॒च्छुना॑म्। अग्ने॒ पव॑स्व॒ स्वपा॑ अ॒स्मे वर्चः॑ सु॒वीर्य॑म्। दध॑द्र॒यिं मयि॒ पोषम्॑॥ ६॥

अ॒ग्निर्ऋषिः॒ पव॑मानः॒ पाञ्च॑जन्यः पु॒रोहि॑तः। तमी॑महे महाग॒यम्। अग्ने॑ जा॒तान्प्रणु॑दा नः स॒पत्ना॒न्प्रत्यजा॑ताञ्जातवेदो नुदस्व। अ॒स्मे दी॑दिहि सु॒मना॒ अहे॑ळ॒ञ्छर्म॑न्ते स्याम त्रि॒वरू॑थ उ॒द्भौ। सह॑सा जा॒तान्प्रणु॑दा नः स॒पत्ना॒न्प्रत्यजा॑ताञ्जातवेदो नुदस्व। अधि॑ नो ब्रूहि सुमन॒स्यमा॑नो व॒यꣳ स्या॑म॒ प्रणु॑दा नः स॒पत्ना॑न्। अग्ने॒ यो नो॒ऽभितो॒ जनो॒ वृको॒ वारो॒ जिघा॑ꣳसति। ताꣳस्त्वं वृ॑त्रहञ्जहि॒ वस्व॒स्मभ्य॒माभ॑र। अग्ने॒ यो नो॑ऽभि॒दास॑ति समा॒नो यश्च॒ निष्ट्यः॑। तं व॒यꣳ स॒मिधं॑ कृ॒त्वा तुभ्य॑म॒ग्नेऽपि॑ दध्मसि॥ ७॥

यो नः॒ शपा॒दश॑पतो॒ यश्च॑ नः॒ शप॑तः॒ शपा॑त्। उ॒षाश्च॒ तस्मै॑ नि॒म्रुक्च॒ सर्वं॑ पा॒पꣳ सम्ऊ॑हताम्। यो नः॑ स॒पत्नो॒ यो रणो॒ मर्तो॑ऽभि॒दास॑ति देवाः। इ॒ध्मस्ये॑व प्र॒क्षाय॑तो॒ मा तस्योच्छे॑षि॒ किं च॒न। यो मान्द्वेष्टि॑ जातवेदो॒ यं चा॒हं द्वेष्मि॒ यश्च॒ माम्। सर्वा॒ꣳस्तान॑ग्ने सन्द॑ह॒ याꣳश्चा॒हन्द्वेष्मि॒ ये च॒ माम्। यो अ॒स्मभ्य॑मराती॒याद्यश्च॑ नो॒ द्वेष॑ते॒ जनः॑। निन्दा॒द्यो अ॒स्मान्दिप्सा॑च्च॒ सर्वा॒ꣳस्तान्म॑ष्म॒षा कु॑रु।

सꣳशितं मे ब्रह्म सꣳशितं वीर्या(१)म्बलम्। सꣳशितं क्षत्रं मे जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदेषां बाहू अतिरमुद्वर्चो अथो बलम्। क्षिणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि स्वा(१)म् अहम्। पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं म आगात्पुनः प्राणः पुनराकूतं म आगात्पुनश्चित्तं पुनराधीतं म आगात्। वैश्वानरो मेऽदब्धस्तनूपा अवबाधतां दुरितानि विश्वा॥८॥

[५]

वैश्वानराय प्रतिवेदयामो यदीनृणꣳ सङ्गरो देवतासु। स एतान्पाशान् प्रमुचन् प्रवेद स नो मुञ्चातु दुरितादवद्यात्। वैश्वानरः पवयान्नः पवित्रैर्यत्सङ्गरमभिधावाम्याशाम्। अनाजानन्मनसा याचमानो यदत्रैनो अव तत्सुवामि। अमी ये सुभगे दिवि विचृतौ नाम तारके। प्रेहामृतस्य यच्छतामेतद्बद्धकमोचनम्। विजिहीर्ष्व लोकान्कृधि बन्धान्मुञ्चासि बद्धकम्। योनेरिव प्रच्युतो गर्भः सवान् पथो अनुष्व। स प्रजानन्प्रतिगृभ्णीत विद्वान्प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य। अस्माभिर्दत्तं जरसः परस्तादच्छिन्नं तन्तुमनुसञ्चरेम॥९॥

ततं तन्तुमन्वेके अनु सञ्चरन्ति येषाँ दत्तं पित्र्यमायनवत्। अबन्ध्वेके ददतः प्रयच्छाद्दातुं चेच्छक्नुवाꣳसः स्वर्ग एषाम्। आरभेथामनु सꣳरभेथाꣳ समानं पन्थामवथो घृतेन। यद्वाँ पूर्तं परिविष्टं यदग्नौ तस्मै गोत्रायेह जायापती सꣳरभेथाम्। यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिꣳसिम। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्य उन्नो नेषद्दुरिता यानि चकृम। भूमिर्माताऽदितिर्नो जनित्रं भ्राताऽन्तरिक्षमभिशस्त एनः। द्यौर्नः पिता पितृयाच्छं भवासि जामि मित्वा मा विवित्सि लोकात्। यत्र सुहार्दः सुकृतो मदन्ते विहाय रोगं तन्वा(१)ꣳ स्वायाम्। अश्लोणाङ्गैरह्रुताः स्वर्गे तत्र पश्येम पितरं च पुत्रम्। यदन्नमद्म्यनृतेन देवा दास्यन्नदास्यन्नुत वा करिष्यन्। यद्देवानां चक्षुष्यागो अस्ति यदेव किं च प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणं कृणोतु। यदन्नमद्मि बहुधा विरूपं वासो हिरण्यमुत गामजामविम्। यद्देवानां चक्षुष्यागो अस्ति यदेव किं च प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणं कृणोतु। यन्मया मनसा वाचा कृतमेनः कदाचन। सर्वस्मात्तस्मान्मेळितो मोग्धि त्वꣳ हि वेत्थ

यथातथम्॥ १०॥

[६]

वातरशना ह वा ऋषयः श्रमणा ऊर्ध्वमन्थिनो बभूवुस्तानृषयोऽर्थमायꣳस्ते निलायमचरꣳस्तेऽनुप्रविशुः कूश्माण्डानि ताꣳस्तेष्वन्वविन्दञ्छ्रद्धया च तपसा च तानृषयोऽब्रुवन्कथा निलायं चरथेति त ऋषीनब्रुवन्नमो वोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन्धाम्नि केन वः सपर्यामेति तानृषयोऽब्रुवन्पवित्रं नो ब्रूत येनारिपसः स्यामेति त एतानि सूक्तान्यपश्यन् यद्देवा देवहेळनं यददीव्यन्नृणमहं बभूवऽऽयुष्टे विश्वतो दधदित्येतैराज्यं जुहुत वैश्वानराय प्रतिवेदयाम इत्युपतिष्ठत यदर्वाचीनमेनो भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मोक्ष्यध्व इति त एतैरजुहवुस्तेऽरेपसोऽभवन्कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात्पूतो देवलोकान्त्समश्नुते॥ ११॥

[७]

कूश्माण्डैर्जुहुयाद्योऽपूत इव मन्येत यथा स्तेनो यथा भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ रेतः सिञ्चति यदर्वाचीनमेनो भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मुच्यते यावदेनो दीक्षामुपैति दीक्षित एतैः सततिं जुहोति संवत्सरं दीक्षितो भवति संवत्सरादेवऽऽत्मानं

पुनीते मासं दीक्षितो भवति यो मासः स संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते चतुर्विꣳशतिꣳ रात्रीर्दीक्षितो भवति चतुर्विꣳशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते द्वादश रात्रीर्दीक्षितो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते षड्रात्रीर्दीक्षितो भवति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते तिस्रो रात्रीर्दीक्षितो भवति त्रिपदा गायत्री गायत्रिया एवऽऽत्मानं पुनीते न माꣳसमश्नीयान्न स्त्रियमुपेयान्नोपर्यासीत जुगुप्सेतानृतात्पयौ ब्राह्मणस्य व्रतं यवागू राजन्यस्यामिक्षा वैश्यस्याथौ सौम्येप्यध्वर एतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि मन्येतोपदस्यामीत्यौदनं धानाः सक्तून्घृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासाय॥ १२॥

[८]

अजान् ह वै पृश्नीꣳस्तपस्यमानान् ब्रह्म स्वयम्भ्वभ्यानर्षत्त ऋषयोऽभवन्तदृषीणामृषित्वं तां देवतामुपातिष्ठन्त यज्ञकामास्त एतं ब्रह्मयज्ञमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त यदृचोऽध्यगीषत ताः पयआहुतयो देवानामभवन् यद्यजूꣳषि घृताहुतयो यत्सामानि सोमाहुतयो यदथर्वाङ्गिरसो मध्वाहुतयो यद्ब्राह्मणानीतिहासान्

पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशꣳसीर्मेदाहुतयो देवानामभवन्ताभिः क्षुधं पाप्मानमपाघ्नन्नपहतपाप्मानो देवाः स्वर्गं लोकमायन् ब्रह्मणः सायुज्यमृषयोऽगच्छन्॥ १३॥

[९]

पञ्च वा एते महायज्ञाः सतति प्रतायन्ते सतति सन्तिष्ठन्ते देवयज्ञः पितृयज्ञो भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञो ब्रह्मयज्ञ इति यदग्नौ जुहोत्यपि समिधं तद्देवयज्ञः सन्तिष्ठते यत्पितृभ्यः स्वधा करोत्यप्यपस्तत्पितृयज्ञः सन्तिष्ठते यद्भूतेभ्यो बलिꣳ हरति तद्भूतयज्ञः सन्तिष्ठते यद्ब्राह्मणेभ्योऽन्नं ददाति तन्मनुष्ययज्ञः सन्तिष्ठते यत्स्वाध्यायमधीयीतैकामप्यृचं यजुः साम वा तद्ब्रह्मयज्ञः सन्तिष्ठते यदृचोऽधीते पयसः कूल्या अस्य पितृन्त्स्वधा अभिवहन्ति यद्यजूꣳषि घृतस्य कूल्या यत्सामानि सोम एभ्यः पवते यदथर्वाङ्गिरसो मधोः कूल्या यद्ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशꣳसीर्मेदसः कूल्या अस्य पितृन्त्स्वधा अभिवहन्ति यदृचोऽधीते पयआहुतिभिरेव तद्देवाꣳस्तर्पयति यद्यजूꣳषि घृताहुतिभिर्यत्सामानि सोमाहुतिभिर्यदथर्वाङ्गिरसो

मध्वाहुतिभिर्यद्ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशꣳसीर्मेदाहुतिभिरेव तद्देवाꣳस्तर्पयति त एनं तृप्ता आयुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन च तर्पयन्ति॥ १४॥

[१०]

ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्यमाणः प्राच्यां दिशि ग्रामादछदिर्दर्श उदीच्यां प्रागुदीच्यां वोदित आदित्ये दक्षिणत उपवीयोपविश्य हस्तावव निज्य त्रिराचामेद्द्विः परिमृज्य सकृदुपस्पृश्य शिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे हृदयमालभ्य यत्त्रिराचामति तेन ऋचः प्रीणाति यद्द्विः परिमृजति तेन यजूꣳषि यत्सकृदुपस्पृशति तेन सामानि यत्सव्यं पाणिं पादौ प्रोक्षति यच्छिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे हृदयमालभते तेनाथर्वाङ्गिरसो ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशꣳसीः प्रीणाति दर्भाणां महदुपस्तीर्योपस्थं कृत्वा प्राङासीनः स्वाध्यायमधीयीतापां वा एष ओषधीनाꣳ रसो यद्दर्भाः सरसमेव ब्रह्म कुरुते दक्षिणोत्तरौ पाणी पादौ कृत्वा सपवित्रावोमिति प्रतिपद्यत एतद्वै यजुस्त्रयीं विद्यां प्रत्येषा वागेतत्परममक्षरं तदेतदृचाऽभ्युक्तमृचो अक्षरे परमे

व्यो॑म॒न् यस्मि॑न्दे॒वा अधि॒ विश्वे॑ निषे॒दुर्यस्तन्न वेद॒ किमृ॒चा क॑रिष्यति॒ य इत्तद्वि॒दुस्त इ॒मे समा॑सत॒ इति॒ त्रीने॒व प्रायु॑ङ्क्त भूर्भु॒वः स्व॑रित्या॑हैतद्वै वा॒चः स॒त्यं यदे॒व वा॒चः स॒त्यं तत्प्रायु॒ङ्क्ताथ॑ सावि॒त्रीं गा॑य॒त्रीं त्रिरन्वा॑ह प॒च्छौऽर्धर्च॑शोऽनवा॒नꣳ स॑वि॒ता श्रिय॑ः प्रसवि॒ता श्रिय॑मे॒वऽऽप्नो॒त्यथौ॑ प्र॒ज्ञात॑यै॒व प्र॑ति॒पदा॒ छन्दा॑ꣳसि॒ प्रति॑पद्यते॥ १५॥

[११]

ग्रामे॒ मन॑सा स्वाध्या॒यमधी॑यीत॒ दिवा॒ नक्तं॑ वेति ह॑ स्म॒ऽऽह शौ॒च आ॑ह॒ेय उ॒तार॑ण्ये॒ऽबल॑ उ॒त वा॒चोत तिष्ठ॑न्नु॒त व्रज॑न्नु॒तऽऽसी॑न उ॒त शया॑नो॒ऽधीयी॑तै॒व स्वा॑ध्या॒यं तप॑स्वी॒ पुण्यो॑ भवति॒ य ए॒वं विद्वान्त्स्वा॑ध्या॒यमधी॑ते॒ नमो॒ ब्रह्म॑णे॒ नमो॑ अस्त्व॒ग्नये॒ नमः॑ पृथि॒व्यै नम॒ ओष॑धीभ्यः। नमो॑ वा॒चे नमो॑ वा॒चस्पत॑ये॒ नमो॒ विष्ण॑वे बृह॒ते क॑रोमि॥ १६॥

[१२]

म॒ध्यन्दि॑ने प्र॒बल॒मधी॑यीता॒सौ खलु॒ वावैष आ॑दि॒त्यो यद्ब्रा॑ह्म॒ण-स्तस्मा॒त्तर्हि॒ तेऽक्षि॑णष्टं तपति॒ तदे॒षाऽभ्यु॑क्ता। चि॒त्रं दे॒वाना॒मुद॑गा॒-दनी॑कं॒ चक्षु॑र्मि॒त्रस्य॒ वरु॑णस्या॒ग्नेः। आप्रा॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरि॑क्ष॒ꣳ

सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति स वा एष यज्ञः सद्यः प्रतायते सद्यः सन्तिष्ठते तस्य प्राक् सायमवभृथो नमो ब्रह्मण इति परिधानीयां त्रिरन्वाहाप उपस्पृश्य गृहानेति ततो यत्किं च ददाति सा दक्षिणा॥ १७॥

[१३]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य मेघो हविर्धानं विद्युदग्निर्वर्षꣳ हविः स्तनयित्नुर्वषट्कारो यदवस्फूर्जति सोऽनुवषट्कारो वायुरात्माऽमावास्या स्विष्टकृद्य एवं विद्वान्मेघे वर्षति विद्योतमाने स्तनयत्यवस्फूर्जति पवमाने वायावमावास्यायाꣳ स्वाध्यायमधीते तप एव तत्तप्यते तपो हि स्वाध्याय इत्युत्तमं नाकꣳ रोहत्युत्तमः समानानां भवति यावन्तꣳ ह वा इमां वित्तस्य पूर्णां ददत्स्वर्गं लोकं जयति तावन्तं लोकं जयति भूयाꣳसं चाक्षय्यं चाप पुनर्मृत्युं जयति ब्रह्मणः सायुज्यं गच्छति॥ १८॥

[१४]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य द्वावनध्यायौ यदात्माऽशुचिर्यद्देशः समृद्धिर्दैवतानि य एवं विद्वान्महारात्र उषस्युदिते व्रजꣳस्तिष्ठन्नासीनः शयानोऽरण्ये ग्रामे वा यावत्तरसꣳ स्वाध्यायमधीते

सर्वाँल्लोँकाञ्जयति सर्वाँल्लोँकाननृणोऽनुसञ्चरति तदेषाभ्युक्ता। अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिꣳस्तृतीये लोके अनृणाः स्याम। ये देवयाना उत पितृयाणाः सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेमेत्यग्निं वै जातं पाप्मा जग्राह तं देवा आहुतीभिः पाप्मानमपाघ्नन्नाहुतीनां यज्ञेन यज्ञस्य दक्षिणाभिर्दक्षिणानां ब्राह्मणेन ब्राह्मणस्य छन्दोभिश्छन्दसाꣳ स्वाध्यायेनापहतपाप्मा स्वाध्यायो देवपवित्रं वा एतत्तं योऽनूत्सृजत्यभागो वाचि भवत्यभागो नाके तदेषाऽभ्युक्ता। यस्तित्याज सखिविदꣳ सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति। यदीꣳ शृणोत्यलकꣳ शृणोति न हि प्रवेद सुकृतस्य पन्थामिति तस्मात्स्वाध्यायोऽध्येतव्यो यं यं क्रतुमधीते तेन तेनास्येष्टं भवत्यग्नेर्वायोरादित्यस्य सायुज्यं गच्छति तदेषाऽभ्युक्ता। ये अर्वाङुत वा पुराणे वेदं विद्वाꣳसमभितो वदन्त्यादित्यमेव ते परिवदन्ति सर्वे अग्निं द्वितीयं तृतीयं च हꣳसमिति यावतीर्वै देवतास्ताः सर्वा वेदविदि ब्राह्मणे वसन्ति तस्माद्ब्राह्मणेभ्यो वेदविद्भ्यो दिवे दिवे नमस्कुर्यान्नाश्लीलं कीर्तयेदेता एव देवताः प्रीणाति॥ १९॥

[१५]

रिच्यत इव वा एष प्रेव रिच्यते यो याजयति प्रति वा गृह्णाति याजयित्वा प्रतिगृह्य वाऽनश्नन्त्रिः स्वाध्यायं वेदमधीयीत त्रिरात्रं वा सावित्रीङ्गायत्रीमन्वातिरेचयति वरो दक्षिणा वरेणैव वरꣳ स्पृणोत्यात्मा हि वरः ॥ २० ॥

[१६]

दुहे ह वा एष छन्दाꣳसि यो याजयति स येन यज्ञक्रतुना याजयेत्सोऽरण्यं परेत्य शुचौ देशे स्वाध्यायमेवैनमधीयन्नासीत तस्यानशनं दीक्षा स्थानमुपसद आसनꣳ सुत्या वाग्जुहूर्मन उपभृद्धृतिर्ध्रुवा प्राणो हविः सामाध्वर्युः स वा एष यज्ञः प्राणदक्षिणोऽनन्तदक्षिणः समृद्धतरः ॥ २१ ॥

[१७]

कतिधावकीर्णी प्रविशति चतुर्धेत्याहुर्ब्रह्मवादिनो मरुतः प्राणैरिन्द्रं बलेन बृहस्पतिं ब्रह्मवर्चसेनाग्निमेवतरेण सर्वेण तस्यैतां प्रायश्चित्तिं विदाञ्चकार सुदेवः काश्यपो यो ब्रह्मचार्यवकिरेदमावास्यायाꣳ रात्र्यामग्निं प्रणीयोपसमाधाय द्विराज्यस्योपघातं जुहोति कामावकीर्णोऽस्म्यवकीर्णोऽस्मि काम कामाय स्वाहा कामाभिद्रुग्धोऽस्म्यभिद्रुग्धोऽस्मि काम कामाय स्वाहेत्यमृतं वा

आज्य॑म॒मृत॑मे॒वऽऽत्मन्ध॑त्ते हु॒त्वा प्रय॑ताञ्ज॒लिः कवा॑तिर्यङ्ङ॒ग्निम॒भि-
म॑न्त्रयेत॒ सं मा॑ऽऽसिञ्चन्तु म॒रुतः॒ समिन्द्रः॒ सं बृह॒स्पतिः॑।
सं मा॒ऽयम॒ग्निः सि॑ञ्च॒त्वायु॑षा च॒ बले॑न॒ चऽऽयु॑ष्मन्तं करोत॒
मेति॒ प्रति॑ हास्मै म॒रुतः॑ प्रा॒णान्द॑धति॒ प्रतीन्द्रो॒ बलं॒ प्रति॒
बृह॒स्पति॑र्ब्रह्मवर्च॒सं प्रत्य॒ग्निरि॒तर॒त्सर्व॒ꣳ सर्व॑तनुर्भू॒त्वा सर्व॒मायु॑रेति॒
त्रिर॒भिम॑न्त्रयेत॒ त्रिष॑त्या॒ हि दे॒वा योऽपू॑त इव॒ मन्ये॑त॒ स इ॒त्थं
जु॑हुयादि॒त्थम॒भिम॑न्त्रयेत॒ पुनी॑त ए॒वऽऽत्मान॒मायु॑रे॒वऽऽत्मन्ध॑त्ते
वरो॒ दक्षि॑णा॒ वरे॑णै॒व वरꣳ॒ स्पृणोत्या॒त्मा हि वरः॑॥२२॥

[१८]

भूः प्रप॑द्ये॒ भुवः॒ प्रप॑द्ये॒ स्वः॑ प्रप॑द्ये॒ भूर्भुवः॒ स्वः॑ प्रप॑द्ये॒ ब्रह्म॒ प्रप॑द्ये
ब्रह्मको॒शं प्रप॑द्ये॒ऽमृतं॒ प्रप॑द्ये॒ऽमृतको॒शं प्रप॑द्ये चतुर्जा॒लं ब्र॑ह्मको॒शं
यं मृ॒त्युर्ना॒वप॑श्य॒ति॒ तं प्रप॑द्ये दे॒वान् प्रप॑द्ये देवपु॒रं प्रप॑द्ये॒ परी॑वृतो॒
वरी॑वृतो॒ ब्रह्म॑णा॒ वर्म॑णा॒ऽहं तेज॑सा॒ कश्य॑पस्य॒ यस्मै॒ नम॒स्तच्छिरो॒
धर्मो॑ मू॒र्धानं॑ ब्र॒ह्मोत्त॑रा॒ हनु॑र्य॒ज्ञोऽध॑रा॒ विष्णु॑र॒हृद॑यꣳ संवत्स॒रः
प्र॒जन॑नम॒श्विनौ॑ पूर्व॒पाद॑ावत्रि॒र्मध्यं॑ मि॒त्रावरु॑णावपर॒पाद॑ावग्निः
पुच्छ॑स्य प्रथ॒मं काण्डं॒ तत॒ इन्द्र॒स्ततः॑ प्र॒जाप॑ति॒रभ॑यं चतु॒र्थꣳ स
वा ए॒ष दि॒व्यः शा॑क्क॒रः शिशु॑मार॒स्तꣳ ह॒ य ए॒वं वेदाप॑ पुनर्मृ॒त्युं

जयति जयति स्वर्गल्लोकं नाध्वनि प्रमीयते नाप्सु प्रमीयते नाग्नौ प्रमीयते नानपत्यः प्रमीयते लघ्वान्नो भवति ध्रुवस्त्वमसि ध्रुवस्य क्षितमसि त्वं भूतानामधिपतिरसि त्वं भूतानाꣳ श्रेष्ठोऽसि त्वां भूतान्युप पर्यावर्तन्ते नमस्ते नमः सर्वं ते नमो नमः शिशुकुमाराय नमः ॥ २३ ॥

[१९]

नमः प्राच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमो दक्षिणायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमः प्रतीच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नम उदीच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नम ऊर्ध्वायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमोऽधरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमोऽवान्तरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमो गङ्गायमुनयोर्मध्ये ये वसन्ति ते मे प्रसन्नात्मानश्चिरं जीवितं वर्धयन्ति नमो गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमो नमो गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमः ॥ २४ ॥

[२०]

ॐ नमो॒ ब्रह्म॑णे॒ नमो॑ अस्त्व॒ग्नये॒ नमः॑ पृथि॒व्यै नम॒ ओष॑धीभ्यः।
नमो॑ वा॒चे नमो॑ वा॒चस्पत॑ये॒ नमो॒ विष्ण॑वे बृह॒ते क॑रोमि॥

॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्ति॑ः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

चित्तिस्स्रुक् । चित्तमाज्यम् । वाग्वेदिः । आधीतं बर्हिः । केतो अग्निः । विज्ञातमग्निः । वाक्पतिर्होता । मन उपवक्ता । प्राणो हविः । सामाध्वर्युः । वाचस्पते विधे नामन् । विधेम ते नाम । विधेस्त्वमस्माकन्नाम । वाचस्पतिस्सोमं पिबतु । आऽस्मासु नृम्णन्धात्स्वाहा ।। (1) 2.0 पृथिवी होता दश । 2 । 2.1 पृथिवी होता । द्यौरध्वर्युः । रुद्रोऽग्नीत् । बृहस्पतिरुपवक्ता । वाचस्पते वाचो वीर्येण । संभृततमेनायक्ष्यसे । यजमानाय वार्यम् । आसुवस्करस्मै । वाचस्पतिस्सोमं पिबतु । जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहा ।। (2) । 3.0 अग्निर्होताऽष्टौ । 3 ।

[१]3.1

अग्निर्होता । अश्विनाऽध्वर्यू । त्वष्टाऽग्नीत् । मित्र उपवक्ता । सोमस्सोमस्य पुरोगाः । शुक्रश्शुक्रस्य पुरोगाः । श्रातास्त इन्द्र सोमाः । वातापेर्ह्वनश्रुतस्स्वाहा । (3) । 4.0 सूर्यन्ते नव । 4 ।

[२]4.1

सूर्यन्ते चक्षुः । वातं प्राणः । द्यां पृष्ठम् । अन्तरिक्षमात्मा । अङ्गैर्यज्ञम् । पृथिवीꣳ शरीरैः । वाचस्पतेऽच्छिद्रया वाचा ।

अच्छिद्रया जुह्वा । दिवि देवावृधꣳ होत्रा मेरयस्व स्वाहा । (4) 5.0 अपात्त्रीणि च । (5) ।

[३]5.1

महाहविर्होता । सत्यहविरध्वर्युः । अच्युतपाजा अग्नीत् । अच्युतमना उपवक्ता । अनाधृष्यश्चाप्रतिधृष्यश्च यज्ञस्याभिगरौ । अयास्य उद्गाता । वाचस्पते हृद्विधे नामन्न् । विधेम ते नाम । विधेस्त्वमस्माकन्नाम । वाचस्पतिस्सोममपात् । मा दैव्यस्तन्तुश्छेदि मा मनुष्यः । नमो दिवे । नमः पृथिव्यै स्वाहा । (5) । 6.0 वाग्घोता नव । 6 ।

[४]6.1

वाग्घोता । दीक्षा पत्नी । वातोऽध्वर्युः । आपोऽभिगरः । मनो हविः । तपसि जुहोमि । भूर्भुवस्सुवः । ब्रह्म स्वयंभु । ब्रह्मणे स्वयंभुवे स्वाहा । (6) 7.0 प्रतिष्ठा प्राणश्च मे भूयादनाधृष्यस्सर्वञ्च मे भूयात् ।। 7 । (ब्राह्मणो यज्ञोऽग्निर्भर्ता पृथिवी प्रतिष्ठाऽन्तरिक्षव्विष्ठा वायुः प्राणश्चन्द्रमा ऋतूनन्नं प्राणस्य प्राणो द्यौरनाधृष्य आदित्यस्स तेजस्वी प्रजापतिरिदꣳ सर्वꣳ सर्वञ्च मे भूयात् ।।)

[५]7.1

ब्राह्मण एकहोता । स यज्ञः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । यज्ञश्च मे भूयात् । अग्निर्द्विहोता । स भर्ता । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । भर्ता च मे भूयात् । पृथिवी त्रिहोता । स प्रतिष्ठा । (7) । 7.2 स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । प्रतिष्ठा च मे भूयात् । अन्तरिक्षञ्चतुर्होता । स विष्ठाः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । विष्ठाश्च मे भूयात् । वायुः पञ्चहोता । स प्राणः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । प्राणश्च मे भूयात् । (8) 7.3 चन्द्रमाष्षड्होता । स ऋतून्कल्पयाति । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । ऋतवश्च मे कल्पन्ताम् । अन्नꣳ सप्तहोता । स प्राणस्य प्राणः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । प्राणस्य च मे प्राणो भूयात् । द्यौरष्टहोता । सोऽनाधृष्यः । (9) । 7.4 स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । अनाधृष्यश्च भूयासम् । आदित्यो नवहोता । स तेजस्वी । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । तेजस्वी च भूयासम् । प्रजापतिर्दशहोता । स इदꣳ सर्वम् । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिय्यँशः । सर्वञ्च मे भूयात् । (10) । 8.0 दीक्षया पात्रैरेकञ्च ।। 8 ।

[६]8.1

अग्निर्यजुर्भिः । सविता स्तोमैः । इन्द्र उक्थामदैः । मित्रावरुणावाशिषा । अङ्गिरसो धिष्णियैरग्निभिः । मरुतस्सदोहविर्धानाभ्याम् । आपः प्रोक्षणीभिः । ओषधयो बर्हिषा । अदितिर्वेद्या । सोमो दीक्षया । (11) 8.2 त्वष्टेध्मेन । विष्णुर्यज्ञेन । वसव आज्येन । आदित्या दक्षिणाभिः । विश्वे देवा ऊर्जा । पूषा स्वगाकारेण । बृहस्पतिः पुरोधया । प्रजापतिरुद्दीथेन । अन्तरिक्षं पवित्रेण । वायुः पात्रैः । अहॅर श्रद्धया । (12) 9.0 अनुष्टुग्दिशष्षड्ड । 9 ।

[७]9.1

सेनेन्द्रस्य । धेना बृहस्पतेः । पत्थ्या पूष्णः । वाग्वायोः । दीक्षा सोमस्य । पृथिव्यग्नेः । वसूनाङ्गायत्री । रुद्राणान्त्रिष्टुक् । आदित्यानाञ्जगती । विष्णोरनुष्टुक् । (13) । 9.2 वरुणस्य विराट् । यज्ञस्य पङ्क्तिः । प्रजापतेरनुमतिः । मित्रस्य श्रद्धा । सवितुः प्रसूतिः । सूर्यस्य मरीचिः । चन्द्रमसो रोहिणी । ऋषीणामरुन्धती । पर्जन्यस्य विद्युत् । चतस्रो दिशः । चतस्रोऽवान्तरदिशाः । अहश्च रात्रिश्च । कृषिश्च वृष्टिश्च ।

त्विषिश्चापचितिश्च । आपश्चौषधयश्च । ऊर्क्च सूनृता च देवानां पत्नयः । (14) । 10.0 दाता पुरुषमपः प्रतिग्रहीत्रे नव च ।। 10 ।

[८]10.

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाहुभ्याम् । पूष्णो हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि । राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यम् । तेनामृतत्वमश्याम् । वयो दात्रे । मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे । क इदङ्कस्मा अदात् । कामः कामाय । कामो दाता । (15) 10.2 कामः प्रतिग्रहीता । कामꣳ समुद्रमाविश । कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि । कामैतत्ते । एषा ते काम दक्षिणा । उत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु । सोमाय वासः । रुद्राय गाम् । वरुणायाश्वम् । प्रजापतये पुरुषम् । (16) । 10.3 मनवे तल्पम् । त्वष्ट्रेऽजाम् । पूष्णेऽविम् । निर्ऋत्या अश्वतरगर्दभौ । हिमवतो हस्तिनम् । गन्धर्वाप्सराभ्यस्स्रग्गलङ्करणे । विश्वेभ्यो देवेभ्यो धान्यम् । वाचेऽन्नम् । ब्रह्मण ओदनम् । समुद्रायापः । (17) 10.4 उत्तानायाङ्गीरसायानः । वैश्वानराय रथम् । वैश्वानरः प्रत्नथा नाकमारुहत् । दिवः पृष्ठम्भन्दमानस्सुमन्मभिः

। स पूर्ववज्जनयज्जन्तवे धनम् । समानमज्मा परियाति जागृविः । राजा त्वा वरुणो नयतु देविदक्षिणे वैश्वानराय रथम् । तेनामृतत्वमश्याम् । वयो दात्रे । मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे । (18) 10.5 क इदङ्कस्मा अदात् । कामः कामाय । कामो दाता । कामः प्रतिग्रहीता । कामꣳ समुद्रमा विश । कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि । कामैतत्ते । एषा ते काम दक्षिणा । उत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु । (19) 11.0 आत्मा जनानाविँकुर्वन्तविँपश्चिं प्रजानाँव्वँसुधानीँविँराजञ्चरन्तङ्गोमतीं मे नियच्छत्वेकचक्रव्व्योँमन्मायया देव एकरूपा अष्टौ च । 11 ।

[९]11.

सुवर्णङ्घर्मं परिवेद वेनम् । इन्द्रस्यात्मानन्दशधा चरन्तम् । अन्तस्समुद्रे मनसा चरन्तम् । ब्रह्मान्वविन्दद्दशहोतारमर्णे । अन्तः प्रविष्टश्शास्ता जनानाम् । एकस्सन्बहुधा विचारः । शतꣳ शुक्राणि यत्रैकं भवन्ति । सर्वे वेदा यत्रैकं भवन्ति । सर्वे होतारो यत्रैकं भवन्ति । समानसीन आत्माH जनानाम् । (20) । 11.2 अन्तः प्रविष्टश्शास्ता जनानाꣳ सवाँत्मा ।

सर्वाः॑ प्र॒जा यत्रैकं॒ भव॑न्ति । चतु॑र्होतारो॒ यत्र॑ स॒पद॒ङ्गच्छ॑न्ति दे॒वैः । स॒मान॑सीन आ॒त्मा जना॑नाम् । ब्रह्मेन्द्र॑म॒ग्निञ्जग॑तः प्रति॒ष्ठाम् । दि॒व आ॒त्मान॑ꣳ सवि॒तारं॒ बृह॒स्पति॑म् । चतु॑र्होतारं प्र॒दिशोऽनु॑ क्लृ॒प्तम् । वा॒चो वी॒र्य॑न्तप॒साऽन्व॑विन्दत् । अ॒न्तः प्रवि॑ष्टङ्कर्ता॑रमे॒तम् । त्वष्टा॑रꣳ रू॒पाणि॑ विकु॒र्वन्तं॑ विप॒श्चिम् । (21) 11.3 अ॒मृत॑स्य प्रा॒णय्य॑ँज्ञमे॒तम् । चतु॑र्होतृणामा॒त्मान॑ङ्कवयो॒ निचि॑क्युः । अ॒न्तः प्रवि॑ष्टङ्कर्ता॑रमे॒तम् । दे॒वानां॒ बन्धु॒ निहि॑त॒ङ्गुहा॑सु । अ॒मृते॑न क्लृ॒प्तय्य॑ँज्ञमे॒तम् । चतु॑र्होतृणामा॒त्मान॑ङ्कवयो॒ निचि॑क्युः । श॒तन्नि॒युतः॒ परि॑वेद॒ विश्वा॑ वि॒श्ववा॑रः । विश्व॑मि॒दव्वृ॑णाति । इन्द्र॑स्या॒त्मा निहि॑तः॒ पञ्च॑होता । अ॒मृत॑न्दे॒वाना॒मायुः॑ प्र॒जाना॑म् । (22) । 11.4 इन्द्र॒ꣳ राजा॑नꣳ सवि॒तार॑मे॒तम् । वा॒योरा॒त्मान॑ङ्कवयो॒ निचि॑क्युः । र॒श्मिꣳ र॑श्मी॒नां मध्ये॒ तप॑न्तम् । ऋ॒तस्य॑ प॒दे क॒वयो॒ निपा॑न्ति । य आ॑ण्डको॒शे भुव॑नं बि॒भर्ति॑ । अनि॑र्भिण्ण॒स्सन्नथ॑ लो॒कान् वि॒चष्टे॑ । यस्या॑ण्डको॒शꣳ शुष्म॑माहुः प्रा॒णमुल्ब॑म् । तेन॑ क्लृ॒प्तोऽमृते॑नाह॒मस्मि । सु॒वर्ण॒ङ्कोशꣳ रज॑सा॒ परी॑वृतम् । दे॒वाना॑व्वँसु॒धानी॑व्वि॒राज॑म् । (23) । 11.5 अ॒मृत॑स्य

पूर्णान्तामु कलाव्विँचक्षते । पादꣳ षड्वौतुर्न किलाविविथ्से । येनर्तवः पञ्चधोत क्लृप्ताः । उत वा षड्वा मनसोत क्लृप्ताः । तꣳ षड्वौतारमृतुभिः कल्पमानम् । ऋतस्य पदे कवयो निपान्ति । अन्तः प्रविष्टङ्कर्तारमेतम् । अन्तश्चन्द्रमसि मनसा चरन्तम् । सहैव सन्तन्न विजानन्ति देवाः । इन्द्रस्यात्मानꣳ शतधा चरन्तम् । (24) । 11.6 इन्द्रो राजा जगतो य ईशौ । सप्तहोता सप्तधा विक्लृप्तः । परेण तन्तुं परिषिच्यमानम् । अन्तरादित्ये मनसा चरन्तम् । देवानाꣳ हृदयं ब्रह्मान्वविन्दत् । ब्रह्मैतद्ब्रह्मण उज्जभार । अर्कँ श्चोतन्तꣳ सरिरस्य मध्यै । आ यस्मिन्थ्सप्त पेरवः । मेहन्ति बहुलाꣳ श्रियम् । बह्वश्वामिन्द्र गोमतीम् । (25) । 11.7 अच्युतां बहुलाꣳ श्रियम् । स हरिर्वसुवित्तमः । पेरुरिन्द्राय पिन्वते । बह्वश्वामिन्द्र गोमतीम् । अच्युतां बहुलाꣳ श्रियम् । मह्यमिन्द्रो नियच्छतु । शतꣳ शता अस्य युक्ता हरीणाम् । अर्वाङा यातु वसुभी रश्मिरिन्द्रः । प्रमꣳहमाणो बहुलाꣳ श्रियम् । रश्मिरिन्द्रस्सविता मे नियच्छतु । (26) । 11.8 घृतन्तेजो मधुमदिन्द्रियम् । मय्ययमग्निर्दधातु । हरिः पतङ्गः पटरी सुपर्णः

। दिविक्षयो नभसा य एति । स न इन्द्रः कामवरन्ददातु । पञ्चारञ्चक्रं परिवर्तते पृथु । हिरण्यज्योतिस्सरिरस्य मध्ये । अजस्रञ्ज्योतिर्नभसा सपेदति । स न इन्द्रः कामवरन्ददातु । सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रम् । (27) । 11.9 एको अश्वो वहति सप्तनामा । त्रिणाभि चक्रमजरमनर्वम् । येनेमा विश्वा भुवनानि तस्थुः । भद्रं पश्यन्त उपसेदुरग्रे । तपो दीक्षामृषयस्सुवर्विदः । ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातम् । तदस्मै देवा अभि सन्नमन्तु । श्वेतꣳ रश्मिं बोभुज्यमानम् । अपान्नेतारं भुवनस्य गोपाम् । इन्द्रन्निचिक्युः परमे व्योमन्न् । (28) 11.10 रोहिणीः पिङ्गला एकरूपाः । क्षरन्तीः पिङ्गला एकरूपाः । शतꣳ सहस्राणि प्रयुतानि नाव्यानाम् । अयय्यँश्वेतो रश्मिः । परि सर्वमिदञ्जगत् । प्रजां पशून्धनानि । अस्माकन्ददातु । श्वेतो रश्मिः परि सर्वं बभूव । सुवन्मह्यं पशून् विश्वरूपान् । पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया । (29) । 11.11 हृदा पश्यन्ति मनसा मनीषिणः । समुद्रे अन्तः कवयो विचक्षते । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः । पतङ्गो वाचं मनसा बिभर्ति । ताङ्गन्धर्वोऽवदद्गर्भे अन्तः । तान्द्योतमानाꣳ

स्वर्यं मनीषाम् । ऋतस्य पदे कवयो निपान्ति । ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । अग्निस्ताꣳ अग्रे प्रमुमोक्तु देवः । (30) 11.12 प्रजापतिः प्रजया सव्विँदानः । वीतरँ स्तुकेस्तुके । युवमस्मासु नियच्छतम् । प्रप्र यज्ञपतिन्तिर । ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । तेषाꣳ सप्तानामिह रन्तिरस्तु । रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय । य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । वायुस्ताꣳ अग्रे प्रमुमोक्तु देवः । प्रजापतिः प्रजया सव्विँदानः । इडायै सृप्तङ्घृतवच्चराचरम् । देवा अन्वविन्दन्गुहा हितम् । य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । तेषाꣳ सप्तानामिह रन्तिरस्तु । रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय ।। (31) 12.0 पूरुषः पुरोऽग्रतोऽजायत कृतोऽकल्पयन्नासन्द्वे च ।। 12 ।। (ज्यायानधि पूरुषः । अन्यत्र पुरुषः ।।)

[१०]12

सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षस्सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो

वृत्वा । अत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् । पुरुष एवेदꣳ सर्वम् । यद्भूतं यच्च भव्यम् । उतामृतत्वस्येशानः । यदन्नेनातिरोहति । एतावानस्य महिमा । अतो ज्यायाꣳश्च पूरुषः । [32] 12.2 पादोऽस्य विश्वा भूतानि । त्रिपादस्यामृतन्दिवि । त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः । पादोऽस्येहाभवात्पुनः । ततो विष्वङ्व्यक्रामत् । साशनानशने अभि । तस्माद्विराडजायत । विराजो अधि पूरुषः । स जातो अत्यरिच्यत । पश्चाद्भूमिमथो पुरः । [33] 12.3 यत्पुरुषेण हविषा । देवा यज्ञमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यम् । ग्रीष्म इध्मश्शरद्धविः । सप्तास्यासन्परिधयः । त्रिस्सप्त समिधः कृताः । देवा यद्यज्ञन्तन्वानाः । अबध्नन्पुरुषं पशुम् । तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन्न् । पुरुषं जातमग्रतः । [34] 12.4 तेन देवा अयजन्त । साध्या ऋषयश्च ये । तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । सम्भृतं पृषदाज्यम् । पशूꣳस्ताꣳश्चक्रे वायव्यान् । आरण्यान्ग्राम्याश्च ये । तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । ऋचस्सामानि जज्ञिरे । छन्दाꣳसि जज्ञिरे तस्मात् । यजुस्तस्मादजायत । [35] 12.5 तस्मादश्वा अजायन्त । ये के चोभयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात् ।

तस्माज्जाता अजावयः । यत्पुरुषं व्यदधुः । कतिधा व्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौ बाहू । कावूरू पादावुच्येते । ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् । बाहू राजन्यः कृतः । [36] 12.6 ऊरू तदस्य यद्वैश्यः । पद्भ्याꣳ शूद्रो अजायत । चन्द्रमा मनसो जातः । चक्षोस्सूर्यो अजायत । मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च । प्राणाद्वायुरजायत । नाभ्या आसीदन्तरिक्षम् । शीर्ष्णो द्यौस्समवर्तत । पद्भ्यां भूमिर्दिशश्श्रोत्रात् । तथा लोकाꣳ अकल्पयन्न् । [37] 12.7 वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्णं तमसस्तु पारे । सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः । नामानि कृत्वाऽभिवदन् यदास्ते । धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार । शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः । तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते । यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः । तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं महिमानः सचन्ते । यत्र पूर्वे साध्यास्सन्ति देवाः ।। [38] 13.0 जायते वशे सप्त च ।। 13 ।।

---[११]1

अद्भ्यः सम्भूतः पृथिव्यै रसाच्च । विश्वकर्मणस्समवर्तताधि । तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति । तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे । वेदाहमेतं

पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् । तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय । प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । अजायमानो बहुधा विजायते । [39] 13.2 तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम् । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः । यो देवेभ्य आतपति । यो देवानां पुरोहितः । पूर्वो यो देवेभ्यो जातः । नमो रुचाय ब्राह्मये । रुचं ब्राह्मं जनयन्तः । देवा अग्रे तदब्रुवन् । यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात् । तस्य देवा असन्वशे । ह्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ । अहोरात्रे पार्श्वे । नक्षत्राणि रूपम् । अश्विनौ व्यात्तम् । इष्टं मनिषाण । अमुं मनिषाण । सर्वं मनिषाण ।। [40] 14.0 एकं प्रजानाङ्गसाथान्नव ।। 14 ।

---

[१२]14

भर्ता सन्भ्रियमाणो बिभर्ति । एको देवो बहुधा निविष्टः । यदा भारन्तन्द्रयते स भर्तुम् । निधाय भारं पुनरस्तमेति । तमेव मृत्युममृतन्तमाहुः । तं भर्तारन्तमु गोप्तारमाहुः । स भृतो भ्रियमाणो बिभर्ति । य एनव्वेद सत्येन भर्तुम् । सद्यो जातमुत जहात्येषः । उतो जरन्तन्न जहात्येकम् । (41) 14.2 उतो बहूनेकमहर्जहार । अतन्द्रो देवस्सदमेव प्रार्थः । यस्तद्वेद यत

आबभूव । सन्धाञ्च याꣳ सन्दधे ब्रह्मणैषः । रमते तस्मिन्नुत जीर्णे शयाने । नैनञ्जहात्यहस्सु पूर्व्येषु । त्वामापो अनु सर्वाश्चरन्ति जानतीः । वत्सं पयसा पुनानाः । त्वमग्निꣳ हव्यवाहꣳ समिन्धसे । त्वं भर्ता मातरिश्वा प्रजानाम् । (42) 14.3 त्वय्यँङ्गस्त्वमुवेवासि सोमः । तव देवा हवमायन्ति सर्वे । त्वमेकोऽसि बहूननुप्रविष्टः । नमस्ते अस्तु सुहवो म एधि । नमो वामस्तु शृणुतꣳ हवं मे । प्राणापानावजिरꣳ सञ्चरन्तौ । ह्वयामि वां ब्रह्मणा तूर्तमेतम् । यो मान्द्वेष्टि तञ्जहितय्युँवाना । प्राणापानौ सव्विँदानौ जहितम् । अमुष्यासुनामा सङ्गसाथाम् । (43) 14.4 तं मे देवा ब्रह्मणा सव्विँदानौ । वधाय दत्तन्तमहꣳ हनामि । असज्जजान सत आबभूव । यय्यँञ्जजान स उ गोपो अस्य । यदा भारन्तन्द्रयते स भर्तुम् । परास्य भारं पुनरस्तमेति । तद्वै त्वं प्राणो अभवः । महान्भोगः प्रजापतेः । भुजः करिष्यमाणः । यद्देवान्प्राणयो नव ।। (44) 15.0 मृत्यवे वीराꣳश्चत्वारि च ।। 15 ।

[१३]15

हरिꣳ हरन्तमनुयन्ति देवाः । विश्वस्येशानव्वृषभं मतीनाम् । ब्रह्म सरूपमनुमेदमागात् । अयनं मा विवधीर्विक्रमस्व । मा छिदो

मृत्यो॒ मा व॑धीः । मा मे॒ बल॒व्विँवृ॑हो॒ मा प्रमो॑षीः । प्र॒जां मा मे॑ रीरिष॒ आयु॑रुग्र । नृ॒चक्ष॑सन्त्वा ह॒विषा॑ विधेम । स॒द्यश्च॑कमा॒नाय॑ । प्र॒वे॒पा॒नाय॑ मृ॒त्यवे॑ । (45) 15.2 प्रास्मा॒ आशा॑ अशृण्वन्न् । कामे॑नाजनय॒न्पुनः॑ । कामे॑न मे॒ काम॒ आगा॑त् । हृ॒द॒या॒द्धृ॒द॒यं मृ॒त्योः । यद॒मीषा॑म॒दः प्रि॒यम् । तदे॑तूप॒माम॒भि । परं॑ मृत्यो॒ अनु॒ परे॑हि॒ पन्था॑म् । यस्ते॒ स्व इत॑रो दे॒वया॑नात् । चक्षु॑ष्मते शृण्व॒ते ते॑ ब्रवीमि । मा नः॑ प्र॒जाꣳ रीरि॑षो॒ मोत वी॒रान् । प्र पू॒र्व्यं मन॑सा॒ वन्द॑मानः । नाध॑मानो वृष॒भञ्च॑ꣳषणी॒नाम् । यः प्र॒जाना॑मेक॒राण्मानु॑षीणाम् । मृ॒त्युय्यँजे प्रथम॒जामृ॒तस्य॑ ।। (46)

[१४]1

त॒रणि॑र्वि॒श्वद॑र्शतो ज्योति॒ष्कृद॑सि सूर्य । विश्व॒मा भा॑सि रोच॒नम् । उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि॒ सूर्या॑य त्वा॒ भ्राज॑स्वत ए॒ष ते॒ योनिः॒ सूर्या॑य त्वा॒ भ्राज॑स्वते ।। (47) ।। 16 ।।

[१५]1

आ प्या॑यस्व मदिन्तम॒ सोम॒ विश्वा॑भिरू॒तिभिः॑ । भवा॑ नः स॒प्रथ॑स्तमः ।। (48) ।। 17 ।।

[१६]1

ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः । अस्माभिरू नु प्रतिचक्ष्याऽभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान् ।। 49 । 18 ।।

[१७]19

ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि ज्योतिर्विदं त्वा सादयामि भास्वतीं त्वा सादयामि ज्वलन्तीं त्वा सादयामि मल्मलाभवन्तीं त्वा सादयामि दीप्यमानां त्वा सादयामि रोचमानां त्वा सादयाम्यजस्रां त्वा सादयामि बृहज्ज्योतिषं त्वा सादयामि बोधयन्तीं त्वा सादयामि जाग्रतीं त्वा सादयामि ।। 50 ।। 19 ।।

[१८]20

प्रयासाय स्वाहाऽऽयासाय स्वाहा वियासाय स्वाहा सय्याँसाय स्वाहोद्यासाय स्वाहाऽवयासाय स्वाहा शुचे स्वाहा शोकाय स्वाहा तप्यत्वै स्वाहा तपते स्वाहा ब्रह्महत्यायै स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा । (51) । 20 ।

[१९]21

चित्तꣳ सन्तानेन भवय्यँक्का रुद्रन्तनिम्ना पशुपतिरँ स्थूलहृदयेनाग्निꣳ हृदयेन रुद्रल्लोहितेन शर्वम्मतस्नाभ्यां महादेवमन्तः पार्श्वेनौषिष्ठहनꣳ शिङ्गीनिकोश्याभ्याम् । (52) ।

21 ।

[२०]

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

7.1.1 नमो॑ वा॒चे या चो॑दि॒ता या चानु॑दिता॒ तस्यै॑ वा॒चे नमो॒ नमो॑ वा॒चे नमो॑ वा॒चस्पत॑ये॒ नम॒ ऋषि॑भ्यो मन्त्र॒कृद्भ्यो॒ मन्त्र॑पतिभ्यो॒ मा मामृष॑यो मन्त्र॒कृतो॑ मन्त्र॒पत॑यः॒ परा॑दु॒र्माहमृषी॑न्मन्त्र॒कृतो॑ मन्त्र॒पती॒न्परा॑दाव्वैँश्वदे॒वीव्वाँच॑मुद्यासꣳ शि॒वामद॑स्तां जुष्टा॑न्दे॒वेभ्यः॒ शर्म॑ मे॒ द्यौश्शर्म॑ पृथि॒वी शर्म॒ विश्व॑मि॒दं जग॑त् । शर्म॑ च॒न्द्रश्च॒ सूर्य॑श्च॒ शर्म॑ ब्रह्मप्रजाप॒ती । भू॒तव्वँदिष्ये॒ भुव॑नव्वँदिष्ये॒ तेजो॑ वदिष्ये॒ यशो॑ वदिष्ये॒ तपो॑ वदिष्ये॒ ब्रह्म॑ वदिष्ये स॒त्यव्वँदिष्ये॒ तस्मा॑ अ॒हमि॒दमु॑प॒स्तर॑ण॒मुप॑स्तृण उप॒स्तर॑णं मे प्र॒जायै॑ पशू॒नां भू॑यादुप॒स्तर॑णम॒हं प्र॒जायै॑ पशू॒नां भू॑यासं॒ प्राणा॑पानौ मृ॒त्योर्मा॑ पात॒ं प्राणा॑पानौ॒ मा मा॑ हासिष्टं॒ मधु॑ मनिष्ये॒ मधु॑ जनिष्ये॒ मधु॑ वक्ष्यामि॒ मधु॑ वदिष्यामि॒ मधु॑मतीं दे॒वेभ्यो॒ वाच॑मुद्यासꣳ शुश्रूषेण्या॑ मनु॒ष्ये॑भ्य॒स्तं मा॑ दे॒वा अ॑वन्तु शो॒भाय॑ पि॒तरोऽनु॑मदन्तु । ओं शान्ति॒श्शान्ति॒श्शान्तिः॑ ।। 1 । - । 1 । 7.2.0 प॒ते॒ शिर॑

ऋतावरीर् ऋ॒ध्यास॑म॒द्य म॒खस्य॒ शिर॒श्शिर॒श्शिरो॑ऽसि॒ नव॑ च ।2।
(इय॑ति॒ देवी॒रिन्द्र॒स्यौजो॑ऽस्यग्नि॒जा अ॒स्यायु॑र्द्धेहि प्रा॒णं पञ्च॑ ।।)

[१]7.2

यु॒ञ्जते॒ मन॑ उ॒त यु॑ञ्जते॒ धियः॑ । विप्रा॒ विप्र॑स्य बृह॒तो वि॑प॒श्चितः॑ । वि होत्रा॑ दधे वयुना॒विदेक॒ इत् । म॒ही दे॒वस्य॑ सवि॒तुः परि॑ष्टुतिः । दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒वे । अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म् । पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मा द॑दे । अभ्रि॑रसि॒ नारि॑रसि । अ॒द्ध्व॒र॒कृद्दे॒वेभ्यः॑ । उत्ति॑ष्ठ ब्रह्मणस्पते । (2) 7.2.2 दे॒वय॑न्तस्त्वेमहे । उप॒ प्रय॑न्तु म॒रुत॑स्सु॒दान॑वः । इन्द्र॑ प्रा॒शूर्भ॑वा॒ सचा॑ । प्रैतु॒ ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑ । प्र दे॒व्ये॑तु सू॒नृता॑ । अच्छा॑ वी॒रन्नय॑ पङ्क्तिरा॒धसम् । दे॒वा य॒ज्ञन्न॑यन्तु नः । दे॒वी॑ द्यावापृथिवी॒ अनु॑ मे मꣳसाथाम् । ऋ॒ध्यास॑म॒द्य । म॒खस्य॒ शिरः॑ । (3) 7.2.3 म॒खाय॑ त्वा । म॒खस्य॑ त्वा शी॒र्ष्णे । इय॒त्यग्र॑ आसीः । ऋ॒ध्यास॑म॒द्य । म॒खस्य॒ शिरः॑ । म॒खाय॑ त्वा । म॒खस्य॑ त्वा शी॒र्ष्णे । देवी॑र्वम्रीर॒स्य भू॒तस्य॑ प्रथमजा ऋतावरीः । ऋ॒ध्यास॑म॒द्य । म॒खस्य॒ शिरः॑ । (4) 7.2.4 म॒खाय॑ त्वा । म॒खस्य॑ त्वा शी॒र्ष्णे । इन्द्र॒स्यौजो॑ऽसि । ऋ॒ध्यास॑म॒द्य । म॒खस्य॒ शिरः॑ । म॒खाय॑ त्वा । म॒खस्य॑ त्वा शी॒र्ष्णे । अ॒ग्नि॒जा

अ॑सि प्र॒जाप॑ते॒ रेतः॑ । ऋ॒द्ध्यास॑म॒द्य । म॒खस्य॒ शिरः॑ । (5) 7.2.5 म॒खाय॑ त्वा । म॒खस्य॑ त्वा शी॒र्ष्णे । आयु॑र्धेहि प्रा॒णन्धे॑हि । अ॒पा॒नन्धे॑हि व्या॒नन्धे॑हि । चक्षु॑र्धेहि॒ श्रोत्र॑न्धेहि । मनो॑ धेहि॒ वाच॑न्धेहि । आ॒त्मान॑न्धेहि प्रति॒ष्ठान्धे॑हि । मान्धे॑हि॒ मयि॑ धेहि । मधु॑ त्वा मधु॒ला क॑रोतु । म॒खस्य॒ शिरो॑ऽसि । (6) 7.2.6 य॒ज्ञस्य॑ प॒दे स्थः॑ । गा॒य॒त्रेण॑ त्वा॒ छन्द॑सा करोमि । त्रैष्टु॑भेन त्वा॒ छन्द॑सा करोमि । जाग॑तेन त्वा॒ छन्द॑सा करोमि । म॒खस्य॒ रास्ना॑ऽसि । अदि॑तिस्ते॒ बिल॑ङ्गृह्णातु । पाङ्क्ते॑न॒ छन्द॑सा । सूर्य॑स्य॒ हर॑सा श्राय । म॒खो॑ऽसि ।। (7) 7.3.0 पृ॒थि॒वीं भ॑व॒ वाख्षट्च॑ । 3 ।

[२]7.3

वृष्णो॒ अश्व॑स्य नि॒ष्पद॑सि । वरु॑णस्त्वा धृ॒तव्र॑त॒ आधू॑पयतु । मि॒त्रावरु॑णयोर्ध्रु॒वेण॒ धर्म॑णा । अ॒र्चिषे॑ त्वा । शो॒चिषे॑ त्वा । ज्योति॑षे त्वा । तप॑से त्वा । अ॒भीमं म॑हि॒ना दिव॑म् । मि॒त्रो ब॑भूव स॒प्रथाः॑ । उ॒त श्रव॑सा पृथि॒वीम् । (8) 7.3.2 मि॒त्रस्य॑ चर्षणी॒धृतः॑ । श्रवो॑ दे॒वस्य॑ सान॒सिम् । द्यु॒म्नञ्चि॒त्रश्र॑वस्तमम् । सिद्ध्यै॑ त्वा । दे॒वस्त्वा॑ सवि॒तोद्व॑पतु । सु॒पा॒णिस्स्व॑ङ्गु॒रिः । सु॒बा॒हुरु॒त शक्त्या॑ । अप॑द्यमानः पृथि॒व्याम् । आशा॒ दिश॒ आ पृ॑ण

। उत्तिष्ठ बृहन्भव । (9) 7.3.3 ऊर्द्धस्तिष्ठ ध्रुवस्त्वम् । सूर्यस्य त्वा चक्षुषाऽन्वीक्षे । ऋजवे त्वा । साधवे त्वा । सुक्षित्यै त्वा भूत्यै त्वा । इदमहममुमामुष्यायणव्विँशा पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यूहामि । गायत्रेण त्वा छन्दसा च्छृणद्मि । त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा च्छृणद्मि । जागतेन त्वा छन्दसा च्छृणद्मि । छृणत्तु त्वा वाक् । छृणत्तु त्वोर्क् । छृणत्तु त्वा हविः । छृन्धि वाचम् । छृन्ध्यूर्जम् । छृन्धि हविः । देव पुरश्चर सग्घ्यासन्त्वा । (10) 7.4.0 अहृणीयमानो द्वे च ।। 4 ।

[३]7.4

ब्रह्मन् प्रवर्ग्येण प्रचरिष्यामः । होतर्घर्ममभिष्टुहि । अग्नीद्रौहिणौ पुरोडाशावधिश्रय । प्रतिप्रस्थातर्विहर । प्रस्तोतस्सामानि गाय । यजुर्युक्तꣳ सामभिराक्तखन्त्वा । विश्वैर्देवैरनुमतं मरुद्भिः । दक्षिणाभिः प्रततं पारयिष्णुम् । स्तुभो वहन्तु सुमनस्यमानम् । स नो रुचन्धेह्यहृणीयमानः । भूर्भुवस्सुवः । ओमिन्द्रवन्तः प्रचरत । (11) 7.5.0 अनत्तवसादीदुत्तरतः पाहि प्रतिमा असि यजतन्ते अन्यज्जागतमस्येकञ्च ।। 5 ।।

[४]7.5

ब्रह्मन्प्रचरिष्यामः । होतर्घर्ममभिष्टुहि । यमाय त्वा मखाय त्वा । सूर्यस्य हरसे त्वा । प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहाऽपानाय स्वाहा । चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा । मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहा । दक्षाय स्वाहा क्रतवे स्वाहा । ओजसे स्वाहा बलाय स्वाहा । देवस्त्वा सविता मर्द्धाऽनक्तु । (12) 7.5.2 पृथिवीन्तपसस्त्रायस्व । अर्चिरसि शोचिरसि ज्योतिरसि तपोऽसि । सꣳसीदस्व महाꣳ असि । शोचस्व देववीतमः । विधूममग्ने अरुषं मियेध्य । सृज प्रशस्तदꣳशतम् । अञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्राः । वपावन्तन्नाग्निना तपन्तः । पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ठः । आ घर्मो अग्निमृतयन्नसादीत् । (13) 7.5.3 अनाधृष्या पुरस्तात् । अग्नेराधिपत्ये । आयुर्मे दाः । पुत्रवती दक्षिणतः । इन्द्रस्याधिपत्ये । प्रजां मे दाः । सुषदा पश्चात् । देवस्य सवितुराधिपत्ये । प्राणं मे दाः । आश्रुतिरुत्तरतः । (14) 7.5.4 मित्रावरुणयोराधिपत्ये । श्रोत्रं मे दाः । विधृतिरुपरिष्टात् । बृहस्पतेराधिपत्ये । ब्रह्म मे दाः क्षत्रं मे दाः । तेजो मे धा वर्चो मे धाः । यशो मे धास्तपो मे धाः । मनो मे धाः । मनोरश्वाऽसि

भूरिपुत्रा । विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पाहि । (15) 7.5.5 सूपसदा मे भूया मा मा हिꣳसीः । तपोष्वग्ने अन्तराꣳ अमित्रान् । तपाशꣳसमररुषः परस्य । तपावसो चिकितानो अचित्तान् । वि ते तिष्ठन्तामजरा अयासः । चितस्स्थ परिचितः । स्वाहा मरुद्भिः परिश्रयस्व । मा असि । प्रमा असि । प्रतिमा असि । (16) 7.5.6 सम्मा असि । विमा असि । उन्मा असि । अन्तरिक्षस्यान्तर्द्धिरसि । दिवन्तपसस्त्रायस्व । आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनम् । आप्यायय हरिवो वर्द्धमानः । यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि । भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम । शुक्रन्ते अन्यद्यजतन्ते अन्यत् । (17) 7.5.7 विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि । विश्वा हि माया अवसि स्वधावः । भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु । अर्हन्बिभर्ष्षि सायकानि धन्व । अर्हन्निष्कय्यँजतव्विँश्वरूपम् । अर्हन्निदन्दयसे विश्वमभ्वम् । न वा ओजीयो रुद्र त्वदस्ति । गायत्रमसि । त्रैष्टुभमसि । जागतमसि । मधु मधु मधु ।। (18) 7.6.0 रोचय धेहि नव च । 6 ।

---

[५]7.6

दश प्राचीर्दश भासि दक्षिणा । दश प्रतीचीर्दश भास्युदीचीः ।

दशोर्ध्वा भासि सुमनस्यमानः । स नो रुचन्धेह्यहृणीयमानः । अग्निष्ट्वा वसुभिः पुरस्ताद्रोचयतु गायत्रेण छन्दसा । स मा रुचितो रोचय । इन्द्रस्त्वा रुद्रैर्दक्षिणतो रोचयतु त्रैष्टुभेन छन्दसा । स मा रुचितो रोचय । वरुणस्त्वादित्यैः पश्चाद्रोचयतु जागतेन छन्दसा । स मा रुचितो रोचय । (19) 7.6.2 द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्भिरुत्तरतो रोचयत्वानुष्टुभेन छन्दसा । स मा रुचितो रोचय । बृहस्पतिस्त्वा विश्वैर्देवैरुपरिष्टाद्रोचयतु पाङ्क्तेन छन्दसा । स मा रुचितो रोचय । रोचितस्त्वन्देव घर्म देवेष्वसि । रोचिषीयाहं मनुष्येषु । सम्राड्घर्म रुचितस्त्वन्देवेष्वायुष्माꣳस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यसि । रुचितोऽहं मनुष्येष्वायुष्माꣳस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भूयासम् । रुगसि । रुचं मयि धेहि । (20) 7.6.3 मयि रुक् । दश पुरस्ताद्रोचसे । दश दक्षिणा । दश प्रत्यङ् । दशोदङ् । दशोर्ध्वो भासि सुमनस्यमानः । स नस्सम्राडिषमूर्जन्धेहि । वाजी वाजिने पवस्व । रोचितो घर्मो रुचीय । (21) 7.7.0 रोचते सूर्याय त्वा देवायुवन्द्रविणोदा दधाना द्वे च ।। 7 ।।

[६]7.7

अपश्यङ्गोपामनिपद्यमानम् । आ च परा च पथिभिश्चरन्तम् ।

स सद्ध्रीचीस्स विषूचीर्वसानः । आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः । अत्र प्रावीः । मधु माद्धीभ्यां मधु माधूचीभ्याम् । अनु वान्देववीतये । समग्निरग्निना गत । सन्देवेन सवित्रा । सꣳ सूर्येण रोचते । (22) 7.7.2 स्वाहा समग्निस्तपसा गत । सन्देवेन सवित्रा । सꣳ सूर्येणारोचिष्ट । धर्ता दिवो विभासि रजसः । पृथिव्या धर्ता । उरोरन्तरिक्षस्य धर्ता । धर्ता देवो देवानाम् । अमर्त्यस्तपोजाः । हृदे त्वा मनसे त्वा । दिवे त्वा सूर्याय त्वा । (23) 7.7.3 ऊर्द्धमिमद्धरङ्कृधि । दिवि देवेषु होत्रा यच्छ । विश्वासां भुवां पते । विश्वस्य भुवनस्पते । विश्वस्य मनसस्पते । विश्वस्य वचसस्पते । विश्वस्य तपसस्पते । विश्वस्य ब्रह्मणस्पते । देवश्रूस्त्वन्देव घर्म देवान्पाहि । तपोजाव्वाँचमस्मे नियच्छ देवायुवम् । (24) 7.7.4 गर्भौ देवानाम् । पिता मतीनाम् । पतिः प्रजानाम् । मतिः कवीनाम् । सन्देवो देवेन सवित्रा यतिष्ट । सꣳ सूर्येणारुक्त । आयुर्दास्त्वमस्मभ्यङ्घर्म वर्चोदा असि । पिता नोऽसि पिता नो बोध । आयुर्द्धास्तनूधाः पयोधाः । वर्चोदा वरिवोदा द्रविणोदाः । (25) 7.7.5 अन्तरिक्षप्र उरोर्वरीयान् । अशीमहि त्वा मा मा हिꣳसीः

। त्वमग्ने गृहपतिर्विशामसि । विश्वासां मानुषीणाम् । शतं पूर्भिर्यविष्ठ पाह्यꣳहसः । समेद्धारꣳ शतꣳ हिमाः । तन्द्राविणꣳ हार्दिवानम् । इहैव रातयस्सन्तु । त्वष्टीमती ते सपेय । सुरेता रेतो दधाना । वीरव्विँदेय तव सन्दृशि । माऽहꣳ रायस्पोषेण वि योषम् । (26) 7.8.0 एहि पाहि पिन्वस्व गृह्णामि नव च ।। 8 ।।

[७]7.8

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाहुभ्याम् । पूष्णो हस्ताभ्यामा ददे । अदित्यै रास्नासि । इड एहि । अदित एहि । सरस्वत्येहि । असावेहि । असावेहि । असावेहि । (27) 7.8.2 अदित्या उष्णीषमसि । वायुरस्यैडः । पूषा त्वोपावसृजतु । अश्विभ्यां प्र दापय । यस्ते स्तनश्शशयो यो मयोभूः । येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि । यो रत्नधा वसुविद्यस्सुदत्रः । सरस्वति तमिह धातवेकः । उस्र घर्मꣳ शिꣳष । उस्र घर्म पाहि । (28) 7.8.3 घर्माय शिꣳष । बृहस्पतिस्त्वोपसीदतु । दानवस्स्थ पेरवः । विष्वग्वृतो लोहितेन । अश्विभ्याँ पिन्वस्व । सरस्वत्यै पिन्वस्व । पूष्णे पिन्वस्व । बृहस्पतये पिन्वस्व । इन्द्राय पिन्वस्व । इन्द्राय पिन्वस्व । (29) 7.8.4 गायत्रोऽसि । त्रैष्टुभोऽसि । जागतमसि

। सहोर्जो भागेनोपमेहि । इन्द्राश्विना मधुनस्सारघस्य । घर्म पात वसवो यजता वट् । स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये जुहोमि । मधु हविरसि । सूर्यस्य तपस्तप । द्यावापृथिवीभ्यान्त्वा परिगृह्णामि । (30) 7.8.5 अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामि । देवानान्त्वा पितृणामनुमतो भर्तुꣳ शकेयम् । तेजोऽसि । तेजोऽनु प्रेहि । दिविस्पृङ्मा मा हिꣳसीः । अन्तरिक्षस्पृङ्मा मा हिꣳसीः । पृथिविस्पृङ्मा मा हिꣳसीः । सुवरसि सुवर्मे यच्छ । दिवय्यँच्छ दिवो मा पाहि । (31) 7.9.0 आदित्यवते स्वाहा हार्दिवानं पृथिव्या अष्टौ च ।। 9 ।।

---[८]7.9

समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा । सलिलाय त्वा वाताय स्वाहा । अनाधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा । अप्रतिधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा । अवस्यवे त्वा वाताय स्वाहा । दुवस्वते त्वा वाताय स्वाहा । शिमिद्वते त्वा वाताय स्वाहा । अग्नये त्वा वसुमते स्वाहा । सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहा । वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते स्वाहा । (32) 7.9.2 बृहस्पतये त्वा विश्वदेव्यावते स्वाहा । सवित्रे त्वभुमते विभुमते प्रभुमते वाजवते स्वाहा । यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते

पितृमते स्वाहा । विश्वा आशा दक्षिणसत् । विश्वान्देवानयाडिह । स्वाहाकृतस्य घर्मस्य । मधोः पिबतमश्विना । स्वाहाऽग्नये यज्ञियाय । शय्यँजुर्भिः । अश्विना घर्मं पातꣳ हार्दिवानम् । (33) 7.9.3 अहर्दिवाभिरूतिभिः । अनुवान्द्यावापृथिवी मꣳसाताम् । स्वाहेन्द्राय । स्वाहेन्द्रावट् । घर्ममपातमश्विना हार्दिवानम् । अहर्दिवाभिरूतिभिः । अनुवान्द्यावापृथिवी अमꣳसाताम् । तं प्राव्यय्यँथा वट् । नमो दिवे । नमः पृथिव्यै । (34) 7.9.4 दिविधा इमय्यँज्ञम् । यज्ञमिमन्दिवि धाः । दिवङ्गच्छ । अन्तरिक्षङ्गच्छ । पृथिवीङ्गच्छ । पञ्च प्रदिशो गच्छ । देवान्घर्मपान्गच्छ । पितृन्घर्मपान्गच्छ । (35) 7.10.0 ब्रह्मवर्चसाय पीपिहि स्कन्दयाद्रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहाऽह्नो मा पाह्यग्नौ सप्त च ।। 10 ।।

[९]7.1

इषे पीपिहि । ऊर्जे पीपिहि । ब्रह्मणे पीपिहि । क्षत्राय पीपिहि । अद्भ्यः पीपिहि । ओषधीभ्यः पीपिहि । वनस्पतिभ्यः पीपिहि । द्यावापृथिवीभ्यां पीपिहि । सुभूताय पीपिहि । ब्रह्मवर्चसाय पीपिहि । (36) 7.10.2 यजमानाय पीपिहि । मह्यङ्ग्यैष्ठ्याय पीपिहि । त्विष्यै त्वा । द्युम्नाय त्वा । इन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वा

। धर्मांसि सुधर्मा मैन्यस्मे । ब्रह्माणि धारय । क्षत्राणि धारय । विशन्धारय । नेत्त्वा वातस्स्कन्दयात् । (37) 7.10.3 अमुष्य त्वा प्राणे सादयामि । अमुना सह निरर्त्थङ्गच्छ । यौऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च वयन्द्विष्मः । पूष्णे शरसे स्वाहा । ग्रावभ्यः स्वाहा । प्रतिरेभ्यः स्वाहा । द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहा । पितृभ्यो घर्मपेभ्यः स्वाहा । रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहा । (38) 7.10.4 अहर्ज्योतिः केतुना जुषताम् । सुज्योतिर्ज्योतिषाꣳ स्वाहा । रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषताम् । सुज्योतिर्ज्योतिषाꣳ स्वाहा । अपीपरो माऽह्नो रात्रियै मा पाहि । एषा ते अग्ने समित् । तया समिद्ध्यस्व । आयुर्मे दाः । वर्चसा माञ्जीः । अपीपरो मा रात्रिया अह्नो मा पाहि । (39) 7.10.5 एषा ते अग्ने समित् । तया समिद्ध्यस्व । आयुर्मे दाः । वर्चसा माञ्जीः । अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा । सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा । भूः स्वाहा । हुतꣳ हविः । मधु हविः । इन्द्रतमेऽग्नौ । (40) 7.10.6 पिता नौऽसि मा मा हिꣳसीः । अश्याम ते देवघर्म । मधुमतो वाजवतः पितुमतः । अङ्गिरस्वतस्स्वधाविनः । अशीमहि त्वा मा मा हिꣳसीः । स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्यः । स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्यः । (41)

7.11.0 याऽऽग्नीद्धे तान्त एतेनाव यजे स्वाहा धर्मणा शय्युँधायाः प्यासिषीमहि पोषेण निषत्तो विद्म सन्त्वष्टौ

[१०]7.

घर्म या ते दिवि शुक् । या गायत्रे छन्दसि । या ब्राह्मणे । या हविर्द्धाने । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा । घर्म या तेऽन्तरिक्षे शुक् । या त्रैष्टुभे छन्दसि । या राजन्ये । याऽऽग्नीद्धे । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा । (42) 7.11.2 घर्म या ते पृथिव्याꣳ शुक् । या जागते छन्दसि । या वैश्ये । या सदसि । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा । अनुनोऽद्यानुमतिः । अन्विदनुमते त्वम् । दिवस्त्वा परस्पायाः । अन्तरिक्षस्य तनुवः पाहि । पृथिव्यास्त्वा धर्मणा । (43) 7.11.3 वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे । ब्रह्मणस्त्वा परस्पायाः । क्षत्रस्य तनुवः पाहि । विशस्त्वा धर्मणा । वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे । प्राणस्य त्वा परस्पायै । चक्षुषस्तनुवः पाहि । श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा । वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे । वल्गुरसि शय्युँधायाः । (44) 7.11.4 शिशुर्जनधायाः । शञ्च वक्षि परि च वक्षि । चतुस्त्रक्तिर्नाभिः ऋतस्य । सदो विश्वायुश्शर्म सप्रथाः । अप

द्वेषो॒ अप॒ह्वरः॑ । अ॒न्यद्व॑तस्य सश्चिम । घर्मै॒तत्तेऽन्न॑मे॒तत्पुरी॑षम् । तेन॒ वर्द्ध॑स्व॒ चा च॑ प्यायस्व । व॒र्द्धि॒षी॒महि॑ च व॒यम् । आ च॑ प्यासिषी॒महि॑ । (45) 7.11.5 रन्ति॒र्नामा॑सि दि॒व्यो ग॑न्ध॒र्वः । तस्य॑ ते प॒द्वद्ध॑वि॒र्द्धान॑म् । अ॒ग्निरध्य॑क्षाः । रु॒द्रोऽधि॑पतिः । सम॒हमायु॑षा । सं प्रा॒णेन॑ । सव्वँर्च॑सा । सं पय॑सा । सङ्गौ॑प॒त्येन॑ । सꣳ रा॒यस्पोषे॑ण । (46) 7.11.6 व्य॑सौ । यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॑ । यञ्च॑ व॒यन्द्वि॒ष्मः । अचि॑क्रद॒द्वृषा॒ हरिः॑ । म॒हान्मि॒त्रो न द॑ꣳश॒तः । सꣳ सूर्ये॑ण रोचते । चिद॑सि समु॒द्रयो॑निः । इन्दु॒र्दक्ष॑श्श्ये॒न ऋ॒तावा॑ । हिर॑ण्यपक्षश्शकु॒नो भु॑र॒ण्युः । म॒हान्थ्स॒धस्थे॑ ध्रु॒व आनिष॑त्तः । (47) 7.11.7 नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑ हिꣳसीः । वि॒श्वाव॑सुꣳ सोम गन्ध॒र्वम् । आपो॑ ददृ॒शुषीः॑ । तदृ॒तेना॒व्या॑यन्न् । तद॒न्ववै॑त् । इन्द्रो॑ रारहा॒ण आ॑साम् । परि॒ सूर्य॑स्य परि॒धीꣳ र॑पश्यत् । वि॒श्वाव॑सुर॒भि तन्नो॑ गृणातु । दि॒व्यो ग॑न्ध॒र्वो रज॑सो वि॒मानः॑ । यद्वा॑ घा स॒त्यमु॒त यन्न वि॒द्म । (47) 7.11.8 धियो॑ हिन्वा॒नो धिय॒ इन्नो॑ अव्यात् । सस्नि॑मविन्द॒च्चर॑णे न॒दीना॑म् । अपा॑वृणो॒द्दुरो॒ अश्म॑व्रजानाम् । प्रासा॑न्गन्ध॒र्वो अ॒मृता॑नि वोचत् ।

इन्द्रो॒ दक्षं॒ परि॑जानाद॒हीन॑म् । ए॒तत्त्वन्दे॑व घर्म दे॒वो दे॒वानुपा॑गाः । इ॒दम॒हं म॑नु॒ष्यो॑ मनु॒ष्यान् । सोम॑पी॒थानु॒मेहि॑ । स॒ह प्र॒जया॑ स॒ह रा॒यस्पोषे॑ण । सु॒मि॒त्रा न॒ आप॒ ओष॑धयस्सन्तु । (49) 7.11.9 दु॒र्मि॒त्रास्तस्मै॑ भूयासुः । यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॑ । यञ्च॑ व॒यन्द्वि॒ष्मः । उद्व॒यन्तम॑स॒स्परि॑ । उदु॒त्यञ्चि॒त्रम् । इ॒ममू॒षुत्यम॒स्मभ्यꣳ स॒निम् । गा॒य॒त्रन्नवी॑याꣳसम् । अग्ने॑ दे॒वेषु॒ प्रवो॑चः ।। (50) 7.12.0 – । 12 ।।

[११]7.

म॒ही॒नां पयो॑ऽसि॒ विहि॑तन्दे॒वत्रा । ज्यो॒ति॒र्भा अ॑सि॒ वन॒स्पती॑ना॒मोष॑धीन॒ रसः॑ । वा॒जिन॑न्त्वा वा॒जिनोऽव॑ नयामः । ऊ॒र्द्ध्वं मन॑स्सुव॒र्गम् । (51) 7.13.0 - । 13 ।

[१२]7.

अस्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम् । अस्का॑नृष॒भो युवा॒गाः । स्क॒न्नेमा विश्वा॒ भुव॑ना । स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्रज॑नयतु । अस्का॒नज॑नि॒ प्राज॑नि । आ स्क॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑ । स्क॒न्नात् प्रज॑निषीमहि । (52) 7.14.0 - । 14 ।

[१३]7.

या पुरस्ताद्विद्युदापतत् । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा । या दक्षिणतः । या पश्चात् । योत्तरतः । योपरिष्टाद्विद्युदापतत् । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा । (53) 7.15.0 - । 15 ।

[१४]

7.15.1 प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहाऽपानाय स्वाहा । चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा । मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहा । (54) 7.16.0 - । 16 ।

[१५]

7.16.1 पूष्णे स्वाहा पूष्णे शरसे स्वाहा । पूष्णे प्रपत्थ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहा । पूष्णेऽङ्घ्रृणये स्वाहा पूष्णे नरुणाय स्वाहा । पूष्णे साकेताय स्वाहा । (55) 7.17.0 - । 17 ।

[१६]

7.17.1 उदस्य शुष्माद्भानुर्नार्त बिभर्ति । भारं पृथिवी न भूम । प्र शुक्रैतु देवी मनीषा । अस्मथ्सुतष्टो रथो न वाजी । अर्चन्त एके महि साममन्वत । तेन सूर्यमधारयन्न् । तेन सूर्यमरोचयन्न् । घर्मश्शिरस्तदयमग्निः । पुरीषमसि संप्रियं प्रजया पशुभिर्भुवत् । प्रजापतिस्त्वा सादयतु । तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद । (56)

7.18.0 - । 18 ।

[१७]7.

यास्ते॑ अग्न आ॒र्द्रा योन॑यो॒ याः कु॑ला॒यिनीः॑ । ये ते॑ अग्न इन्द॑वो॒ या उ॒ नाभ॑यः । यास्ते॑ अग्ने त॒नुव॒ ऊर्जो॒ नाम॑ । ताभि॒स्त्वमु॒भयी॑भिस्सव्विँदा॒नः । प्र॒जाभि॑रग्ने॒ द्रवि॑णे॒ह सी॑द । प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वा सी॑द । (57)

7.19.0 चित॑यो॒ नव॑ च ।। 19 ।

[१८]7.

अ॒ग्निर॑सि वैश्वान॒रोऽसि । स॒व्व॒ँथ्स॒रोऽसि परिवथ्स॒रोऽसि । इ॒दा॒व॒थ्स॒रोऽसीदुवथ्स॒रोऽसि । इ॒द्व॒थ्स॒रोऽसि वथ्स॒रोऽसि । तस्य॑ ते वस॒न्तश्शिरः॑ । ग्री॒ष्मो दक्षि॑णः प॒क्षः । व॒र्षाः पुच्छ॑म् । श॒रदुत्त॑रः प॒क्षः । हे॒म॒न्तो मध्य॑म् । पू॒र्व॒प॒क्षाश्चित॑यः । अ॒प॒र॒प॒क्षाः पुरी॑षम् । अ॒हो॒रा॒त्राणीष्ट॑काः । तस्य॑ ते॒ मासा॑श्चार्द्धमा॒साश्च॑ कल्पन्ताम् । ऋ॒तव॑स्ते कल्पन्ताम् । स॒व्व॒ँथ्स॒रस्ते॑ कल्पताम् । अ॒हो॒रा॒त्राणि॑ ते कल्पन्ताम् । एति॒ प्रेति॒ वीति॒ समित्युदिति॑ । प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वा सी॑द । (58)

7.20.0 पु॒रो॒वसु॑न्हीडिषाताꣳ सुप॒र्णाः ।। 20 ।।

[१९]

7.20.1 भूर्भुवस्सुवः । ऊर्द्ध ऊषुण ऊतयै । ऊर्द्धो नः पाह्यꣳहसः । विधुन्द्रद्राणꣳ समने बहूनाम् । युवानꣳ सन्तं पलितो जगार । देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार । सह्यस्समान । यदृते चिदभिश्रिषः । पुरा जतृभ्य आतृदः । सन्धाता सन्धिं मघवा पुरोवसुः । (59) 7.20.2 निष्कर्ता विहुतं पुनः । पुनरूर्जा सह रय्या । मा नो घर्म व्यथितो विव्यथो नः । मा नः परमधरम्मा रजोनैः । मोष्वस्माꣳ स्तमस्यन्तरा धाः । मा रुद्रियासो अभिगुर्वृधानः । मा नः क्रतुभिर्हीडितेभिरस्मान् । द्विषासुनीते मा परा दाः । मा नो रुद्रो निर्ऋतिर्मा नो अस्ता । मा द्यावापृथिवी हीडिषाताम् । (60) 7.20.3 उप नो मित्रावरुणाविहावतम् । अन्वादीध्याथामिह नस्सखाया । आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः । उग्रा शतापाष्ठा घविषा परि णो वृणक्तु । इमं मे वरुण तत्त्वा यामि । त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने । त्वमग्ने अयासि । उद्वयन्तमसस्परि । उदुत्यञ्चित्रम् । वयस्सुपर्णाः ।। (61) 7.21.0 यशसा सह षड्व ।। 21 ।।

[२०]

7.21.1 भूर्भुवस्सुवः । मयि त्यदिन्द्रियं महत् । मयि दक्षो मयि

क्रतुः । मयि धायि सुवीर्यम् । त्रिशुग्घर्मो विभातु मे । आकूत्या मनसा सह । विराजा ज्योतिषा सह । यज्ञेन पयसा सह । ब्रह्मणा तेजसा सह । क्षत्रेण यशसा सह । सत्येन तपसा सह । तस्य दोहमशीमहि । तस्य सुम्नमशीमहि । तस्य भक्षमशीमहि । तस्य त इन्द्रेण पीतस्य मधुमतः । उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि । (62) 7.22.0 - । 22 ।

[२१]

7.22.1 यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः । क्षुच्च तृष्णा च । अस्नुक्कानाहुतिश्च । अशनया च पिपासा च । सेदिश्चामतिश्च । एतास्ते अग्ने घोरास्तनुवः । ताभिरमुङ्गच्छ । योऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च वयन्द्विष्मः ।। (63) 7.23.0 - । 23 ।

[२२]

7.23.1 स्निक्क स्नीहितिश्च स्निहितिश्च । उष्णा च शीता च । उग्रा च भीमा च । सदाम्नी सेदिरनिरा । एतास्ते अग्ने घोरास्तनुवः । ताभिरमुङ्गच्छ । योऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च वयन्द्विष्मः ।। (64) 7.24.0 - । 24 ।

[२३]

7.24.1 धुनिश्च द्धान्तश्च द्धनश्च द्धनयŘश्च । निलिंपश्च विलिंपश्च विक्षिपः । (65) 7.25.0 - । 25 ।

[२४]

7.25.1 उग्रश्च धुनिश्च द्धान्तश्च द्धनश्च द्धनयŘश्च । सहसह्वाꣳश्च सहमानश्च सहस्वाꣳश्च सहीयाꣳश्च । एत्य प्रेत्य विक्षिपः । (66) 7.26.0 - । 26 ।

[२५]

7.26.1 अहोरात्रे त्वोदीरयताम् । अर्द्धमासास्त्वोदीञ्जयन्तु । मासास्त्वा श्रपयन्तु । ऋतवस्त्वा पचन्तु । सव्वँथ्सरस्त्वा हन्त्वसौ । (67) 7.27.0 - । 27 ।

[२६]

7.27.1 खट् फट् जहि । छिन्धी भिन्धी हन्धी कट् । इति वाचः क्रूराणि । (68) 7.28.0 त्रिस्ते नमस्सप्त च । 28 । 7.28.1 विगा इन्द्र विचरन्थ्स्पाशयस्व । स्वपन्तमिन्द्र पशुमन्तमिच्छ । वज्रेणामुं बोधय दुर्विदत्रम् । स्वपतोऽस्य प्रहर भोजनेभ्यः । अग्ने अग्निना सव्वँदस्व । मृत्यो मृत्युना सव्वँदस्व । नमस्ते अस्तु भगवः । सकृत्ते अग्ने नमः । द्विस्ते नमः । त्रिस्ते नमः

। चतुस्ते नमः । पञ्चकृत्वस्ते नमः । दशकृत्वस्ते नमः । शतकृत्वस्ते नमः । आसहस्रकृत्वस्ते नमः । अपरिमितकृत्वस्ते नमः । नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः ।। (69) 7.29.0 - । 29 ।

[२७]

7.29.1 असृन्मुखो रुधिरेणाव्यक्तः । यमस्य दूतश्श्वपाद्विधावसि । गृद्ध्रस्सुपर्णः कुणपन्निषेवसे । यमस्य दूतः प्रहितो भवस्य चोभयोः ॥ । (70) 7.30.0 - । 30 ।

[२८]

7.30.1 यदेतद्वृकसो भूत्वा । वाग्देव्यभिरायसि । द्विषन्तं मेऽभिराय । तं मृत्यो मृत्यवे नय । स आर्त्यार्तिमार्च्छतु । (71) 7.31.0 - । 31 ।

[२९]

7.31.1 यदीषितो यदि वा स्वकामी । भयेऽको वदति वाचमेताम् । तामिन्द्राग्नी ब्रह्मणा सव्विँदानौ । शिवामस्मभ्यङ्कृणुतङ्गृहेषु । (72) 7.32.0 - । 32 ।

[३०]

7.32.1 दीर्घमुखि दुन्हणु । मा स्म दक्षिणतो वदः । यदि

दक्षिणतो वदाद्विषन्तं मेऽव बाधासै । (73) 7.33.0 - । 33 ।

[३१]

7.33.1 इत्थादुलूक आपप्तत् । हिरण्याक्षो अयोमुखः । रक्षसान्दूत आगतः । तमितो नाशयाग्ने । (74) 7.34.0 - । 34 ।

[३२]

7.34.1 यदेतद्दूतान्यन्वाविश्य । दैवीव्वाँचव्वँदसि । द्विषतो नः परावद । तान्मृत्यो मृत्यवे नय । त आर्त्याऽऽर्तिमार्च्छन्तु । अग्निनाऽग्निस्सव्वँदताम् । (75) 7.35.0 - । 35 ।

[३३]

7.35.1 प्रसार्य सक्थ्यौ पतसि । सव्यमक्षि निपेपि च । मेहकस्य चनामममत् ।। (76) 7.36.0 - । 36 ।

[३४]

7.36.1 अत्रिणा त्वा क्रिमे हन्मि । कण्वेन जमदग्निना । विश्वावसोर्ब्रह्मणा हतः । क्रिमीणाꣳ राजा । अप्येषाꣳ स्थपतिर्हतः । अथो माताऽथो पिता । अथो स्थूरा अथो क्षुद्राः । अथो कृष्णा अथो श्वेताः । अथो आशातिका हताः । श्वेताभिस्सह

सर्वे॑ ह॒ताः । (77) 7.37.0 - । 37 ।

[३५]

7.37.1 आह॒राव॑द्य । श्रृ॒तस्य॑ ह॒विषो॒ यथा॑ । तथ्स॒त्यम् । यद॒मुय्यँ॒मस्य॒ जम्भ॑योः । आद॑धामि॒ तथा॒ हि तत् । खण्फण्म्रसि॑ । (78) 7.38.0 - । 38 ।

[३६]

7.38.1 ब्रह्म॑णा त्वा शपामि । ब्रह्म॑णस्त्वा श॒पथे॑न शपामि । घो॒रेण॑ त्वा॒ भृगू॑णाञ्चक्षु॑षा॒ प्रेक्षे॑ । रौ॒द्रेण॒ त्वाङ्गि॑रसां॒ मन॑सा ध्यायामि । अ॒घस्य॑ त्वा॒ धार॑या विध्यामि । अध॑रो॒ मत्प॑द्यस्वाऽसौ । (79) 7.39.0 - । 39 ।

[३७]

7.39.1 उत्तु॑द शिमिजावरि । तल्पे॑जे॒ तल्प॒ उत्तु॑द । गि॒रीꣳ रनु॒ प्रवे॑शय । मरी॑ची॒रुप॒ सन्नु॑द । याव॑दि॒तः पु॒रस्ता॑दु॒दया॑ति॒ सूर्यः॑ । ताव॑दि॒तो॑ऽमुन्ना॑शय । यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॑ । यञ्च॑ व॒यन्द्वि॒ष्मः । (80) 7.40.0 - । 40 ।

[३८]

7.40.1 भूर्भु॑व॒स्सुवो॒ भूर्भु॑व॒स्सुवो॒ भूर्भु॑व॒स्सुवः॑ । भुवो॑ऽद्धायि॒

भुवौऽद्धायि भुवौऽद्धायि । नृम्णायि नृम्णं नृम्णायि नृम्णं नृम्णायि नृम्णम् । निधाय्यौ वायि निधाय्यौ वायि निधाय्यौ वायि । ए अस्मे अस्मे । सुवर्न ज्योतीः । (81) 7.41.0 समिथ्समिन्धे व्रतञ्चरिष्याम्यायुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनाष्टौ च । 41 ।

[३९]

7.41.1 पृथिवी समित् । तामग्निस्समिन्धे । साऽग्निꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा । अन्तरिक्षꣳ समित् । (82) 7.41.2 ताव्वाँयुस्समिन्धे । सा वायुꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा । द्यौस्समित् । तामादित्यस्समिन्धे । (83) 7.41.3 साऽऽदित्यꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा । प्राजापत्या मे समिदसि सपत्नक्षयणी । भ्रातृव्यहा मेऽसि स्वाहा । अग्ने व्रतपते व्रतञ्चरिष्यामि । (84)

7.41.4 तच्छ्केयन्तन्मे राध्यताम् । वायौ व्रतपत आदित्य व्रतपते । व्रतानाव्व्रँतपते व्रतञ्चरिष्यामि । तच्छ्केयन्तन्मे राध्यताम् । द्यौस्समित् । तामादित्यस्समिन्धे । साऽऽदित्यꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । (85) 7.41.5 वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा । अन्तरिक्षꣳ समित् । ताव्वाँयुस्समिन्धे । सा वायुꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । (86) 7.41.6 यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा । पृथिवी समित् । तामग्निस्समिन्धे । साऽग्निꣳ समिन्धे । तामहꣳ समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । (87) 7.41.7 अन्नाद्येन समिन्ताꣳ स्वाहा । प्राजापत्या मे समिदसि सपत्नक्षयणी । भ्रातृव्यहा मेऽसि स्वाहा । आदित्य व्रतपते व्रतमचारिषम् । तदशकन्तन्मेऽराधि । वायौ व्रतपतेऽग्नै व्रतपते । व्रतानाव्व्रँतपते व्रतमचारिषम् । तदशकन्तन्मेऽराधि ।। (88) 7.42.0 परावतो दधातु बद्धाञ्जिन्वथ दृशे सप्त च ।। 42 ।।

7.42.1 शन्नो॒ वातः॑ पवतां मात॒रिश्वा॒ शन्न॑स्तपतु॒ सूर्यः॑ । अहा॑नि॒ शं भ॑वन्तु न॒श्शꣳ रात्रिः॒ प्रति॑धीयताम् । शमु॒षा नो॒ व्यु॑च्छतु॒ शमा॑दि॒त्य उदे॑तु नः । शि॒वा न॒श्शन्त॑मा भव सुमृडी॒का सर॑स्वति । मा ते॒ व्यो॑म स॒न्दृशि॑ । इडा॑यै॒ वास्त्व॑सि वास्तु॒मद्वा॑स्तु॒मन्तौ॑ भूयास्म॒ मा वास्तो॑श्छिथ्स्मह्यवा॒स्तुः स भू॑या॒द्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यञ्च॑ व॒यन्द्वि॒ष्मः । प्र॒ति॒ष्ठासि॑ प्रति॒ष्ठाव॑न्तो भूयास्म॒ मा प्र॑ति॒ष्ठायाः॑श्छिथ्स्मह्यप्रति॒ष्ठः स भू॑या॒द्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यञ्च॑ व॒यन्द्वि॒ष्मः । आ वा॑त वाहि भेष॒जं वि वा॑त वाहि॒ यद्रपः॑ । त्वꣳ हि वि॒श्वभे॑षजो दे॒वाना॑न्दू॒त ईय॑से । द्वावि॒मौ वातौ॑ वात॒ आ सिन्धो॑रा प॑रा॒वतः॑ । (89) 7.42.2 दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॒ परा॒न्यो वा॑तु॒ यद्रपः॑ । यद॒दो वा॑तते गृ॒हेऽमृत॑स्य नि॒धि॒ꣳहि॒तः । ततो॑ नो देहि जी॒वसे॒ ततो॑ नो धेहि भेष॒जम् । ततो॑ नो॒ मह॒ आव॑ह॒ वात॒ आवा॑तु भेष॒जम् । शं॑भूर्मयो॒भूर्नो॑ हृ॒दे प्र ण॒ आयूꣳ॑षि तारिषत् । इन्द्र॑स्य गृ॒हो॑ऽसि॒ तं त्वा॒ प्रप॑द्ये॒ सगु॒स्साश्वः॑ । स॒ह यन्मे॒ अस्ति॒ तेन॑ । भूः प्रप॑द्ये॒ भुवः॒ प्रप॑द्ये॒ सुवः॒ प्रप॑द्ये॒ भूर्भुव॒स्सुवः॒ प्रप॑द्ये वा॒युं प्रप॒द्येऽना॑र्ता॑ दे॒वतां॒ प्रप॒द्येऽश्मा॑नमाख॒णं प्रप॑द्ये प्र॒जाप॑तेर्ब्रह्मको॒शं ब्रह्म॒ प्रप॑द्य॒ ओं प्रप॑द्ये । अ॒न्तरि॑क्षं म

उ॒र्वन्तरं॑ बृ॒हद॒ग्नयः॒ पर्व॑ताश्च॒ यया॒ वातः॑ स्व॒स्त्या स्व॑स्ति॒मान्तया॑ स्व॒स्त्या स्व॑स्ति॒मान॑सानि । प्राणा॑पानौ मृ॒त्योर्मा॑ पातं॒ प्राणा॑पानौ॒ मा मा॑ हासिष्टं॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मय्य॒ग्निस्तेजो॑ दधातु॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयीन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धातु॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयि॒ सूर्यो॒ भ्राजो॑ दधातु । (90) 7.42.3 द्यु॒भिर॒क्तुभिः॒ परि॑पातम॒स्मानरि॑ष्टेभिरश्विना॒ सौभ॑गेभिः । तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो मामहन्ता॒मदि॑तिः॒ सिन्धुः॑ पृथि॒वी उ॒त द्यौः । कया॑ नश्चि॒त्र आ भु॑वदू॒ती स॒दावृ॑धः॒ सखा॑ । कया॒ शचि॑ष्ठया वृ॒ता । कस्त्वा॑ स॒त्यो मदा॑नां॒ मꣳहि॑ष्ठो मत्स॒दन्ध॑सः । दृ॒ढाचि॑दा॒रुजे॒ वसु॑ । अ॒भी षु णः॒ सखी॑नामवि॒ता ज॑रितॄ॒णाम् । श॒तं भ॑वास्यू॒तिभिः॑ । वय॑स्सुप॒र्णा उप॑सेदु॒रिन्द्रं॑ प्रि॒यमे॑धा॒ ऋष॑यो॒ नाध॑मानाः । अप॑ ध्वा॒न्तमू॑र्णु॒हि पू॒र्धि चक्षु॑र्मुमु॒ग्ध्य॑स्मान्नि॒धये॑व ब॒द्धान् । (91) 7.42.4 शन्नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑य॒ आपो॑ भवन्तु पी॒तये॑ । शय्यो॑र॒भिस्र॑वन्तु नः । ईशा॑ना॒ वार्या॑णां॒ क्षय॑न्तीश्चर्षणी॒नाम् । अ॒पो या॑चामि भेष॒जम् । सु॒मि॒त्रा न॒ आप॒ ओष॑धयः सन्तु दुर्मि॒त्रास्तस्मै॑ भूयासु॒र्योऽस्मान्द्वेष्टि॒ यञ्च॑ व॒यन्द्वि॒ष्मः । आपो॒ हि ष्ठा म॑यो॒भुव॒स्ता न॑ ऊ॒र्जे द॑धातन । म॒हे

रणाय चक्षसे । यो वश्शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः । तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । (92) 7.42.5 आपो जनयथा च नः । पृथिवी शान्ता साग्निना शान्ता सा मे शान्ता शुचꣳ शमयतु । अन्तरिक्षꣳ शान्तन्तद्वायुना शान्तन्तन्मे शान्तꣳ शुचꣳ शमयतु । द्यौश्शान्ता सादित्येन शान्ता सा मे शान्ता शुचꣳ शमयतु । पृथिवी शान्तिरन्तरिक्षꣳ शान्तिर्द्यौश्शान्तिर्दिशश्शान्तिरवान्तरदिशाश्शान्तिरग्निश्शान्तिर्वायु रादित्यश्शान्तिश्चन्द्रमाश्शान्तिर्नक्षत्राणि शान्तिरापश्शान्तिरोषधयः शान्तिरश्वश्शान्ति□ पुरुषश्शान्तिर्ब्रह्म शान्तिर्ब्राह्मणश्शान्तिश्शान्ति शान्तिश्शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः । तयाहꣳ शान्त्या सर्वशान्त्या मह्यन्द्विपदे चतुष्पदे च शान्तिं करोमि शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः । एह श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यन्धर्मश्चैतानि मोत्तिष्ठन्तमनूत्तिष्ठन्तु मा माꣳ श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यन्धर्मश्चैतानि मा मा हासिषुः । उदायुषा स्वायुषोदोषधीनाꣳ रसेनोत्पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्थाममृताꣳ अनु । तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत्

। पश्येम शरदश्शतं जीवेम शरदश्शतं नन्दाम शरदश्शतं मोदाम शरदश्शतं भवाम शरदश्शतꣳ श्रृणवाम शरदश्शतं प्रब्रवाम शरदश्शतमजीताः स्याम शरदश्शतं ज्योक्च सूर्यं दृशे । य उदगान्महतोऽर्णवाद्विभ्राजमानः सरिरस्य मध्यात्स मा वृषभो लोहिताक्षः सूर्यो विपश्चिन्मनसा पुनातु । ब्रह्मणश्चोतन्यसि ब्रह्मण आणी स्थो ब्रह्मण आवपनमसि धारितेयं पृथिवी ब्रह्मणा मही धारितमेनेन महदन्तरिक्षं दिवं दाधार पृथिवीꣳ सदेवाय्यँदहव्वेँद तदहन्धारयाणि मा मद्वेदोऽधिविस्त्रसत् । मेधामनीषे माविशताꣳ समीची भूतस्य भव्यस्यावरुध्यै सर्वमायुरयाणि सर्वमायुरयाणि । आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनमाप्यायय हरिवो वर्धमानः । यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम । ब्रह्म प्रावादिष्म तन्नो मा हासीत् । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। (93)

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

ॐ शं नस्तन्नो मा हासीत्॥ ॐ शान्तिः शान्तिःशान्तिः॥

देवा वै सत्रमासत । ऋद्धिपरिमितय्यँशस्कामाः । तेऽब्रुवन्

। यन्नः प्रथमय्यँश ऋच्छात् । सर्वेषान्नस्तथ्सहासदिति । तेषाङ्कुरुक्षेत्रव्वेदिरासीत् । तस्यै खाण्डवो दक्षिणार्द्ध आसीत् । तूर्घ्नमुत्तरार्द्धः । परीणज्जघनार्द्धः । मरव उत्करः । (1) 8.1.2 तेषाम्मखव्वैष्णवय्यँश आर्च्छत् । तन्न्यकामयत । तेनापाक्रामत् । तन्देवा अन्वायन्न् । यशोऽवरुरुथ्समानाः । तस्यान्वागतस्य । सव्याद्धनुरजायत । दक्षिणादिषवः । तस्मादिषुधन्वं पुण्यजन्म । यज्ञजन्मा हि । (2) 8.1.3 तमेकꣳ सन्तम् । बहवो नाभ्यधृष्णुवन्न् । तस्मादेकमिषुधन्विनम् । बहवोऽनिषुधन्वा नाभिधृष्णुवन्ति । सोऽस्मयत । एकं मा सन्तं बहवो नाभ्यधृषिषुरिति । तस्य सिष्मियाणस्य तेजोऽपाक्रामत् । तद्देवा ओषधीषु न्यमृजुः । ते श्यामाका अभवन्न् । स्मयाका वै नामैते । (3) 8.1.4 तथ्स्मयाकानाꣳ स्मयाकत्वम् । तस्माद्दीक्षितेनापिगृह्य स्मेतव्यम् । तेजसो धृत्यै । स धनुः प्रतिष्कभ्यातिष्ठत् । ता उपदीका अब्रुवन्वरव्वृँणामहै । अथ व इमꣳ रन्धयाम । यत्र क्व च खनाम । तदपोऽभितृणदामेति । तस्मादुपदीका यत्र क्व च खनन्ति । तदपोऽभितृन्दन्ति । (4) 8.1.5 वारेवृतꣳ ह्यासाम् । तस्य ज्यामप्यादन्न् । तस्य धनुर्विप्रवमाणꣳ शिर उदवर्तयत्

। तद्यावा॑पृथि॒वी अनु॒प्राव॑र्तत । यत् प्राव॑र्तत । तत्प्र॑व॒र्ग्य॑स्य प्रवर्ग्य॒त्वम् । यद्ध्राँ (4) इत्यप॑तत् । तद्ध॒र्मस्य॑ घर्म॒त्वम् । म॒ह॒तो वी॒र्य॑मपप्त॒दिति॑ । तन्म॑हावी॒रस्य॑ महावीर॒त्वम् । (5) 8.1.6 यद॒स्यास्स॒मभ॑रन्न् । तथ्स॒म्राज्ञ॑स्सम्रा॒ट्त्वम् । तऱ स्तृ॒तन्दे॒वता॑स्त्रे॒धा व्य॑गृह्णत । अ॒ग्निः प्रा॑तस्सव॒नम् । इन्द्रो॒ माध्य॑न्दिन॒ꣳ सव॑नम् । विश्वे॑दे॒वास्तृ॑तीयसव॒नम् । तेनाप॑शीर्ष्णा य॒ज्ञेन॒ यज॑मानाः । नाशिषो॒ऽवारु॑न्धत । न सु॑व॒र्गल्लो॒ँकम॒भ्य॑जयन्न् । ते दे॒वा अ॒श्विना॑वब्रुवन्न् । (6) 8.1.7 भि॒षजौ॒ वै स्थः॑ । इ॒दय्यँ॒ज्ञस्य॒ शिरः॒ प्रति॑धत्त॒मिति॑ । ताव॑ब्रूता॒व्वँर॑व्वृँणावहै । ग्रह॑ ए॒व ना॒वत्रापि॑ गृह्यता॒मिति॑ । ताभ्या॑मे॒तमा॑श्वि॒नम॑गृह्णन्न् । तावे॒तद्य॒ज्ञस्य॒ शिरः॒ प्रत्य॑धत्ताम् । यत्प्र॑व॒र्ग्यः॑ । तेन॒ सशी॑र्ष्णा य॒ज्ञेन॒ यज॑मानाः । अवा॒शिषोऽरु॑न्धत । अ॒भि सु॑व॒र्गल्लो॒ँकम॑जयन्न् । यत्प्र॑व॒र्ग्यं॑ प्रवृ॒णक्ति॑ । य॒ज्ञस्यै॒व तच्छिरः॒ प्रति॑दधाति । तेन॒ सशी॑र्ष्णा य॒ज्ञेन॒ यज॑मानः । अवा॒शिषो॑ रु॒न्धे । अ॒भि सु॑व॒र्गल्लो॒ँकञ्ज॑यति । तस्मा॑दे॒ष आ॑श्वि॒नप्र॑वया इव । यत्प्र॑व॒र्ग्यः॑ ।। (7)

[१]

8.2.0 या॒ज्या॑यै॒ न जु॑हु॒यादवि॑श॒द्वेणु॒श्शान्त्यै॑ प॒ङ्क्तिरा॑धस॒मित्या॑ह

हरति दिहन्ति पराक्रमताविशत् प्रजायमानानाꣳ सृजति शान्त्वायाष्टौ च ।। 2 ।। 8.2.1 सावित्रञ्जुहोति प्रतिष्ठित्यै । चतुर्गृहीतेन जुहोति । चतुष्पादः पशवः । पशूनेवावरुन्धे । चतस्रो दिशः । दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति । छन्दाꣳसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न् । न वोऽभागानि हव्यव्वँक्ष्याम इति । तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन्न् । पुरोनुवाक्यायै याज्यायै । (8) 8.2.2 देवतायै वषट्काराय । यच्चतुर्गृहीतञ्जुहोति । छन्दाꣳस्येव तत् प्रीणाति । तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यव्वँहन्ति । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । होतव्यन्दीक्षितस्य गृहा (३) इ न होतव्या (३) मिति । हविर्वै दीक्षितः । यज्जुहुयात् । हविष्कृतय्यँजमानमग्नौ प्रदध्यात् । यन्न जुहुयात् । (9) 8.2.3 यज्ञपरुरन्तरियात् । यजुरेव वदेत् । न हविष्कृतय्यँजमानमग्नौ प्रदधाति । न यज्ञपरुरन्तरेति । गायत्री छन्दाꣳस्यत्यमन्यत । तस्यै वषट्कारोऽभ्यय्य शिरोऽच्छिनत् । तस्यै द्वेधा रसः परापतत् । पृथिवीमर्द्धः प्राविशत् । पशूनर्द्धः । यः पृथिवीं प्राविशत् । (10) 8.2.4 स खदिरोऽभवत् । यः पशून् । सोऽजाम् । यत्खादिर्यभ्रिर्भवति । छन्दसामेव रसेन यज्ञस्य शिरस्संभरति

। यदौदुंबरी । ऊग्वा उदुंबरः । ऊर्जैव यज्ञस्य शिरस्संभरति । यद्वैणवी । तेजो वै वेणुः । (11) 8.2.5 तेजसैव यज्ञस्य शिरस्संभरति । यद्वैकङ्कती । भा एवावरुन्धे । देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यभ्रिमादत्ते प्रसूत्यै । अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह । अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम् । पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै । वज्र इव वा एषा । यदभ्रिः । अभ्रिरसि नारिरसीत्याह शान्त्यै । (12) 8.2.6 अध्वरकृद्देवेभ्य इत्याह । यज्ञो वा अध्वरः । यज्ञकृद्देवेभ्य इति वावैतदाह । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इत्याह । ब्रह्मणैव यज्ञस्य शिरोऽच्छैति । प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरित्याह । प्रेत्यैव यज्ञस्य शिरोऽच्छैति । प्र देव्येतु सूनृतेत्याह । यज्ञो वै सूनृता । अच्छा वीरन्नर्यं पङ्क्तिराधसमित्याह । (13) 8.2.7 पाङ्क्तो हि यज्ञः । देवा यज्ञन्नयन्तु न इत्याह । देवानेव यज्ञनियः कुरुते । देवी द्यावापृथिवी अनु मे मꣳसाथामित्याह । आभ्यामेवानुमतो यज्ञस्य शिरस्संभरति । ऋध्यासमद्य मखस्य शिर इत्याह । यज्ञो वै मखः । ऋध्यासमद्य यज्ञस्य शिर इति वावैतदाह । मखाय त्वा मखस्य त्वा शीर्ष्ण इत्याह । निर्दिश्यैवैनद्धरति ।

(14) 8.2.8 त्रि॒ꣳहर॑ति । त्रय॑ इ॒मे लो॒काः । ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॑ य॒ज्ञस्य॒ शिर॒स्संभ॑रति । तू॒ष्णीञ्चतु॒र्थꣳ ह॑रति । अप॑रिमितादे॒व य॒ज्ञस्य॒ शिर॒स्संभ॑रति । मृत्ख॒नादग्रे॑ हरति । तस्मा॑न्मृत्ख॒नः क॑रु॒ण्य॑तरः । इय॒त्यग्र॑ आसी॒रित्या॑ह । अ॒स्याम॒वाछं॑बद्धा॒रय्यँ॒ज्ञस्य॒ शिर॒स्संभ॑रति । ऊर्ज॒व्वाँ ए॒तꣳ रसं॑ पृथि॒व्या उ॑प॒दीका॒ उद्दि॑हन्ति । (15) 8.2.9 यद्व॒ल्मीकम्॑ । यद्व॑ल्मीकव॒पा सं॑भा॒रो भव॑ति । ऊर्ज॑म॒व रसं॑ पृथि॒व्या अव॑रुन्धे । अथो॒ श्रोत्र॑म॒व । श्रोत्रꣳ॒ ह्येत॑त्पृथि॒व्याः । यद्व॒ल्मीकः॑ । अब॑धिरो भवति । य ए॒वव्वेँद॑ । इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॒ वज्र॒मुद॑यच्छत् । स यत्र॑यत्र प॒राक्र॑मत । (16) 8.2.10 तन्नाद्भि॑यत । स पू॑तीकस्त॒ंबे परा॑क्रमत । सो॑ऽद्भि॑यत । सो॑ऽब्रवीत् । ऊ॒तिव्वैँ मे॑ धा॒ इति॑ । तदू॒तीका॑नामूतीक॒त्वम् । यदू॒तीका॒ भव॑न्ति । य॒ज्ञायै॒वोतिन्द॑धति । अ॒ग्नि॒जा अ॑सि प्र॒जाप॑ते॒ रेत॒ इत्या॑ह । य ए॒व रसः॑ प॒शून्प्रावि॑शत् । (17) 8.2.11 तमे॒वाव॑रुन्धे । पञ्चै॒ते सं॑भा॒रा भ॑वन्ति । पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञः । यावा॑ने॒व य॒ज्ञः । तस्य॒ शिर॒स्संभ॑रति । यद्ग्रा॒म्याणा॑ं पशू॒नाञ्चर्म॑णा सं॒भरे॑त् । ग्रा॒म्यान्प॒शूञ्छु॒चाऽप॑येत् । कृ॒ष्णा॒जि॒नेन॒ संभ॑रति । आ॒र॒ण्याने॒व

पशूञ्छुचार्पयति । तस्माथ्समावत्पशूनां प्रजायमानानाम् । (18) 8.2.12 आरण्याः पशवः कनीयाꣳसः । शुचा ह्यृताः । लोमतस्संभरति । अतो ह्यस्य मेध्यम् । परिगृह्या यन्ति । रक्षसामपहत्यै । बहवो हरन्ति । अपचितिमेवास्मिन्दधति । उद्धते सिकतोपोप्ते परिश्रिते निदधति शान्त्यै । मदन्तीभिरुप सृजति । (19) 8.2.13 तेज एवास्मिन्दधाति । मधु त्वा मधुला करोत्वित्याह । ब्रह्मणैवास्मिन्तेजो दधाति । यद्ग्राम्याणां पात्राणाङ्कपालैस्सꣳसृजेत् । ग्राम्याणि पात्राणि शुचाऽर्पयेत् । अर्मकपालैस्सꣳसृजति । एतानि वा अनुपजीवनीयानि । तान्येव शुचार्पयति । शर्कराभिस्सꣳसृजति धृत्यै । अथो शान्त्वाय । अजलोमैस्सꣳसृजति । एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः । यदजा । प्रिययैवैनन्तनुवा सꣳसृजति । अथो तेजसा । कृष्णाजिनस्य लोमभिः सꣳसृजति । यज्ञो वै कृष्णाजिनम् । यज्ञेनैव यज्ञꣳ सꣳसृजति ।। (20)

---[२]

8.3.0 स्याद्यत् प्रवर्ग्यश्छन्दोभिः करोति वीर्यसम्मितञ्छन्दाꣳसि निष्पत्पृणेत्याह सुक्षितिरनाच्छृण्णञ्छन्दाꣳस्याच्छृणत्त्यष्टौ

च ।। 3 ।। 8.3.1 परिश्रिते करोति । ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै । न कुर्वन्नभि प्राण्यात् । यत्कुर्वन्नभि प्राण्यात् । प्राणाञ्छुचार्पयेत् । अपहाय प्राणिति । प्राणानाङ्गोपीथाय । न प्रवर्ग्यश्चादित्यश्चान्तरेयात् । यदन्तरेयात् । दुश्चर्मा स्यात् । (21) 8.3.2 तस्मान्नान्तराय्यम् । आत्मनो गोपीथाय । वेणुना करोति । तेजो वै वेणुः । तेजः प्रवर्ग्यः । तेजसैव तेजस्समर्द्धयति । मखस्य शिरोऽसीत्याह । यज्ञो वै मखः । तस्यैतच्छिरः । यत्प्रवर्ग्यः । (22) 8.3.3 तस्मादेवमाह । यज्ञस्य पदे स्थ इत्याह । यज्ञस्य ह्येते पदे । अथो प्रतिष्ठित्यै । गायत्रेण त्वा छन्दसा करोमीत्याह । छन्दोभिरेवैनङ्करोति । त्र्युद्धिङ्करोति । त्रय इमे लोकाः । एषाल्लोकानामाप्त्यै । छन्दोभिः करोति । (23) 8.3.4 वीर्यवैँ छन्दाꣳसि । वीर्येणैवैनङ्करोति । यजुषा बिलङ्करोति व्यावृत्यै । इयन्तङ्करोति । प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमितम् । इयन्तङ्करोति । यज्ञपुरुषा संमितम् । इयन्तङ्करोति । एतावद्वै पुरुषे वीर्यम् । वीर्यसंमितम् । (24) 8.3.5 अपरिमितङ्करोति । अपरिमितस्यावरुद्ध्यै । परिग्रीवङ्करोति धृत्यै । सूर्यस्य हरसा

श्रायेत्याह । यथायजुरेवैतत् । अश्वशकेन धूपयति । प्राजापत्यो वा अश्वस्सयोनित्वाय । वृष्णो अश्वस्य निष्पदसीत्याह । असौ वा आदित्यो वृषाऽश्वः । तस्य छन्दाꣳसि निष्पत् । (25) 8.3.6 छन्दोभिरेवैनन्धूपयति । अर्चिषे त्वा शोचिषे त्वेत्याह । तेज एवास्मिन्दधाति । वारुणोऽभीद्धः । मैत्रियोपैति शान्त्यै । सिद्ध्यै त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् । देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्याह । सवितृप्रसूत एवैनं ब्रह्मणा देवताभिरुद्वपति । अपद्यमानः पृथिव्यामाशा दिश आपृणेत्याह । (26) 8.3.7 तस्मादग्निस्सर्वा दिशोऽनु विभाति । उत्तिष्ठ बृहन्भवोर्द्धस्तिष्ठ ध्रुवस्त्वमित्याह प्रतिष्ठित्यै । ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः । यः प्रवर्ग्यमन्वीक्षते । सूर्यस्य त्वा चक्षुषाऽन्वीक्ष इत्याह । चक्षुषो गोपीथाय । ऋजवे त्वा साधवे त्वा सुक्षित्यै त्वा भूत्यै त्वेत्याह । इयव्वाँ ऋजुः । अन्तरिक्षꣳ साधु । असौ सुक्षितिः । (27) 8.3.8 दिशो भूतिः । इमानेवास्मै लोकान्कल्पयति । अथो प्रतिष्ठित्यै । इदमहममुमामुष्यायणव्विँशा पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यूहामीत्याह । विशैवैनं पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यूहति । विशेति राजन्यस्य ब्रूयात् । विशैवैनं पर्यूहति । पशुभिरिति वैश्यस्य । पशुभिरेवैनं

पर्यूहति । असुर्यं पात्रमनाच्छृण्णम् । (28) 8.3.9 आच्छृणत्ति । देवत्राकः । अजक्षीरेणाच्छृणत्ति । परमव्वाँ एतत्पयः । यदजक्षीरम् । परमेणैवैनं पयसाच्छृणत्ति । यजुषा व्यावृत्त्यै । छन्दोभिराच्छृणत्ति । छन्दोभिर्वा एष क्रियते । छन्दोभिरेव छन्दाꣳस्याच्छृणत्ति । छृन्धि वाचमित्याह । वाचमेवावरुन्धे । छृन्ध्यूर्जमित्याह । ऊर्जमेवावरुन्धे । छृन्धि हविरित्याह । हविरेवाकः । देव पुरश्चर सघ्यासन्त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् ।। (29)

[३]

8.4.0 दधातीवान्वाह यज्ञस्याहैष उपरिष्टादाशीरन्यो व्यास्थापयन्ति रश्मयो भवन्ति धन्वेत्याह यज्ञश्चक्राम समष्ट्यै द्वे च ।। 4 ।। 8.4.1 ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो होतर्घर्ममभिष्टुहीत्याह । एष वा एतर्हि बृहस्पतिः । यद्ब्रह्मा । तस्मा एव प्रतिप्रोच्य प्रचरति । आत्मनोऽनार्त्यै । यमाय त्वा मखाय त्वेत्याह । एता वा एतस्य देवताः । ताभिरेवैनꣳ समर्द्धयति । मदन्तीभिः प्रोक्षति । तेज एवास्मिन्दधाति । (30) 8.4.2 अभिपूर्वं प्रोक्षति । अभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति । त्रिः प्रोक्षति । त्र्यावृद्धि

य॒ज्ञः । अथो॑ मेद्ध्य॒त्वाय॑ । होताऽन्वा॑ह । रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै । अन॑वानम् । प्रा॒णाना॒ꣳ सन्त॑त्यै । त्रि॒ष्टुभ॑स्स॒तीर्गा॑य॒त्रीरि॒वान्वा॑ह । (31) 8.4.3 गा॒य॒त्रो हि प्रा॒णः । प्रा॒णमे॒व यज॑माने दधाति । सन्त॑त॒मन्वा॑ह । प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य॒ सन्त॑त्यै । अथो॒ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै । यत्परि॑मिता अनुब्रू॒यात् । परि॑मित॒मव॑रुन्धीत । अप॑रिमिता॒ अन्वा॑ह । अप॑रिमित॒स्याव॑रुद्ध्यै । शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ । (32) 8.4.4 यत्प्र॑व॒र्ग्यः॑ । ऊर्ङ्मु॑ञ्जाः॑ । यन्मौ॒ञ्जो वे॒दो भव॑ति । ऊ॒र्जैव य॒ज्ञस्य॒ शिर॒स्सम॑र्द्धयति । प्रा॒णा॒हु॒तीर्जु॑होति । प्रा॒णाने॒व यज॑माने दधाति । स॒प्त जु॑होति । स॒प्त वै शी॑ू॒ष॒ण्याः॑ प्रा॒णाः । प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति । दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता मद्ध्वा॑ऽन॒क्त्वित्या॑ह । (33) 8.4.5 तेज॑सै॒वैन॑मनक्ति । पृ॒थि॒वीन्तप॑सस्त्राय॒स्वेति॒ हिर॑ण्य॒मुपा॑स्यति । अ॒स्या अन॑तिदाहाय । शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ । यत्प्र॑व॒र्ग्यः॑ । अ॒ग्निस्सर्वा॑ दे॒वताः॑ । प्र॒ल॒वाना॒दीप्योपा॑स्यति । दे॒वता॑स्वे॒व य॒ज्ञस्य॒ शिरः॒ प्रति॑दधाति । अप्र॑तिशीर्णाग्रं भवति । ए॒तद्व॑ू॒हि॒ऱ्ह्ये॑षः । (34) 8.4.6 अ॒र्चिर॑सि शो॒चिर॒सीत्या॑ह । तेज॑ ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मवर्च॒सन्द॑धाति । सꣳसी॑दस्व म॒हाꣳ अ॒सीत्या॑ह । म॒हान् ह्ये॑षः । ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति । ए॒ते वाव त ऋ॒त्विजः॑ । ये

द॒ꣳशपूर्णमा॒सयोः॑ । अथ॑ क॒था होता॒ यज॑मानाया॒शिषो॒ नाशा॑स्त॒ इति॑ । पु॒रस्ता॑दाशीः॒ खलु॒ वा अ॒न्यो य॒ज्ञः । उ॒परि॑ष्टादाशीर॒न्यः । (35) 8.4.7 अ॒ना॒धृ॒ष्या पु॒रस्ता॒दिति॒ यदे॒तानि॒ यजू॒ꣳष्याह॑ । शी॒ष॒त ए॒व य॒ज्ञस्य॒ यज॑मान आ॒शिषोऽव॑रुन्धे । आयुः॑ पु॒रस्ता॑दाह । प्र॒जान्द॑क्षिण॒तः । प्रा॒णं प॒श्चात् । श्रोत्र॑मुत्तर॒तः । विधृ॑तिमु॒परि॑ष्टात् । प्रा॒णा॒नेवास्मै॑ स॒मीची॑ दधाति । ई॒श्व॒रो वा ए॒ष दिशोऽनून्म॑दितोः । यन्दिशोऽनु॑ व्यास्था॒पय॑न्ति । (36) 8.4.8 मनो॒रश्वा॑सि॒ भूरि॑पुत्रेती॒माम॒भिमृ॑शति । इ॒यव्वै॑ मनो॒रश्वा॒ भूरि॑पुत्रा । अ॒स्याम॒ेव प्रति॑तिष्ठत्यनु॑न्मादाय । सू॒प॒सदा॑ मे भूया॒ मा मा॑ हिꣳसी॒रित्या॒हाहिꣳसायै । चित॑स्स्थ परि॒चित॒ इत्या॑ह । अप॑चितिम॒ेवास्मि॑न्दधाति । शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ । यत्प्र॑व॒र्ग्यः॑ । अ॒सौ खलु॒ वा आ॑दि॒त्यः प्र॑व॒र्ग्यः॑ । तस्य॑ म॒रुतो॑ र॒श्मयः॑ । (37) 8.4.9 स्वाहा॑ म॒रुद्भिः॒ परि॑श्रय॒स्वेत्या॑ह । अ॒मुम॒ेवादि॒त्यꣳ र॒श्मिभिः॒ पर्यू॑हति । तस्मा॑द॒सावा॑दि॒त्यो॑ऽमुष्मि॑ल्लो॒के र॒श्मिभिः॒ पर्यू॑ढः । तस्मा॒द्राजा॑ वि॒शा पर्यू॑ढः । तस्मा॑द्ग्राम॒णीस्स॑जा॒तैः पर्यू॑ढः । अ॒ग्नेस्सृ॒ष्टस्य॑ य॒तः । विक॑ङ्कतं॒ भा आ॑र्च्छत् । यद्वैक॑ङ्कताः

परिधयो भवन्ति । भा एवावरुन्धे । द्वादश भवन्ति । (38) 8.4.10 द्वादश मासाँस्सव्वँथ्सरः । सव्वँथ्सरमेवावरुन्धे । अस्ति त्रयोदशो मास इत्याहुः । यत्त्रयोदशः परिधिर्भवति । तेनैव त्रयोदशं मासमवरुन्धे । अन्तरिक्षस्यान्तर्द्धिरसीत्याह व्यावृत्त्यै । दिवन्तपसस्त्रायस्वेत्युपरिष्टाद्धिरण्यमधि निदधाति । अमुष्या अनतिदाहाय । अथो आभ्यामेवैनमुभयतः परिगृह्णाति । अहन् बिभृषि सायकानि धन्वेत्याह । (39) 8.4.11 स्तौत्येवैनमेतत् । गायत्रमसि त्रैष्टुभमसि जागतमसीति धवित्राण्यादत्ते । छन्दोभिरेवैनान्यादत्ते । मधु मध्विति धूनोति । प्राणो वै मधु । प्राणमेव यजमाने दधाति । त्रिः परियन्ति । त्रिवृद्धि प्राणः । त्रिः परियन्ति । त्र्यावृद्धि यज्ञः । (40) 8.4.12 अथो रक्षसामपहत्यै । त्रिः पुनः परियन्ति । षट्थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठन्ति । यो वै घर्मस्य प्रियान्तनुवमाक्रामति । दुश्चर्मा वै स भवति । एष ह वा अस्य प्रियान्तनुवमाक्रामति । यत् त्रिः परीत्य चतुर्थं पर्येति । एताꣳ ह वा अस्योग्रदेवो राजनिराचक्राम । (41) 8.4.13 ततो वै स दुश्चर्माऽभवत् । तस्मात्त्रिः परीत्य

न चतुर्थं परीयात् । आत्मनो गोपीथाय । प्राणा वै धवित्राणि । अव्यतिषङ्गन्धून्वन्ति । प्राणानामव्यतिषङ्गाय क्लृप्त्यै । विनिषद्य धून्वन्ति । दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठन्ति । ऊर्द्धन्धून्वन्ति । सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै । सर्वतो धून्वन्ति । तस्मादयꣳ सर्वतः पवते ।। (42)

[४]

8.5.0 पश्चाद्रोचयति जागतेन छन्दसा पाङ्क्तेन छन्दसा समारुचितो रोचयेत्याहाशिषमेवैतामाशास्ते शास्तेऽष्टौ च ।। 5 ।। 8.5.1 अग्निष्ट्वा वसुभिः पुरस्ताद्रोचयतु गायत्रेण छन्दसेत्याह । अग्निरेवैनव्वँसुभिः पुरस्ताद्रोचयति गायत्रेण छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । इन्द्रस्त्वा रुद्रैर्दक्षिणतो रोचयतु त्रैष्टुभेन छन्दसेत्याह । इन्द्र एवैनꣳ रुद्रैर्दक्षिणतो रोचयति त्रैष्टुभेन छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामा शास्ते । वरुणस्त्वाऽऽदित्यैः पश्चाद्रोचयतु जागतेन छन्दसेत्याह । वरुण एवैनमादित्यैः पश्चाद्रोचयति जागतेन छन्दसा । (43) 8.5.2 समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । द्युतानस्त्वा मारुतो

मरुद्भिरुत्तरतो रोचयत्वानुष्टुभेन छन्दसेत्याह । द्युतान एवैनं मारुतो मरुद्भिरुत्तरतो रोचयत्यानुष्टुभेन छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामा शास्ते । बृहस्पतिस्त्वा विश्वैर्देवैरुपरिष्टाद्रोचयतु पाङ्क्तेन छन्दसेत्याह । बृहस्पतिरेवैनव्विँश्वैर्देवैरुपरिष्टाद्रोचयति पाङ्क्तेन छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । (44)

8.5.3 रोचितस्त्वन्देव घर्म देवेष्वसीत्याह । रोचितो ह्येष देवेषु । रोचिषीयाहं मनुष्येष्वित्याह । रोचत एवैष मनुष्येषु । सम्राड्घर्म रुचितस्त्वन्देवेष्वायुष्माꣳ स्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यसीत्याह । रुचितो ह्येष देवेष्वायुष्माꣳस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी । रुचितोऽहं मनुष्येष्वायुष्माꣳस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भूयासमित्याह । रुचित एवैष मनुष्येष्वायुष्माꣳस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति । रुगसि रुचं मयि धेहि मयि रुगित्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । तय्यँदेतैर्यजुर्भिररोचयित्वा । रुचितो घर्म इति प्रब्रूयात् । अरोचुकोऽध्वर्युस्स्यात् । अरोचुको यजमानः । अथ यदेनमेतैर्यजुर्भी रोचयित्वा । रुचितो घर्म इति प्राह ।

रोचुकोऽध्वर्युर्भवति । रोचुको यजमानः ।। (45)

[५]

8.6.0 ऋतवो हि शिरस्सर्वपृष्ठे प्रवृणक्त्यनिपद्यमानमित्याह गतेत्याह शारदावेवास्मा ऋतू कल्पयति रुन्धे कवीनामित्याह प्राणाः प्रतिदधाति भवन्ति वाचयति चत्वारि च ।। 6 ।। 8.6.1 शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत् प्रवर्ग्यः । ग्रीवा उपसदः । पुरस्तादुपसदाँ प्रवर्ग्यं प्रवृणक्ति । ग्रीवास्वेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । त्रिः प्रवृणक्ति । त्रय इमे लोकाः । एभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । षट्थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । (46) 8.6.2 ऋतुभ्य एव यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । द्वादशकृत्वः प्रवृणक्ति । द्वादश मासाँस्सव्वँथ्सरः । सव्वँथ्सरादेव यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । चतुर्विꣳशतिस्संपद्यन्ते । चतुर्विꣳशतिरर्द्धमासाः । अर्द्धमासेभ्य एव यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । अथो खलु । सकृदेव प्रवृज्यः । एकꣳ हि शिरः । (47) 8.6.3 अग्निष्टोमे प्रवृणक्ति । एतावान् वै यज्ञः । यावानग्निष्टोमः । यावानेव यज्ञः । तस्य शिरः प्रतिदधाति । नोक्थ्यै प्रवृञ्ज्यात् । प्रजा वै पशव उक्थानि । यदुक्थ्यै प्रवृञ्ज्यात् । प्रजां पशूनस्य निर्दहेत्

। विश्वजिति सर्वपृष्ठे प्रवृणक्ति । (48) 8.6.4 पृष्ठानि वा अच्युतञ्च्यावयन्ति । पृष्ठैरेवास्मा अच्युतञ्च्यावयित्वाऽवरुन्धे । अपश्यङ्गोपामित्याह । प्राणो वै गोपाः । प्राणमेव प्रजासु वियातयति । अपश्यङ्गोपामित्याह । असौ वा आदित्यो गोपाः । स हीमाः प्रजा गोपायति । तमेव प्रजानाङ्गोप्तारङ्कुरुते । अनिपद्यमानमित्याह । (49) 8.6.5 न ह्येष निपद्यते । आ च परा च पथिभिश्चरन्तमित्याह । आ च ह्येष परा च पथिभिश्चरति । स सद्ध्रीचीस्स विषूचीर्वसान इत्याह । सद्ध्रीचीश्च ह्येष विषूचीश्च वसानः प्रजा अभि विपश्यति । आवरीवर्ति भुवनेष्वन्तरित्याह । आ ह्येष वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः । अत्र प्रावीर्मधु माद्ध्वीभ्यां मधु माधूचीभ्यामित्याह । वासन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति । समग्निरग्निना गतेत्याह । (50) 8.6.6 ग्रैष्मावेवास्मा ऋतू कल्पयति । समग्निरग्निना गतेत्याह । अग्निर्ह्येवैषोऽग्निना सङ्गच्छते । स्वाहा समग्निस्तपसा गतेत्याह । पूर्वमेवादितम् । उत्तरेणाभिगृणाति । धर्ता दिवो विभासि रजसः पृथिव्या इत्याह । शारदावेवास्मा ऋतू कल्पयति । (51) 8.6.7 दिवि देवेषु होत्रा यच्छेत्याह । होत्राभिरेवेमाल्लोँकान्थसन्दधाति ।

विश्वासां भुवां पत इत्याह । हैमन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति । देवश्रूस्त्वन्देव घर्म देवान्पाहीत्याह । शैशिरावेवास्मा ऋतू कल्पयति । तपोजाव्वाँचमस्मे नियच्छ देवायुवमित्याह । या वै मेध्या वाक् । सा तपोजाः । तामेवावरुन्धे । (52) 8.6.8 गर्भौ देवानामित्याह । गर्भो ह्येष देवानाम् । पिता मतीनामित्याह । प्रजा वै मतयः । तासामेष एव पिता । यत् प्रवर्ग्यः । तस्मादेवमाह । पतिः प्रजानामित्याह । पतिर्ह्येष प्रजानाम् । मतिः कवीनामित्याह । (53) 8.6.9 मतिर्ह्येष कवीनाम् । सन्देवो देवेन सवित्रा यतिष्ट सꣳ सूर्येणारुक्तेत्याह । अमुञ्चैवादित्यं प्रवर्ग्यञ्च सꣳशास्ति । आयुर्दास्त्वमस्मभ्यङ्घर्म वर्चोदा असीत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । पिता नोऽसि पिता नो बोधेत्याह । बोधयत्येवैनम् । न वै तेऽवकाशा भवन्ति । पत्नियै दशमः । नव वै पुरुषे प्राणाः । (54) 8.6.10 नाभिर्दशमी । प्राणानेव यजमाने दधाति । अथो दशाक्षरा विराट् । अन्नव्विराट् । विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे । यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यत । तद्देवा होत्राभिः प्रत्यदधुः । ऋत्विजोऽवेक्षन्ते । एता वै होत्राः । होत्राभिरेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । (55)

8.6.11 रुचितमवैक्षन्ते । रुचिताद्वै प्रजापतिः प्रजा असृजत । प्रजानाꣳ सृष्ट्यै । रुचितमवैक्षन्ते । रुचिताद्वै पर्जन्यो वर्षति । वर्षुकः पर्जन्यो भवति । सं प्रजा एधन्ते । रुचितमवैक्षन्ते । रुचितं वै ब्रह्मवर्चसम् । ब्रह्मवर्चसिनो भवन्ति । (56)
8.6.12 अधीयन्तोऽवैक्षन्ते । सर्वमायुर्यन्ति । न पत्न्यवैक्षेत । यत्पन्त्यवेक्षेत । प्रजायेत । प्रजान्त्वस्यै निर्दहेत् । यन्नावेक्षेत । न प्रजायेत । नास्यै प्रजान्निर्दहेत् । तिरस्कृत्य यजुर्वाचयति । प्रजायते । नास्यै प्रजान्निर्दहति । त्वष्टीमती ते सपेयेत्याह । सपाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते ।। (57)

[६]

8.7.0 मनुष्यनामानि पशवस्सीदत्वित्याहेन्द्रायेत्याहार्द्धयति घ्नन्ति गृह्णात्यहिꣳसायै पञ्चाऽहादित्यवते स्वाहेत्याह पितृमानेति चत्वारि च । 7 । 8.7.1 देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै । अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह । अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम् । पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै । आददेऽदित्यै रास्नाऽसीत्याह यजुष्कृत्यै । इड एह्यदित एहि सरस्वत्येहीत्याह । एतानि वा अस्यै देवनामानि । देवनामैरेवैनामा ह्वयति ।

असावेह्यसावेह्यसावेहीत्याह । एतानि वा अस्यै मनुष्यनामानि । (58) 8.7.2 मनुष्यनामैरेवैनामा ह्वयति । षट्थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । ऋतुभिरेवैनामा ह्वयति । अदित्या उष्णीषमसीत्याह । यथायजुरेवैतत् । वायुरस्यैड इत्याह । वायुदेवत्यो वै वथ्सः । पूषा त्वोपावसृजत्वित्याह । पौष्णा वै देवतया पशवः । (59) 8.7.3 स्वयैवैनन्देवतयोपावसृजति । अश्विभ्यां प्रदापयेत्याह । अश्विनौ वै देवानां भिषजौ । ताभ्यामेवास्मै भेषजङ्करोति । यस्ते स्तनश्शशय इत्याह । स्तौत्येवैनाम् । उस्र घर्मꣳ शिꣳषोस्र घर्म पाहि घर्माय शिꣳषेत्याह । यथा ब्रूयादमुष्मै देहीति । तादृगेव तत् । बृहस्पतिस्त्वोप सीदत्वित्याह । (60) 8.7.4 ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः । ब्रह्मणैवैनामुपसीदति । दानवस्स्थ पेरव इत्याह । मेध्यानेवैनान्करोति । विष्वग्वृतो लोहितेनेत्याह व्यावृत्त्यै । अश्विभ्यां पिन्वस्व सरस्वत्यै पिन्वस्व पूष्णे पिन्वस्व बृहस्पतये पिन्वस्वेत्याह । एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः पिन्वते । इन्द्राय पिन्वस्वेन्द्राय पिन्वस्वेत्याह । इन्द्रमेव भागधेयेन समर्द्धयति । द्विरिन्द्रायेत्याह । (61) 8.7.5 तस्मादिन्द्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तमः । गायत्रोऽसि त्रैष्टुभोऽसि

जागतमसीति शफोपयमानादत्ते । छन्दोभिरेवैनानादत्ते । सहोर्जो भागेनोपमेहीत्याह । ऊर्ज एवैनं भागमकः । अश्विनौ वा एतद्यज्ञस्य शिरः प्रतिदधतावब्रूताम् । आवाभ्यामेव पूर्वाभ्याव्वँषट्क्रियाता इति । इन्द्राश्विना मधुनस्सारघस्येत्याह । अश्विभ्यामेव पूर्वाभ्याव्वँषट्करोति । अथो अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति । (62) 8.7.6 घर्मं पात वसवो यजता वडित्याह । वसूनेव भागधेयेन समर्द्धयति । यद्वषट्कुर्यात् । यातयामाऽस्य वषट्कारः स्यात् । यन्न वषट्कुर्यात् । रक्षाꣳसि यज्ञꣳ हन्युः । वडित्याह । परोक्षमेव वषट्करोति । नास्य यातयामा वषट्कारो भवति । न यज्ञꣳ रक्षाꣳसि घ्नन्ति । (63) 8.7.7 स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये जुहोमीत्याह । यो वा अस्य पुण्यो रश्मिः । स वृष्टिवनिः । तस्मा एवैनञ्जुहोति । मधु हविरसीत्याह । स्वदयत्येवैनम् । सूर्यस्य तपस्तपेत्याह । यथायजुरेवैतत् । द्यावापृथिवीभ्यान्त्वा परिगृह्णामीत्याह । द्यावापृथिवीभ्यामेवैनं परिगृह्णाति । (64) 8.7.8 अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामीत्याह । अन्तरिक्षेणैवैनमुपयच्छति । न वा एतं मनुष्यो भर्तुमर्हति ।

देवानान्त्वा पितृणामनुमतो भर्तुꣳ शकेयमित्याह । देवैरेवैनं पितृभिरनुमत आदत्ते । वि वा एनमेतदर्द्धयन्ति । यत्पश्चाप्रवृज्य पुरो जुह्वति । तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह । तेज एवास्मिन्दधाति । दिविस्पृङ्मा मा हिꣳसीरन्तरिक्षस्पृङ्मा मा हिHꣳसीः पृथिविस्पृङ्मा मा हिꣳसीरित्याहाहिꣳसायै । (65) 8.7.9 सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिवय्यँच्छ दिवो मा पाहीत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः । आत्मा वायुः । उद्यत्य वातनामान्याह । आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । अनवानम् । प्राणानाꣳ सन्तत्यै । पञ्चाह । (66) 8.7.10 पाङ्क्तो यज्ञः । यावानेव यज्ञः । तस्य शिरः प्रतिदधाति । अग्नये त्वा वसुमते स्वाहेत्याह । असौ वा आदित्योऽग्निर्वसुमान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहेत्याह । चन्द्रमा वै सोमो रुद्रवान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते स्वाहेत्याह । (67) 8.7.11 अप्सु वै वरुण आदित्यवान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । बृहस्पतये त्वा विश्वदेव्यावते स्वाहेत्याह । ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः । ब्रह्मणैवैनञ्जुहोति । सवित्रे त्वर्भुमते विभुमते प्रभुमते वाजवते स्वाहेत्याह ।

सव्वँथ्सरो वै संवितर्भुमान्् विभुमान्प्रभुमान्् वाजवान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहेत्याह । प्राणो वै यमोऽङ्गिरस्वान्पितृमान् । (68) 8.7.12 तस्मा एवैनञ्जुहोति । एताभ्य एवैनन्देवताभ्यो जुहोति । दश संपद्यन्ते । दशाक्षरा विराट् । अन्नव्विँराट् । विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे । रौहिणाभ्याव्वैँ देवास्सुवर्गल्लोँकमायन् । तद्रौहिणयो रौहिणत्वम् । यद्रौहिणौ भवतः । रौहिणाभ्यामेव तद्यजमानस्सुवर्गल्लोँकमेति । अहर्ज्योतिः केतुना जुषताꣳ सुज्योतिर्ज्योतिषाꣳ स्वाहा रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषताꣳ सुज्योतिर्ज्योतिषाꣳ स्वाहेत्याह । आदित्यमेव तदमुष्मिल्लोँकेऽह्ना परस्ताद्दाधार । रात्रिया अवस्तात् । तस्मादसावादित्योऽमुष्मिल्लोँकेऽहोरात्राभ्यान्धृतः ।। (69)

[७]

8.8.0 अकरश्विनेत्याह प्रदिशो गच्छेत्याह पितृणामन्तःपरिधि पिन्वयति धारयेत्याह वाचो घर्मपास्तेभ्य एवैनञ्जुहोत्यन्वीक्षेत होतव्या (३) मित्यग्नावित्याह दधतेऽगोपायथ्सप्त च ।। 8 ।।
8.8.1 विश्वा आशा दक्षिणसदित्याह । विश्वानेव देवान्प्रीणाति । अथो दुरिष्ट्या एवैनं पाति । विश्वान्देवानयाडिहेत्याह ।

विश्वा॑नेव दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ समर्द्धयति । स्वाहा॑कृतस्य घ॒र्मस्य॒ मधोः॑ पिबतमश्वि॒नेत्या॑ह । अ॒श्विना॑वे॒व भा॑ग॒धेये॑न॒ समर्द्धयति । स्वाहा॒ऽग्नये॑ य॒ज्ञिया॑य॒ शय्यँ॑जु॒र्भि॒रित्या॑ह । अ॒भ्ये॑वैनङ्कारयति । अथो॑ ह॒विरे॒वाकः॑ । (70) 8.8.2 अश्वि॑ना घ॒र्मं पा॑तꣳ हार्दि॒वा॒नमहर्दि॒वाभि॑रू॒तिभि॒रित्या॑ह । अ॒श्विना॑वे॒व भा॑ग॒धेये॑न॒ समर्द्धयति । अनु॑ वा॒न्द्यावा॑पृथि॒वी मꣳसाता॒मित्या॒हानु॑मत्यै । स्वाहेन्द्रा॑य॒ स्वाहेन्द्रा॒वडित्या॑ह । इन्द्रा॑य॒ हि पु॒रो हू॒यते॑ । आ॒श्राव्या॑ह घ॒र्मस्य॑ य॒जेति॑ । वष॑ट्कृते जुहोति । रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै । अनु॑यजति स्व॒गाकृ॑त्यै । घ॒र्मम॑पातमश्वि॒नेत्या॑ह । (71) 8.8.3 पूर्व॑मे॒वोदि॒तम् । उत्त॑रेणा॒भिगृ॑णाति । अनु॑वा॒न्द्यावा॑पृथि॒वी अ॑मꣳसाता॒मित्या॒हानु॑मत्यै । तं प्रा॒व्य॑य्यँथा॒वण्णमो॑ दि॒वे नमः॑ पृथि॒व्या इत्या॑ह । य॒था॒य॒जुरे॒वैतत् । दि॒विधा॑ इ॒मय्यँ॒ज्ञय्यँ॒ज्ञमि॒मन्दि॒विधा॒ इत्या॑ह । सु॒व॒र्गमे॒वैनल्लो॒कङ्गमयति । दिव॑ङ्गच्छा॒न्तरि॑क्षङ्गच्छ पृथि॒वीङ्गच्छेत्या॑ह । ए॒ष्वे॑वैनल्लो॒केषु॒ प्रति॑ष्ठापयति । पञ्च॑ प्र॒दिशो॑ ग॒च्छेत्या॑ह । (72) 8.8.4 दि॒क्ष्वे॑वैनं॒ प्रति॑ष्ठापयति । दे॒वान्घ॑र्म॒पान्गा॑च्छ पि॒तॄन्घ॑र्म॒पान्गा॒च्छेत्या॑ह । उ॒भये॑ष्वे॒वैनं॒

प्रतिष्ठापयति । यत्पिन्वते । वृषुकः पर्जन्यो भवति । तस्मात्पिन्वमानः पुण्यः । यत्प्राङ्पिन्वते । तद्देवानाम् । यद्दक्षिणा । तत्पितॄणाम् । (73) 8.8.5 यत्प्रत्यक् । तन्मनुष्याणाम् । यदुदङ् । तद्रुद्राणाम् । प्राञ्चमुदञ्चं पिन्वयति । देवत्राकः । अथो खलु । सर्वा अनु दिशः पिन्वयति । सर्वा दिशस्समेधन्ते । अन्तःपरिधि पिन्वयति । (74) 8.8.6 तेजसोऽस्कन्दाय । इषे पीपिह्यूर्जे पीपिहीत्याह । इषमेवोर्जय्यँजमाने दधाति । यजमानाय पीपिहीत्याह । यजमानायैवैतामाशिषमा शास्ते । मह्यङ्यैष्ठ्याय पीपिहीत्याह । आत्मन एवैतामाशिषमाशास्ते । त्विष्यै त्वा द्युम्नाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् । धर्मासि सुधर्मा मन्यस्मे ब्रह्माणि धारयेत्याह । (75) 8.8.7 ब्रह्मन्नेवैनं प्रतिष्ठापयति । नेत्त्वा वातस्स्कन्दयादिति यद्यभिचरेत् । अमुष्य त्वा प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थङ्गच्छेति ब्रूयाद्यन्द्विष्यात् । यमेव द्वेष्टि । तेनैनꣳ सह निरर्थङ्गमयति । पूष्णे शरसे स्वाहेत्याह । या एव देवता हुतभागाः । ताभ्य एवैनञ्जुहोति । ग्रावभ्यः स्वाहेत्याह । या एवान्तरिक्षे वाचः

। (76) 8.8.8 ताभ्य एवैनञ्जुहोति । प्रतिरेभ्यस्स्वाहेत्याह । प्राणा वै देवाः प्रतिराः । तेभ्य एवैनञ्जुहोति । द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहेत्याह । द्यावापृथिवीभ्यामेवैनञ्जुहोति । पितृभ्यो घर्मपेभ्यः स्वाहेत्याह । ये वै यज्वानः । ते पितरो घर्मपाः । तेभ्य एवैनञ्जुहोति । (77) 8.8.9 रुद्राय रुद्रहौत्रे स्वाहेत्याह । रुद्रमेव भागधेयेन समर्द्धयति । सर्वतस्समनक्ति । सर्वत एव रुद्रन्निरवदयते । उदञ्चन्निरस्यति । एषा वै रुद्रस्य दिक् । स्वायामेव दिशि रुद्रन्निरवदयते । अप उपस्पृशति मेध्यत्वाय । नान्वीक्षेत । यदन्वीक्षेत । (78) 8.8.10 चक्षुरस्य प्रमायुकꣳ स्यात् । तस्मान्नान्वीक्ष्यः । अपीपरो माऽह्नो रात्रियै मा पाह्येषा ते अग्ने समित्तया समिध्यस्वायुर्मे दा वर्चसा माञ्जीरित्याह । आयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति । अपीपरो मा रात्रिया अह्नो मा पाह्येषा ते अग्ने समित्तया समिध्यस्वायुर्मे दा वर्चसा माञ्जीरित्याह । आयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति । अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निस्स्वाहा सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिस्सूर्यस्स्वाहेत्याह । यथायजुरेवैतत् । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । होतव्यमग्निहोत्रा (३) न्न होतव्या (३) मिति । (79) 8.8.11 यद्यजुषा जुहुयात् । अयथापूर्वमाहुती जुहुयात् ।

यन्न जुहुयात् । अग्निः पराभवेत् । भूस्स्वाहेत्येव होतव्यम् । यथापूर्वमाहुती जुहोति । नाग्निः पराभवति । हुतꣳ हविर्मधु हविरित्याह । स्वदयत्येवैनम् । इन्द्रतमेऽग्नावित्याह । (80) 8.8.12 प्राणो वा इन्द्रतमोऽग्निः । प्राण एवैनमिन्द्रतमेऽग्नौ जुहोति । पिता नोऽसि मा मा हिꣳसीरित्याहाहिꣳसायै । अश्याम ते देव घर्म मधुमतो वाजवतः पितुमत इत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । स्वधाविनोऽशीमहि त्वा मा मा हिꣳसीरित्याहाहिꣳसायै । तेजसा वा एते व्यृद्ध्यन्ते । ये प्रवर्ग्येण चरन्ति । प्राश्जन्ति । तेज एवात्मन्दधते । (81) 8.8.13 सव्वँथ्सरन्न माꣳसमश्जीयात् । न रामामुपेयात् । न मृन्मयेन पिबेत् । नास्य राम उच्छिष्टं पिबेत् । तेज एव तथ्सरॅश्यति । देवासुरास्सय्यँत्ता आसन्न् । ते देवा विजयमुपयन्तः । विभ्राजि सौर्ये ब्रह्मसन्न्यदधत । यत्किञ्च दिवाकीर्त्यम् । तदेतेनैव व्रतेनागोपायत् । तस्मादेतद्व्रतञ्चार्यम् । तेजसो गोपीथाय । तस्मादेतानि यजूꣳषि विभ्राजस्सौर्यस्येत्याहुः । स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इति प्रातस्सꣳसादयति । स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्य

इति सायम् । एता वा एतस्य देवताः । ताभिरेवैनꣳ समर्द्धयति ।। (82)

[८]

8.9.0 ब्रह्मणस्त्वा परस्पाया इत्याह दधात्यन्वित्य रक्षस्वी रक्षसामपहत्यै वै हिरण्यमाहार्द्धयति ह्येष गृणात्वित्याह मनुष्यानित्याहास्यैषौऽष्टौ च ।। 9 ।। 8.9.1 घर्म या ते दिवि शुगिति तिस्र आहुतीर्जुहोति । छन्दोभिरेवास्यैभ्यो लोकेभ्यश्शुचमव यजते । इयत्यग्रे जुहोति । अथेयत्यथेयति । त्रय इमे लोकाः । अनु नोऽद्यानुमतिरित्याहानुमत्यै । दिवस्त्वा परस्पाया इत्याह । दिव एवेमाल्लोँकान्दाधार । ब्रह्मणस्त्वा परस्पाया इत्याह । (83) 8.9.2 एष्वेव लोकेषु प्रजा दाधार । प्राणस्य त्वा परस्पाया इत्याह । प्रजास्वेव प्राणान्दाधार । शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः । असौ खलु वा आदित्यः प्रवर्ग्यः । तय्यँद्दक्षिणा प्रत्यञ्चमुदञ्चमुद्वासयेत् । जिह्मय्यँज्ञस्य शिरो हरेत् । प्राञ्चमुद्वासयति । पुरस्तादेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । (84) 8.9.3 प्राञ्चमुद्वासयति । तस्मादसावादित्यः पुरस्तादुदेति । शफोपयमान्धवित्राणि धृष्टी इत्यन्ववहरन्ति । सात्मानमेवैनꣳ

सतनुङ्करोति । सात्माऽमुष्मिँल्लोँके भवति । य एवव्वेँद । औदुंबराणि भवन्ति । ऊग्वा उदुम्बरः । ऊर्जमेवावरुन्धे । वर्त्मना वा अन्वित्य । (85) 8.9.4 यज्ञꣳ रक्षाꣳसि जिघाꣳसन्ति । साम्ना प्रस्तोताऽन्ववैति । साम वै रक्षोहा । रक्षसामपहत्यै । त्रिर्निधनमुपैति । त्रय इमे लोकाः । एभ्य एव लोकेभ्यो रक्षाꣳस्यपहन्ति । पुरुषःपुरुषो निधनमुपैति । पुरुषःपुरुषो हि रक्षस्वी । रक्षसामपहत्यै । (86) 8.9.5 यत्पृथिव्यामुद्वासयेत् । पृथिवीꣳ शुचाऽर्पयेत् । यदप्सु । अपश्शुचार्पयेत् । यदोषधीषु । ओषधीश्शुचाऽर्पयेत् । यद्वनस्पतिषु । वनस्पतीञ्छुचार्पयेत् । हिरण्यन्निधायोद्वासयति । अमृतव्वैँ हिरण्यम् । (87) 8.9.6 अमृत एवैनं प्रतिष्ठापयति । वल्गुरसि शय्युँधाया इति त्रिः परिषिञ्चन्पर्येति । त्रिवृद्वा अग्निः । यावानेवाग्निः । तस्य शुचꣳ शमयति । त्रिः पुनः पर्येति । षट्थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । ऋतुभिरेवास्य शुचꣳ शमयति । चतुस्स्रक्तिर्नाभिरृतस्येत्याह । (88) 8.9.7 इयव्वाँ ऋतम् । तस्या एष एव नाभिः । यत् प्रवर्ग्यः । तस्मादेवमाह । सदो विश्वायुरित्याह । सदो हीयम् । अप द्वेषो अप ह्वर इत्याह भ्रातृव्यापनुत्त्यै ।

घर्मैतत्तेऽन्नमेतत्पुरीषमिति दद्ध्ना मधुमिश्रेण पूरयति । ऊर्ग्वा अन्नाद्यन्दधि । ऊर्जैवैनमन्नाद्येन समर्द्धयति । (89) 8.9.8 अनशनायुको भवति । य एवव्वेद । रन्तिर्नामासि दिव्यो गन्धर्व इत्याह । रूपमेवास्यैतन्महिमानꣳ रन्तिं बन्धुताव्व्याँचष्टे । समहमायुषा सं प्राणेनेत्याह । आशिषमेवैतामा शास्ते । व्यसौ यौऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्म इत्याह । अभिचार एवास्यैषः । अचिक्रदद्वृषा हरिरित्याह । वृषा ह्येषः । (90) 8.9.9 वृषा हरिः । महान्मित्रो न दर्शत इत्याह । स्तौत्येवैनमेतत् । चिदसि समुद्रयोनिरित्याह । स्वामेवैनय्योनिङ्गमयति । नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीरित्याहाहिꣳसायै । विश्वावसुꣳ सोम गन्धर्वमित्याह । यदेवास्य क्रियमाणस्यान्तर्यन्ति । तदेवास्यैतेना प्याययति । विश्वावसुरभि तन्नो गृणात्वित्याह । (91) 8.9.10 पूर्वमेवोदितम् । उत्तरेणाभि गृणाति । धियो हिन्वानो धिय इन्नो अव्यादित्याह । ऋतूनेवास्मै कल्पयति । प्रासाङ्गन्धर्वो अमृतानि वोचदित्याह । प्राणा वा अमृताः । प्राणानेवास्मै कल्पयति । एतत्त्वन्देव घर्म देवो देवानुपागा इत्याह । देवो ह्येष सन्देवानुपैति । इदमहं मनुष्यो मनुष्यानित्याह । (92) 8.9.11

मनुष्यो हि । एष सन्मनुष्यानुपैति । ईश्वरो वै प्रवर्ग्यमुद्वासयन्न् । प्रजां पशून्थ्सोमपीथमनूद्वासस्सोम पीथानुमेहि । सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्याह । प्रजामेव पशून्थ्सोमपीथमात्मन्धत्ते । सुमित्रा न आप ओषधयस्सन्त्वित्याह । आशिषमेवैतामा शास्ते । दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्म इत्याह । अभिचार एवास्यैषः । प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते । यः प्रवर्ग्यमुद्वासयति । उदुत्यञ्चित्रमिति सौरीभ्यामृग्भ्यां पुनरेत्य गार्हपत्ये जुहोति । अयव्वै लोको गार्हपत्यः । अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति । असौ खलु वा आदित्यस्सुवर्गो लोकः । यथ्सौरी भवतः । तेनैव सुवर्गाल्लोकान्नैति ।। (93)

[९]

8.10.0 गोः पय उत्तरवेदिरासते स्थापयति घर्मो यन्ति ।। 10 ।। 8.10.1 प्रजापतिव्वै देवाश्शुक्रं पयोऽदुह्हन्न् । तदेभ्यो न व्यभवत् । तदग्निर्व्यकरोत् । तानि शुक्रियाणि सामान्यभवन्न् । तेषाय्यो रसोऽत्यक्षरत् । तानि शुक्रयजूꣳष्यभवन्न् । शुक्रियाणाव्वाँ एतानि शुक्रियाणि । सामपयसव्वाँ एतयोरन्यत् ।

देवानामन्यत्पयः । यद्गोः पयः । (94) 8.10.2 तथ्साम्नः पयः । यद्जायै पयः । तद्देवानां पयः । तस्माद्यत्रैतैर्यजुर्भिश्चरन्ति । तत्पयसा चरन्ति । प्रजापतिमेव तत्पयसाऽन्नाद्येन समर्द्धयन्ति । एष ह त्वै साक्षात्प्रवर्ग्यं भक्षयति । यस्यैवव्विँदुषः प्रवर्ग्यः प्रवृज्यतँ । उत्तरवेद्यामुद्वासयेत्तेजस्कामस्य । तेजो वा उत्तरवेदिः । (95) 8.10.3 तेजः प्रवर्ग्यः । तेजसैव तेजस्समर्द्धयति । उत्तरवेद्यामुद्वासयेदन्नकामस्य । शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः । मुखमुत्तरवेदिः । शीर्ष्णैव मुखꣳ सन्दधात्यन्नाद्याय । अन्नाद एव भवति । यत्र खलु वा एतमुद्वासितव्वँयाꣳसि पर्यासते । परि वै ताꣳ समाँ प्रजा वयाꣳस्यासते । (96) 8.10.4 तस्मादुत्तरवेद्यामेवोद्वासयेत् । प्रजानाँङ्गोपीथाय । पुरो वा पश्चाद्वोद्वासयेत् । पुरस्ताद्वा एतज्ज्योतिरुदेति । तत्पश्चान्निम्रोचति । स्वामेवैनय्योँनिमनूद्वासयति । अपां मध्य उद्वासयेत् । अपाव्वाँ एतन्मध्याज्ज्योतिरजायत । ज्योतिः प्रवर्ग्यः । स्वयैवैनय्योँनौ प्रतिष्ठापयति । (97) 8.10.5 यन्द्विष्यात् । यत्र स स्यात् । तस्यान्दिश्युद्वासयेत् । एष वा अग्निर्वैश्वानरः । यत्प्रवर्ग्यः । अग्निनैवैनव्वैँश्वानरेणाभि प्रवर्तयति । औदुम्बर्याꣳ

शाखा॑या॒मुद्वा॑सयेत् । ऊग्वा॑ उ॑दुं॒बरः॑ । अन्नं॑ प्रा॒णः । शुग्घ॒र्मः । (98) 8.10.6 इ॒दम॒हम॒मुष्या॑मुष्याय॒णस्य॑ शु॒चा प्रा॒णमपि॑ दहा॒मीत्या॑ह । शु॒चैवास्य॑ प्रा॒णमपि॑ दहति । ता॒जगार्ति॒माच्छ॑ति । यत्र॑ द॒र्भा उ॑प॒दीक॑सन्तता॒स्स्युः । तदुद्वा॑सये॒द्वृष्टि॑कामस्य । ए॒ता वा अ॒पाम॑नू॒ज्झाव॑र्यो॒ नाम॑ । यद्द॒र्भाः । अ॒सौ खलु॒ वा आ॑दि॒त्य इ॒तो वृष्टि॒मुदी॑रयति । अ॒सावे॒वास्मा॑ आदि॒त्यो वृष्टि॒न्नियच्छति । ता आपो॒ नियता॒ धन्व॑ना यन्ति ।। (99)

[१०]

8.11.0 व॒द॒न्ति॒ त॒नुवा॒ सꣳस॑न्नो हू॒यमा॑नो ब्रूया॒दन्नं॑ प्र॒जाप॑ति॒रेक॑ञ्च ।। 11 ।। 8.11.1 प्र॒जाप॑तिस्संभ्रि॒यमा॑णः । स॒म्राट्थ्संभृ॑तः । घ॒र्मः प्रवृ॑क्तः । म॒हा॒वी॒र उद्वा॑सितः । अ॒सौ खलु॒ वावैष आ॑दि॒त्यः । यत्प्र॑व॒र्ग्यः॑ । स ए॒तानि॒ नामा॑न्यकुरुत । य ए॒वव्वँद॑ । वि॒दुरे॑न॒न्नाम्ना॑ । ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति । (100) 8.11.2 यो वै वसी॑याꣳसय्यँथाना॒ममु॑प॒चर॑ति । पुण्या॑र्ति॒व्वैँ स तस्मै॑ कामयते । पुण्या॑र्तिमस्मै कामयन्ते । य ए॒वव्वँद॑ । तस्मा॑दे॒वव्विँद्वान् । घ॒र्म इति॒ दिवाऽऽच॑क्षीत । स॒म्राडिति॒ नक्त॑म् । ए॒ते वा ए॒तस्य॑ प्रि॒ये

तनुवौ । एते अस्य प्रिये नामनी । प्रिययैवैनन्तनुवा । (101) 8.11.3 प्रियेण नाम्ना समर्द्धयति । कीर्तिरस्य पूर्वागच्छति जनतामायतः । गायत्री देवेभ्योऽपाक्रामत् । तान्देवाः प्रवर्ग्येणैवानु व्यभवन्न् । प्रवर्ग्येणाप्नुवन्न् । यच्चतुर्विꣳशतिकृत्वः प्रवर्ग्यं प्रवृणक्ति । गायत्रीमेव तदनु विभवति । गायत्रीमाप्नोति । पूर्वोऽस्य जनय्यँतः कीर्तिर्गच्छति । वैश्वदेवः सꣳसन्नः । (102) 8.11.4 वसवः प्रवृक्तः । सोमोऽभिकीर्यमाणः । आश्विनः पर्यस्यानीयमाने । मारुतः क्वथन्न् । पौष्ण उदन्तः । सारस्वतो विष्यन्दमानः । मैत्रश्शरो गृहीतः । तेज उद्यतः । वायुर्ह्रियमाणः । प्रजापतिर्हूयमानः । (103) 8.11.5 वाग्घुतः । असौ खलु वावैष आदित्यः । यत्प्रवर्ग्यः । स एतानि नामान्यकुरुत । य एवव्वँद । विदुरेनन्नाम्ना । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । यन्मृन्मयमाहुतिन्नाश्नुतेऽथ । कस्मादेषोऽश्नुत इति । वागेष इति ब्रूयात् । (104) 8.11.6 वाच्येव वाचन्दधाति । तस्मादश्नुते । प्रजापतिर्वा एष द्वादशधा विहितः । यत्प्रवर्ग्यः । यत्प्रागवकाशेभ्यः । तेन प्रजा असृजत ।

अवकाशैर्देवासुरानसृजत । यदूर्द्धमवकाशेभ्यः । तेनान्नमसृजत । अन्नं प्रजापतिः । प्रजापतिर्वावैषः ।। (105)

[११]

8.12.0 नक्षत्राण्येति विराजमेति तपति ।। 12 ।। देवा वै सत्रꣳ सावित्रं परिश्रिते ब्रह्मन् प्रचरिष्यामोऽग्निष्ट्वा शिरौ ग्रीवा देवस्य रशनाविँश्वा आशा घर्म या तौ प्रजापतिꣳ शु□क्रं प्रजापतिस्संभ्रियमाणस्सविता भूत्वा द्वादश ।। 12 ।। देवा वै सत्रꣳ स खदिरः परिश्रितेऽभिपूर्वमथो रक्षसाङ्ग्रैष्मावेवास्मै ब्रह्म वै देवानामश्विना घर्मं पातं प्राणो वै वृषा हरिर्यो वै वसीयाꣳसय्यँथानाममष्टोत्तरशतम् ।। 108 ।। देवा वै सत्रमैव तपति ।। ओम् शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। हरिः ओम् । श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।। 8.12.1 सविता भूत्वा प्रथमेऽहन्प्रवृज्यते । तेन कामाꣳ एति । यद्द्वितीयेऽहन्प्रवृज्यतै । अग्निर्भूत्वा देवानेति । यत्तृतीयेऽहन्प्रवृज्यतै । वायुर्भूत्वा प्राणानेति । यच्चतुर्थेऽहन्प्रवृज्यतै । आदित्यो भूत्वा रश्मीनेति । यत्पञ्चमेऽहन्प्रवृज्यतै । चन्द्रमा भूत्वा

नक्षत्राण्येति । (106) 8.12.2 यथ्षष्ठेऽहन्प्रवृज्यते । ऋतुर्भूत्वा सव्वँथ्सरमेति । यथ्सप्तमेऽहन्प्रवृज्यते । धाता भूत्वा शक्करीमेति । यदष्टमेऽहन्प्रवृज्यते । बृहस्पतिर्भूत्वा गायत्रीमेति । यन्नवमेऽहन्प्रवृज्यते । मित्रो भूत्वा त्रिवृत इमाल्लोँकानेति । यद्दशमेऽहन्प्रवृज्यते । वरुणो भूत्वा विराजमेति । (107) 8.12.3 यदेकादशेऽहन्प्रवृज्यते । इन्द्रो भूत्वा त्रिष्टुभमेति । यद्द्वादशेऽहन्प्रवृज्यते । सोमो भूत्वा सुत्यामेति । यत्पुरस्तादुपसदां प्रवृज्यते । तस्मादितः परांङ्मूल्लोँकाꣳस्तपन्नेति । यदुपरिष्टादुपसदां प्रवृज्यते । तस्मादमुतोऽर्वाङिमाल्लोँकाꣳस्तपन्नेति । य एवव्वेँद । ऐव तपति ।। (108)

ॐ शं नस्तन्नो मा हासीत्॥ ॐ शान्तिः शान्तिःशान्तिः॥

॥ षष्ठः प्रश्नः ॥

।। चतुर्थःप्रश्नःप्रारंभः ।। सन्त्वा सिञ्चामि यजुषा प्रजामायुर्धनञ्च ओम् शान्तिश्शान्तिश्शन्तिः 4.0.0 परेयुवाꣳसं प्रविद्वान्भुवनस्याभ्या

भा॒गो॑ऽयव्वैँ चतु॑श्चत्वारिꣳशत् । य ए॒तस्य॒ त्वत्पञ्च॑ । प्रके॒तुने॒दन्ते॒ नाके॑ सुप॒र्णमपी॑हि॒ यौ ते॒ ये युद्ध्य॑न्ते॒ तप॒साऽश्म॑न्वती रेवती॒स्सꣳर॑भध्वꣳ स॒हस्र॑धारम॒ष्टाविꣳ॑शतिः । यन्ते॒ यत्त॒ उत्ति॒ष्ठात॑ इ॒दन्त॒ उत्ति॑ष्ठ॒ प्रेह्यश्म॒न् यद्वा उद्व॒यम॒यं पञ्च॑विꣳशतिः । आया॑तु त्रि॒ꣳ॒शत् । वै॒श्वा॒न॒रे तस्मि॑न्द्र॒फ्स इ॒ममपे॒ताहो॑भिर्युज्यन्तामघ्नि॒या अ॑दिते पा॒रव्वँ॒ आप्या॑यस्व स॒प्तविꣳ॑शतिः । उत्ते॑ गृ॒हेऽक्षि॑ति॒स्तेभ्यः॑ पृथिवि॒ षड्ढो॑ता॒ परं॑ मे श॒ग्माः पृ॑थि॒व्या अ॒न्तरि॑क्षस्य॒ द्वात्रिꣳ॑शत् । अ॒पू॒पवा॑नसौ॒ दश॑ श॒त द॑श । ए॒तास्ते॑ ते॒ दिश॒स्सर्वा॑ इ॒दमश्म॑न्विꣳश॒तिः । आरो॑हत त॒नुवै॑ ि॑क्रू॒रञ्च॒कार॒ पुन॑र्मृ॒त्यवे॒ मा नोनु॑गाद्दद्मह इ॒मा नारीः॒ परि॒ त्रयो॑विꣳशतिः । अप॑नस्सुक्षेत्रि॒या प्रयद्भन्दि॑ष्ठः॒ प्रयद॒ग्नेः प्रयत्ते॑ अग्ने॒ त्वꣳ हि द्विष॒स्सन॒स्सिन्धु॒मापः॑ प्रव॒णादु॑द्व॒नादा॑न॒न्दाय॒ न वै तत्र॒ यत्रे॒दञ्चतु॑र्विꣳशतिः । अप॑श्या॒मावृ॑णीहि॒ द्वाद॑श द्वादश । 12 प॒रे॒यु॒वाꣳस॒माया॑त्वे॒तास्ते॑ स॒प्तविꣳ॑शतिः । 27 प॒रे॒यु॒वाꣳस॒मोमुथ्सृ॒जत ।

[१]

4.1.0 वि॒द्वान॒भ्याव॑वृथ्स्वा॒भिमा॑तीर्जयेम॒ शरी॑रैश्च॒त्वारि॑ च ।। 1 ।। 4.1.1 प॒रे॒यु॒वाꣳसं॑ प्र॒वतो॑ म॒हीरनु॑ ब॒हुभ्यः॒ पन्था॑मनपस्पशा॒नम्

। वैवस्वतꣳ सङ्गमनञ्जनानाय्यँमꣳ राजानꣳ हविषा दुवस्यत । इदन्त्वा वस्त्रं प्रथमन्वागन्नपैतदूह यदिहाबिभः पुरा । इष्टापूर्तमनु संपश्य दक्षिणाय्यँथा ते दत्तं बहुधा विबन्धुषु । इमौ युनज्मि ते वह्नी असुनीथाय वोढवे । याभ्याँय्यँमस्य सादनꣳ सुकृताञ्चापि गच्छतात् । पूषा त्वेतश्च्यावयतु प्रविद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः । स त्वैतेभ्यः परिददात्पितृभ्योऽग्निर्देवेभ्य स्सुविदत्रेभ्यः । पूषेमा आशा अनुवेद सर्वास्सो अस्माꣳ अभयतमेन नेषत् । स्वस्तिदा अघृणिस्सर्ववीरोऽप्रयुच्छन्पुर एतु प्रविद्वान् । (1) 4.1.2 आयुर्विश्वायुः परिपासति त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् । यत्रासते सुकृतो यत्र ते ययुस्तत्र त्वा देवस्सविता दधातु । भुवनस्य पत इदꣳ हविः । अग्नये रयिमते स्वाहा । पुरुषस्य सयावर्यपेदघानि मृज्महे । यथा नो अत्र नापरः पुरा जरस आयति । पुरुषस्य सयावरि वि ते प्राणमसि स्रसम् । शरीरेण महीमिहि स्वधयेहि पितृनुप प्रजयाऽस्मानिहावह । मैवम्माꣳस्ता प्रियेऽहन्देवी सती पितृलोकय्यँदैषि । विश्ववारा नभसा सव्व्यँयन्त्युभौ नौ लोकौ पयसाऽभ्यावववृथस्व । (2)

4.1.3 इयन्नारी पतिलोकव्वृँणाना निपद्यत उप त्वा मर्त्य प्रेतम् । विश्वं पुराणमनु पालयन्ती तस्यै प्रजान्द्रविणञ्चेह धेहि । उदीर्ष्व नार्यभि जीवलोकमितासुमेतमुपशेष एहि । हस्तग्राभस्य दिधिषोस्त्वमेतत्पत्युर्जनित्वमभि संबभूव । सुवर्णꣳ हस्तादाददाना मृतस्य श्रियै ब्रह्मणे तेजसे बलाय । अत्रैव त्वमिह वयꣳ सुशेवा विश्वास्स्पृधो अभिमातीर्जयेम । धनुर्हस्तादाददाना मृतस्य श्रियै क्षत्रायौजसे बलाय । अत्रैव त्वमिह वयꣳ सुशेवा विश्वास्स्पृधो अभिमातीर्जयेम । मणिꣳ हस्तादाददाना मृतस्य श्रियै विशे पुष्ट्यै बलाय । अत्रैव त्वमिह वयꣳ सुशेवा विश्वास्स्पृधो अभिमातीर्जयेम । (3) 4.1.4 इममग्ने चमसं मा विजीह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम् । एष यश्चमसो देवपानस्तस्मिन्देवा अमृता मादयन्ताम् । अग्नेर्वर्म परि गोभिर्व्ययस्व सं प्रोर्णुष्व मेदसा पीवसा च । नेत्त्वा धृष्णुर् हरसा जर्हृषाणो दधद्विधक्ष्यन्पर्यङ्खयातै । मैनमग्ने विदहो माऽभिशोचो माऽस्य त्वचञ्चिक्षिपो मा शरीरम् । यदा शृतङ्करवो जातवेदोऽथैमेनं प्रहिणुतात्पितृभ्यः । शृतय्यँदा करसि जातवेदोऽथैमेनं परिदत्तात्पितृभ्यः । यदा

गच्छात्यसुनीतिमेतामथा देवानाव्वँशनीर्भवाति । सूर्यन्ते चक्षुर्गच्छतु वातमात्माH द्याञ्च गच्छ पृथिवीञ्च धर्मणा । अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । अजो भागस्तपसा तन्तपस्व तन्ते शोचिस्तपतु तन्ते अर्चिः । यास्ते शिवास्तनुवो जातवेदस्ताभिर्वहेमꣳ सुकृताय्यँत्र लोकाः । अयव्वै त्वमस्मादधि त्वमेतदयव्वै तदस्य योनिरसि । वैश्वानरः पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदो वहेमꣳ सुकृताय्यँत्र लोकाः । (4)

[२]

4.2.0 य एतस्य त्वत्पञ्च ।। 2 ।। 4.2.1 य एतस्य पथो गोप्तारस्तेभ्यस्स्वाहा य एतस्य पथो रक्षितारस्तेभ्यस्स्वाहा य एतस्य पथोभिऽरक्षितारस्तेभ्यस्स्वाहाऽऽख्यात्रे स्वाहाऽपाख्यात्रे स्वाहाऽभिलालपते स्वाहाऽपलालपते स्वाहाऽग्नये कर्मकृते स्वाहा यमत्र नाधीमस्तस्मै स्वाहा । यस्त इध्मञ्जभरथिसष्विदानो मूर्धानव्वाँत तपते त्वाया । दिवो विश्वस्माथ्सीमघायत उरुष्यः । अस्मात्त्वमधि जातोऽसि त्वदयञ्जायतां पुनः । अग्नये वैश्वानराय सुवर्गाय लोकाय स्वाहा ।। (5)

[३]

4.3.0 धेह्युत्तरेमाष्टौ च ।। 3 । 4.3.1 प्र केतुना बृहता भात्यग्निराविर्विश्वानि वृषभो रोरवीति । दिवश्चिदन्तादुप मामुदानडपामुपस्थे महिषो ववर्ध । इदन्त एकं पर ऊत एकन्तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व । सव्वँशनस्तनुवै चारुरेधि प्रियो देवानां परमे सधस्थे । नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तꣳ हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा । हिरण्यपक्षव्वँरुणस्य दूतय्यँमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम् । अतिद्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा । अथा पितृन्थ्सुविदत्राꣳ अपीहि यमेन ये सधमादं मदन्ति । यौ ते श्वानौ यमरक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसा । ताभ्याꣳ राजन्परि देह्येनꣳ स्वस्ति चास्मा अनमीवञ्च धेहि । (6) 4.3.2 उरुणसावसुतृपावुलुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो वशाꣳ अनु । तावस्मभ्यन्दृशये सूर्याय पुनर्दत्ता वसुमद्येह भद्रम् । सोम एकेभ्यः पवते घृतमेक उपासते । येभ्यो मधु प्रधावति ताꣳश्चिदेवापि गच्छतात् । ये युद्ध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये तनुत्यजः । ये वा सहस्रदक्षिणास्ताꣳ श्चिदेवापि गच्छतात् । तपसा ये अनाधृष्यास्तपसा ये सुवर्गताः । तपो ये चक्रिरे

म॒हत्ताꣳश्चि॑दे॒वापि॑ गच्छतात् । अश्म॑न्वती रेवती॒स्सꣳ र॑भध्व॒मुत्ति॑ष्ठत प्रत॑रता सखायः । अत्रा॑ जहाम॒ ये अस॒न्नशे॑वाश्शि॒वान् व॒यम॒भि वाजा॒नुत्त॑रेम । (7) 4.3.3 यद्वै दे॒वस्य॑ स॒वि॒तुः प॒वित्रꣳ॑ स॒हस्र॑धार॒व्विँत॑तम॒न्तरि॑क्षे । येनापु॑ना॒दिन्द्र॒मना॑र्त॒मात्यै॑ तेना॒हं माꣳ स॒र्वत॑नुं पुनामि । या रा॒ष्ट्रात्प॒न्नाद्प॒ यन्ति॒ शाखा॑ अ॒भिमृ॑ता नृ॒पति॑मि॒च्छमा॑नाः । धा॒तुस्तास्सर्वाः॒ पव॑नेन पू॒ताः प्र॒जया॒स्मान्त्र॒य्या वर्च॑सा॒ सꣳसृ॑जाथ । उद्व॒यन्तम॑स॒स्परि॒ पश्य॑न्तो॒ ज्योति॒रुत्त॑रम् । दे॒वन्दे॑व॒त्रा सूर्य॒मग॑न्म॒ ज्योति॒रुत्त॒मम् । धा॒ता पु॑नातु सवि॒ता पु॑नातु । अ॒ग्नेस्तेज॑सा॒ सूर्य॑स्य॒ वर्च॑सा ।। (8)

[४]

4.4.0 अव॑शीयताꣳ स॒धस्थे॒ पञ्च॑ च ।। 4 । 4.4.1 यन्ते॑ अ॒ग्निमम॑न्थाम वृष॒भाये॑व॒ पक्त॑वे । इ॒मन्तꣳ शा॑मयामसि क्षी॒रेण॑ चोद॒केन॑ च । यन्त्वम॑ग्ने स॒मद॑ह॒स्त्वमु॒ निर्वा॑पया॒ पुनः॑ । क्या॒म्बूरत्र॑ जायतां पाकदू॒र्वा व्य॑ल्कशा । शीति॑के॒ शीति॑कावति॒ ह्लादु॑के॒ ह्लादु॑कावति । म॒ण्डूक्या॑ सुसङ्ग॒मये॒मऋ स्व॑ग्निꣳ शा॒मय॑ । शन्ते॑ धन्व॒न्या आप॒श्शमु॑ ते सन्त्वनू॒क्याः॑ । शन्ते॑ समु॒द्रिया॒ आप॒श्शमु॑ ते सन्तु॒ वर्ष्याः॑ । शन्ते॒ स्रव॑न्तीस्त॒नुवे॒ शमु॑ ते सन्तु॒ कूप्याः॑ ।

शन्ते॑ नीहा॒रो व॑ञ्षतु॒ शमु॒ पृष्वाऽव॑शीयताम् । (9) 4.4.2 अव॑ सृज॒ पुन॑रग्ने पि॒तृभ्यो॒ यस्त॒ आहु॑त॒श्चर॑ति स्व॒धाभिः॑ । आयु॒र्वसा॑न॒ उप॑ यातु॒ शेषः॒ सङ्ग॑च्छतान्त॒नुवा॑ जातवेदः । सङ्ग॑च्छस्व पि॒तृभि॒स्सरँ॑ स्व॒धाभि॒स्समि॑ष्टापू॒र्तेन॑ पर॒मे व्यो॑मन्न् । यत्र॒ भूम्यै॑ वृ॒णसे॒ तत्र॑ गच्छ॒ तत्र॑ त्वा दे॒वस्स॑वि॒ता द॑धातु । यत्ते॑ कृ॒ष्णश्श॑कु॒न आ॑तु॒तोद॑ पिपी॒लस्स॒र्प उ॒त वा॒ श्वाप॑दः । अ॒ग्निष्टद्विश्वा॑द॒नृण॑ङ्कृणोतु॒ सोम॑श्च॒ यो ब्रा॑ह्म॒णमा॑वि॒वेश॑ । उत्ति॒ष्ठात॑स्त॒नुवः॒ संभ॑रस्व॒ मेह गात्र॒मव॑हा॒ मा शरी॑रम् । यत्र॒ भूम्यै॑ वृ॒णसे॒ तत्र॑ गच्छ॒ तत्र॑ त्वा दे॒वस्स॑वि॒ता द॑धातु । इ॒दन्त॒ एकं॑ पर॒ ऊत॒ एक॑न्तृ॒तीये॑न॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व । स॒व्वँश॑नस्त॒नुवै॒ चारु॑रेधि प्रि॒यो दे॒वाना॑ँ पर॒मे स॒धस्थे॑ । उत्ति॑ष्ठ॒ प्रेहि॒ प्रद्र॒वौकः॑ कृणुष्व पर॒मे व्यो॑मन्न् । य॒मेन॒ त्वय्यँम्या॑ सव्विँदा॒नोत्त॒मन्नाक॒मधि॑ रोहे॒मम् । अश्म॑न्वती रेवती॒र्यद्वै दे॒वस्य॑ सवि॒तुःH प॒वित्र॒य्याँ रा॒ष्ट्रात्प॒न्नादुद्व॒यन्तम॑स॒स्परि॑ धा॒ता पु॑नातु । अ॒स्मात्त्वम॑धि॑ जा॒तोऽसि॒ त्वद॒यञ्जा॑यतां॒ पुनः॑ । अ॒ग्नये॑ वैश्वान॒राय॑ सुव॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॑ ।। (10)

[५]

4.5.0 प॒थि॒कृद्भ्यो॑ विजान॒तेऽनु॑ वेनति ।। 5 ।। 4.5.1 आया॑तु

देवस्सुमनाभिरूतिभिर्यमो हवेह प्रयताभिरक्ता । आसीदताꣳ सुप्रयतेह बर्हिष्यूर्जायजात्यै मम शत्रुहत्यै । यमे इव यतमाने यदैतं प्रवाम्भरन्मानुषा देवयन्तः । आसीदतꣳ स्वमु लोकव्विँदाने स्वासस्थे भवतमिन्दवे नः । यमाय सोमꣳ सुनुत यमाय जुहुता हविः । यमꣳ ह यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो अरङ्कृतः । यमाय घृतवद्धविर्जुहोत प्र च तिष्ठत । स नो देवेष्वायमद्दीर्घमायुः प्र जीवसै । यमाय मधुमत्तमꣳ राज्ञे हव्यञ्जुहोतन । इदन्नम ऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः पूर्वेभ्यः पथिकृद्भ्यः । (11) 4.5.2 योऽस्य कौष्ठ्य जगतः पार्थिवस्यैक इद्वशी । यमं भङ्ग्यश्रवो गाय यो राजानपरोध्यः । यमङ्गाय भङ्ग्यश्रवो यो राजानपरोध्यः । येनापो नद्यो धन्वानि येन द्यौः पृथिवी दृढा । हिरण्यकक्ष्यान् सुधुरान् हिरण्याक्षानयश्शफान् । अश्वाननश्यतो दानय्यँमो राजाभि तिष्ठति । यमो दाधार पृथिवीय्यँमो विश्वमिदञ्जगत् । यमाय सर्वमित्रस्थे यत् प्राणद्वायुरक्षितम् । यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्च दशाऽषयः । यमय्यो विद्याथ्स ब्रूयाद्यथैक ऋषिर्विजानते । (12) 4.5.3 त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्बृहत् । गायत्री

त्रिष्टुप्छन्दाꣳसि सर्वा ता यम आहिता । अहरहर्नयमानो गामश्वं पुरुषञ्जगत् । वैवस्वतो न तृप्यति पञ्चभिर्मानवैर्यमः । वैवस्वते विविच्यन्ते यमे राजनि ते जनाः । ये चेह सत्येनेच्छन्ते य उ चानृतवादिनः । ते राजन्निह विविच्यन्तेऽथा यन्ति त्वामुप । देवाꣳश्च ये नमस्यन्ति ब्राह्मणाꣳश्चापचित्यति । यस्मिन्वृक्षे सुपलाशे देवैस्संपिबते यमः । अत्रा नो विश्पतिः पिता पुराणा अनुवेनति ।। (13)

[६]

4.6.0 अग्निया अगन्म सप्त च ।। 6 ।। 4.6.1 वैश्वानरे हविरिदञ्जुहोमि साहस्रमुथ्सꣳ शतधारमेतम् । तस्मिन्नेष पितरं पितामहं प्रपितामहं बिभरत्पिन्वमाने । द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमञ्च योनिमनु यश्च पूर्वः । तृतीयय्योनिमनु सञ्चरन्तन्द्रप्सञ्जुहोम्यनु सप्त होत्राः । इमꣳ समुद्रꣳ शतधारमुथ्सव्व्यँच्यमानं भुवनस्य मध्ये । घृतन्दुहानामदितिञ्जनायाग्ने मा हिꣳसीः परमे व्योमन् । अपेत वीत वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः । अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तय्यँमो ददात्ववसानमस्मै । सवितैतानि शरीराणि

पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे । तेभिर्युज्यन्तामघ्नियाः । (14) 4.6.2 शुनव्वाँहाऽशुनन्नाराऽशुनङ्कृषतु लाङ्गलम् । शुनव्वँरत्रा बध्यन्ताꣳ शुनमष्ट्रामुदिङ्गय शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम् । शुनासीरा विमाव्वाँचय्यँद्दिवि चक्रथुः पयः । तेनेमामुप सिञ्चतम् । सीते वन्दामहे त्वाऽर्वाची सुभगे भव । यथा नस्सुभगा ससि यथा नस्सुफला ससि । सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे । तेभिरदिते शं भव । विमुच्यध्वमघ्निया देवयाना अतारिष्म तमसस्पारमस्य । ज्योतिरापाम सुवरगन्म । (15) 4.6.3 प्र वाता वान्ति पतयन्ति विद्युत उदोषधीर्जिहते पिन्वते सुवः । इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत्पर्जन्यः पृथिवीꣳ रेतसाऽवति । यथा यमाय हार्म्यमवपन्पञ्च मानवाः । एवव्वँपामि हार्म्यय्यँथासाम जीवलोके भूरयः । चितस्स्थ परिचित ऊर्ध्वचितश्श्रयध्वं पितरो देवताः । प्रजापतिर्वस्सादयतु तया देवतया । आप्यायस्व सन्तः ।। (16)

[७]

4.7.0 अनपस्फुरन्तीरुत्तर देवतया द्वे च ।। 7 । 4.7.1 उत्ते तभ्नोमि पृथिवीन्त्वत्परीमल्लोकन्निदधन्मो अहꣳ रिषम् ।

एताꣳ स्थूणाँ पितरो धारयन्तु तेऽत्रा यमस्सादनात्ते मिनोतु । उपसर्प मातरं भूमिमेतामुरुव्यचसं पृथिवीꣳ सुशेवाम् । ऊर्णम्रदा युवतिर्दक्षिणावत्येषा त्वा पातु निर्ऋत्या उपस्थे । उच्छ्रमञ्चस्व पृथिवि मा विबाधिथा स्सूपायनास्मै भव सूपवञ्चना । माता पुत्रय्यँथासिचाभ्येनं भूमि वृणु । उच्छ्रमञ्चमाना पृथिवी हि तिष्ठसि सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम् । ते गृहासो मधुश्चुतो विश्वाहास्मै शरणास्सन्त्वत्र । एणीर्धाना हरिणीरर्जुनीस्सन्तु धेनवः । तिलवथसा ऊर्जमस्मै दुहाना विश्वाहा सन्त्वनपस्फुरन्तीः । (17) 4.7.2 एषा ते यमसादने स्वधा निधीयते गृहे । अक्षितिर्नाम ते असौ । इदं पितृभ्यः प्रभरेम बर्ह्हिर्देवेभ्यो जीवन्त उत्तरं भरेम । तत्त्वमारोहासो मेघ्यो भवय्यँमेन त्वय्यँम्या सव्विंदानः । मा त्वा वृक्षौ संबाधिष्टाम्मा माता पृथिवि त्वम् । पितृन् ह्यत्र गच्छास्येधासय्यँमराज्ये । मा त्वा वृक्षौ संबाधेथां मा माता पृथिवी मही । वैवस्वतꣳ हि गच्छासि यमराज्ये विराजसि । नळं प्लवमारोहैतन्नळेन पथोऽन्विहि । स त्वन्नळप्लवो भूत्वा सन्तर प्रतरोत्तर । (18) 4.7.3 सवितैतानि शरीराणि

पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे । तेभ्यः पृथिवि शं भव । षड्ढोता सूर्यन्ते चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा द्याञ्च गच्छ पृथिवीञ्च धर्मणा । अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थाय्यँस्ते स्व इतरो देवयानात् । चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजाꣳ रीरिषो मोत वीरान् । शव्वाँतश्शꣳ हि ते घृणिश्शमु ते सन्त्वोषधीः । कल्पन्ताम्मे दिशश्शग्माः । पृथिव्यास्त्वा लोके सादयाम्यमुष्य शर्मासि पितरो देवता । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया । अन्तरिक्षस्य त्वा दिवस्त्वा दिशान्त्वा नाकस्य त्वा पृष्ठे ब्रध्नस्य त्वा विष्टपे सादयाम्यमुष्य शर्मासि पितरो देवता । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया ।। (19) 4.8.1 अपूपवान्घृतवाꣳश्चरुरेह सीदतूत्तभ्नुवन्पृथिवीन्द्यामुतोपरि । योनिकृतः पथिकृतस्सपर्यत ये देवानाङ्घृतभागा इह स्थ । एषा ते यमसादने स्वधा निधीयते गृहेऽसौ । दशाक्षरा ताꣳ रक्षस्व ताङ्गोपायस्व तान्ते परिददामि तस्यान्त्वा मा दभन्पितरो देवता । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया । अपूपवाञ्छृतवान्क्षीरवान्दधिवान्मधुमाꣳश्चरुरेह

सीदतूत्तभ्नुवन्पृथिवीन्द्यामुतोपरि । योनिकृतः पथिकृतस्सपर्यत ये देवानाꣳ शृतभागाः क्षीरभागा दधिभागा मधुभागा इह स्थ । एषा ते यमसादने स्वधा निधीयते गृहेऽसौ । शताक्षरा सहस्राक्षरायुताक्षराऽच्युताक्षरा ताꣳ रक्षस्व ताञ्जोपायस्व तान्ते परिददामि तस्यान्त्वा मा दभन्पितरो देवता । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया ।। (20) ।। 8 ।।

[८]

4.9.0 फलं पुनातु ।। 9 । 4.9.1 एतास्ते स्वधा अमृताः करोमि यास्ते धानाः परिकिराम्यत्र । तास्ते यमः पितृभिस्सव्विँदानोऽत्र धेनूः कामदुघाः करोतु । त्वामर्जुनौषधीनां पयो ब्रह्माण इद्विदुः । तासान्त्वा मध्यादा ददे चरुभ्यो अपिधातवे । दूर्वाणाꣳ स्तंबमाहरैतां प्रियतमां मम । इमान्दिशं मनुष्याणां भूयिष्ठानु वि रोहतु । काशानाꣳ स्तंबमाहर रक्षसामपहत्यै । य एतस्यै दिशः पराभवन्नघायवो यथा तेनाभवान्पुनः । दर्भाणाꣳ स्तंबमाहर पितृणा मोषधीं प्रियाम् । अन्वस्यै मूलञ्जीवादनु काण्डमथो फलम् । (21) 4.9.2 लोकं पृण ता अस्य सूददोहसः । शव्वाँतश्शाँहि ते घृणिश्शमु ते सन्त्वोषधीः । कल्पन्तान्ते दिशस्सर्वाः । इदमेव

मेतोपरा मार्तिमाराम काञ्चन । तथा तदश्विभ्याङ्कृतं मित्रेण वरुणेन च । वरणो वारयादिदन्देवो वनस्पतिः । आत्यै निरृत्यै द्वेषाञ्च वनस्पतिः । विधृतिरसि विधारयास्मदघा द्वेषाꣳसि शामि शामयास्मदघा द्वेषाꣳसि यव यवयास्मदघा द्वेषाꣳसि । पृथिवीङ्गच्छान्तरिक्षङ्गच्छ दिवङ्गच्छ दिशो गच्छ सुवर्गच्छ सुवर्गच्छ दिशो गच्छ दिवङ्गच्छान्तरिक्षङ्गच्छ पृथिवीङ्गच्छापो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । अश्मन्वती रेवतीर्यद्वे देवस्य सवितुः पवित्रय्याँ राष्ट्रात्पन्नादुद्वयन्तमसस्परि धाता पुनातु ।। (22)

[९]

4.10.0 भव जंभयामसि त्रीणि च । 10 । 4.10.1 आ रोहतायुर्जरसङ्गृणाना अनुपूर्वय्यँतमाना यतिष्ट । इह त्वष्टा सुजनिमा सुरत्नो दीर्घमायुः करतु जीवसे वः । यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथर्तव ऋतुभिर्यन्ति क्लृप्ताः । यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायूꣳषि कल्पयैषाम् । न हि ते अग्ने तनुवै क्रूरञ्चकार मर्त्यः । कपिर्बभस्ति तेजनं पुनर्जरायु गौरिव ।

अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घमग्ने॑ शुशु॒ध्या र॒यिम् । अप॑ न॒श्शोशु॑चद॒घं मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑ । अ॒न॒ड्वाह॑म॒न्वार॑भामहे स्व॒स्तये॑ । स न॒ इन्द्र॑ इव दे॒वेभ्यो॒ वह्नि॑स्सं॒पार॑णो भव । (23) 4.10.2 इ॒मे जी॒वा वि॑मृ॒तैराव॑वर्ति॒न्नभू॑द्भद्रा दे॒वहू॑तिन्नो अ॒द्य । प्राञ्चो॑गामानृ॒तये॒ हसा॑य॒ द्राघी॑य॒ आयुः॑ प्रत॒रान्दधा॑नाः । मृ॒त्योः प॒दय्यो॑पय॑न्तो॒ यदैम॒ द्राघी॑य॒ आयुः॑ प्रत॒रान्दधा॑नाःH । आ॒प्याय॑मानाः प्र॒जया॒ धने॑न शु॒द्धाः पू॒ता भ॑वथ यज्ञियासः । इ॒मञ्जी॒वेभ्यः॑ परि॒धिन्द॑धामि॒ मा नोऽनु॑ गा॒दप॑रो॒ अर्ध॑मे॒तम् । श॒तञ्जी॑वन्तु श॒रदः॑ पुरू॒चीस्ति॒रो मृ॒त्युन्द॑द्महे॒ पर्व॑तेन । इ॒मा नारी॑रविध॒वास्सु॒पत्नी॒राञ्ज॑नेन स॒र्पिषा॒ संमृ॑शन्ताम् । अ॒न॒श्रवो॑ अनमी॒वा स्सु॒शेवा॒ आरो॑हन्तु॒ जन॑यो॒ योनि॒मग्रे॑ । यदाञ्ज॑नन्त्रैककु॒दञ्जा॒तꣳ हि॒मव॑त॒स्परि॑ । तेना॒मृत॑स्य॒ मूले॒नार॑तीर्जभयामसि । यथा॒ त्वमु॑द्भि॒नथ्स्यौ॑षधे पृथि॒व्या अधि॑ । ए॒वमि॒म उद्भि॑न्दन्तु की॒र्त्या यशा॑सा ब्रह्मवर्च॒सेन॑ । अ॒जो॑ऽस्यजा॒स्मद॒घा द्वेषाꣳ॑सि य॒वो॑ऽसि य॒वया॒स्मद॒घा द्वेषाꣳ॑सि ।। (24)

[१०]

4.11.0 अ॒घम॒घञ्चत्वारि॑ च ।। 11 । 4.11.1 अप॑

नश्शोशुचदघमग्ने शुशुध्या रयिम् । अप नश्शोशुचदघम् । सुक्षेत्रिया सुगातुया वसूया च यजामहे । अप नश्शोशुचदघम् । प्रयद्भन्दिष्ठ एषां प्रास्माकासश्च सूरयः । अप नश्शोशुचदघम् । प्रयदग्नेस्सहस्वतो विश्वतो यन्ति सूरयः । अप नश्शोशुचदघम् । प्रयत्ते अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वयम् । अप नश्शोशुचदघम् । (25) 4.11.2 त्वꣳ हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि । अप नश्शोशुचदघम् । द्विषो नो विश्वतोमुखाऽति नावेव पारय । अप नश्शोशुचदघम् । स नस्सिन्धुमिव नावयाति पर्षा स्वस्तये । अप नश्शोशुचदघम् । आपः प्रवणादिव यतीरपास्मथस्स्यन्दताम्घम् । अप नश्शोशुचदघम् । उद्वनादुदकानीवापास्मथस्स्यन्दताम्घम् । अप नश्शोशुचदघम् । आनन्दाय प्रमोदाय पुनरागाꣳ स्वान्गृहान् । अप नश्शोशुचदघम् । न वै तत्र प्रमीयते गौरश्वः पुरुषः पशुः । यत्रेदं ब्रह्म क्रियते परिधिर्जीवनायकमप नश्शोशुचदघम् ।। (26)

[११]

4.12.0 वधिष्ट द्वे च ।। 12 । 4.12.1 अपश्याम युवतिमाचरन्तीं मृताय जीवां परिणीयमानाम् । अन्धेन या तमसा प्रावृताऽसि प्राचीमवाचीमवयन्नरिष्ट्यै । मयैतां माꣳस्तां भ्रियमाणा देवी सती

पि॑तृलो॒कय्यँदैषि॑ । वि॒श्ववा॑रा॒ नभ॑सा॒ सव्व्यँयन्त्यु॒भौ नौ॑ लो॒कौ पय॒साऽऽवृ॑णीहि । रयि॑ष्ठाम॒ग्निं मधु॑मन्तमू॒र्मिण॒मूर्जं॑ स्सन्तन्त्वा॒ पय॒सोप॒ सꣳस॑देम । सꣳ र॒य्या समु॒ वर्च॑सा॒ सच॑स्वा नस्स्व॒स्तये॑ । ये जी॒वा ये च॑ मृ॒ता ये जा॒ता ये च॒ जन्त्याः॑ । तेभ्यो॑ घृ॒तस्य॑ धारयितु॒ं मधु॑धारा व्युन्द॒ती । मा॒ता रु॒द्राणा॑न्दुहि॒ता वसू॑ना॒ꣳ स्वसा॑दि॒त्याना॑म॒मृत॑स्य॒ नाभिः॑ । प्रणु॒वोच॑ञ्चिकि॒तुषे॒ जना॑य॒ मागामना॑गा॒मदि॑तिव्वँधिष्ट । पिब॑तू॒दक॒न्तृणा॑न्यत्तु । ओमुथ्सृ॒जत ।। (27)

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

5.0.0 ।। तैत्तिरीयीरण्यके पञ्चमप्रश्नः प्रारंभः ।। ।। तैत्तिरीयोपनिषत् ।। 5.0.0 शन्न॒श्शीक्षाꣳ स॒ह नौ॒ यश्छन्द॑सां॒ भूः स यः पृथिव्योमित्यृतञ्चा॒हव्वँदमनूच्य॒ शन्न॑स्स॒ह ना॑ववतु॒ ब्रह्म॒विद्भृगुः॒ पञ्च॑दश ।। 15 ।। शन्नो॒ मह॒ इति॒ ये तत्र॑ भी॒षाऽस्मा॒दन्नं॑ ब॒हु कु॑र्वीत॒ द्विच॑त्वारिꣳशत् ।। 42 ।। शन्न॒ इत्यु॑प॒निष॑त् ।। ओं शान्ति॒श्शान्ति॒श्शान्तिः॑ ।। हरिः॑ ओम्

। श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।। तैत्तिरीयारण्यके पञ्चमप्रश्नः समाप्तः । 5.1.0 स॒त्यव्वँदिष्यामि॒ पञ्च॑ च ।। 1 ।। 5.1.1 शन्नो॑ मि॒त्रश्शव्वँरु॑णः । शन्नो॑ भवत्वर्य॒मा । शन्न॒ इन्द्रो॒ बृह॒स्पतिः॑ । शन्नो॒ विष्णु॑रुरुक्र॒मः । नमो॒ ब्रह्म॑णे । नम॑स्ते वायो । त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॒ ब्रह्मा॑सि । त्वामे॒व प्र॒त्यक्षं॒ ब्रह्म॑ वदिष्यामि । ऋ॒तव्वँदिष्यामि । स॒त्यव्वँदिष्यामि । तन्माम॑वतु । तद्वक्ता॒रम॑वतु । अव॑तु॒ माम् । अव॑तु व॒क्ता॒रम्॑ । ओम् शान्ति॒श्शान्ति॒श्शान्तिः॑ ।। (1)

[१]

5.2.0 शीक्षां पञ्च॑ ।। 2 ।। 5.2.1 शीक्षाव्व्याँख्यास्या॒मः । वर्णः॒ स्वरः । मात्रा॒ बलम् । साम॑ सन्ता॒नः । इत्युक्तश्शी॑क्षाध्या॒यः ।। (2)

[२]

5.3.0 स॒न्धिराचार्यः पू॑र्वरू॒पमित्यधि॒प्रजल्लौँके॒न ।। 3 ।। 5.3.1 स॒ह नौ॒ यशः । स॒ह नौ ब्र॑ह्मव॒र्चसम् । अथातस्सꣳहिताया उपनिषद्व्व्याँख्यास्या॒मः । पञ्चस्वधिक॑रणे॒षु । अधिलोकमधिज्यौतिषमधिविद्यमधिप्रज॑मध्या॒त्मम् । ता महासꣳहिता इ॑त्याच॒क्षते । अथा॑धिलो॒कम् । पृथिवी पू॑र्वरू॒पम् ।

द्यौरुत्तररूपम् । आकाशस्सन्धिः । (3) 5.3.2 वायुस्सन्धानम् । इत्यधिलोकम् । अथाधिज्यौतिषम् । अग्निः पूर्वरूपम् । आदित्य उत्तररूपम् । आपस्सन्धिः । वैद्युतस्सन्धानम् । इत्यधिज्यौतिषम् । अथाधिविद्यम् । आचार्यः पूर्वरूपम् । (4) 5.3.3 अन्तेवास्युत्तररूपम् । विद्या सन्धिः । प्रवचनꣳ सन्धानम् । इत्यधिविद्यम् । अथाधिप्रजम् । माता पूर्वरूपम् । पितोत्तररूपम् । प्रजा सन्धिः । प्रजननꣳ सन्धानम् । इत्यधिप्रजम् । (5) 5.3.4 अथाध्यात्मम् । अधराहनुः पूर्वरूपम् । उत्तराहनुरुत्तररूपम् । वाक्सन्धिः । जिह्वा सन्धानम् । इत्यध्यात्मम् । इतीमा महासꣳहिताः । य एवमेता महासꣳहिता व्याख्याता वेद । सन्धीयते प्रजया पशुभिः । ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन सुवर्ग्येण लोकेन ।। (6)

[३]

5.4.0 वितन्वाना विश स्वाहा सप्त च ।। 4 ।। 5.4.1 यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपः । छन्दोभ्योऽध्यमृताथ्सम्बभूव । स मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु । अमृतस्य देव धारणो भूयासम् । शरीरं मे विचर्षणम् । जिह्वा मे मधुमत्तमा । कर्णाभ्यां भूरि

विश्रुवम् । ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधयापिहितः । श्रुतं मे गोपाय । आवहन्ती वितन्वाना । (7) 5.4.2 कुर्वाणा चीरमात्मनः । वासांसि मम गावश्च । अन्नपाने च सर्वदा । ततो मे श्रियमावह । लोमशां पशुभिस्सह स्वाहा । आ मा यन्तु ब्रह्मचारिणस्स्वाहा । यशो जनेऽसानि स्वाहा । श्रेयान् वस्यसोऽसानि स्वाहा । तन्त्वा भग प्रविशानि स्वाहा । स मा भग प्रविश स्वाहा । तस्मिन्थ्सहस्रशाखे । निभगाहन्त्वयि मृजे स्वाहा । यथापः प्रवता यन्ति । यथा मासा अहर्जरम् । एवं मां ब्रह्मचारिणः । धातरायन्तु सर्वतस्स्वाहा । प्रतिवेशोसि प्र मा भाहि प्र मा पद्यस्व ।। (8)

[४]

5.5.0 असौ लोको यजूंषि वेद द्वे च ।। 5 ।। 5.5.1 भूर्भुवस्सुवरिति वा एतास्तिस्रो व्याहृतयः । तासामुहस्मै ताश्चतुर्थीम् । माहाचमस्यः प्रवेदयते । मह इति । तद्ब्रह्म । स आत्मा । अङ्गान्यन्या देवताः । भूरिति वा अयल्लोकः । भुव इत्यन्तरिक्षम् । सुवरित्यसौ लोकः । (9) 5.5.2 मह इत्यादित्यः । आदित्येन वाव सर्वे लोका महीयन्ते । भूरिति वा अग्निः । भुव

इति वायुः । सुवरित्यादित्यः । मह इति चन्द्रमाः । चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योतींषि महीयन्ते । भूरिति वा ऋचः । भुव इति सामानि । सुवरिति यजूंषि । (10) 5.5.3 मह इति ब्रह्म । ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते । भूरिति वै प्राणः । भुव इत्यपानः । सुवरिति व्यानः । मह इत्यन्नम् । अन्नेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते । ता वा एताश्चतस्रश्चतुर्धा । चतस्रश्चतस्रो व्याहृतयः । ता यो वेद । स वेद ब्रह्म । सर्वेऽस्मै देवा बलिमावहन्ति ।। (11)

[५]

5.6.0 वायावमृतमेकञ्च ।। 6 ।। 5.6.1 स य एषोऽन्तर्हृदय आकाशः । तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः । अमृतो हिरण्मयः । अन्तरेण तालुके । य एष स्तन इवावलंबते । सेन्द्रयोनिः । यत्रासौ केशान्तो विवर्तते । व्यपोह्य शीर्षकपाले । भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति । भुव इति वायौ । (12) 5.6.2 सुवरित्यादित्ये । मह इति ब्रह्मणि । आप्नोति स्वाराज्यम् । आप्नोति मनसस्पतिम् । वाक्पतिश्चक्षुष्पतिः । श्रोत्रपतिर्विज्ञानपतिः । एतत्ततो भवति । आकाशशरीरं ब्रह्म । सत्यात्मप्राणारामं मन आनन्दम् ।

शान्तिसमृद्धममृतम् । इति प्राचीनयोग्योपास्व । (13)

[६]

5.7.0 सर्वमेकञ्च ।। 7 ।। 5.7.1 पृथिव्यन्तरिक्षन्द्यौर्दिशोऽवान्तरदिशः । अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा नक्षत्राणि । आप ओषधयो वनस्पतय आकाश आत्मा । इत्यधिभूतम् । अथाध्यात्मम् । प्राणो व्यानोऽपान उदानस्समानः । चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक्त्वक् । चर्म माꣳसꣳ स्नावास्थि मज्जा । एतदधि विधायऋषिरवोचत् । पाङ्क्तव्याँ इदꣳ सर्वम् । पाङ्क्तेनैव पाङ्क्तꣳ स्पृणोतीति । (14)

[७]

5.8.0 ओन्दश ।। 8 ।। 5.8.1 ओमिति ब्रह्म । ओमितीदꣳ सर्वम् । ओमित्येतदनुकृति ह स्म वा अप्योश्रावयेत्याश्रावयन्ति । ओमिति सामानि गायन्ति । ओꣳशोमिति शस्त्राणि शꣳसन्ति । ओमित्यध्वर्युः प्रतिगरं प्रतिगृणाति । ओमिति ब्रह्मा प्रसौति । ओमित्यग्निहोत्रमनुजानाति । ओमिति ब्राह्मणः प्रवक्ष्यन्नाह ब्रह्मोपाप्नवानीति । ब्रह्मैवोपाप्नोति । (15)

[८]

5.9.0 प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च षड्ज ।। 9 ।। 5.9.1

ऋतञ्च स्वाध्यायप्रवचने च । सत्यञ्च स्वाध्यायप्रवचने च । तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च । दमश्च स्वाध्यायप्रवचने च । शमश्च स्वाध्यायप्रवचने च । अग्नयश्च स्वाध्यायप्रवचने च । अग्निहोत्रञ्च स्वाध्यायप्रवचने च । अतिथयश्च स्वाध्यायप्रवचने च । मानुषञ्च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने च । प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने च । सत्यमिति सत्यवचा राथीतरः । तप इति तपोनित्यः पौरुशिष्टिः । स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाकौ मौद्गल्यः । तद्धि तपस्तद्धि तपः । (16)

[९]

5.10.0 अहꣳ षट् ।। 10 ।। 5.10.1 अहव्वृँक्षस्य रेरिवा । कीर्तिः पृष्ठङ्गिरेरिव । ऊर्द्धपवित्रो वाजिनीव स्वमृतमस्मि । द्रविणꣳ सवर्चसम् । सुमेधा अमृतोक्षितः । इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम् । (17)

[१०]

5.11.0 स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान्न प्रमदितव्यन्तानि त्वयोपास्यानि स्यात्तेषु वर्तेरन्थ्सप्त च । 11 । 5.11.1 वेदमनूच्याचार्योऽन्तेवासिनम

। सत्यव्वँद । धर्मञ्चर । स्वाध्यायान्मा प्रमदः । आचार्याय प्रियन्धनमाहृत्य प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः । सत्यान्न प्रमदितव्यम् । धर्मान्न प्रमदितव्यम् । कुशलान्न प्रमदितव्यम् । भूत्यै न प्रमदितव्यम् । स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान्न प्रमदितव्यम् । (18) 5.11.2 देवपितृकार्याभ्यान्न प्रमदितव्यम् । मातृदेवो भव । पितृदेवो भव । आचार्यदेवो भव । अतिथिदेवो भव । यान्यनवद्यानि कर्माणि । तानि सेवितव्यानि । नो इतराणि । यान्यस्माकꣳ सुचरितानि । तानि त्वयोपास्यानि । (19) 5.11.3 नो इतराणि । ये के चास्मच्छ्रेयाꣳसो ब्राह्मणाः । तेषान्त्वयाऽऽसनेन प्रश्वसितव्यम् । श्रद्धया देयम् । अश्रद्धयाऽदेयम् । श्रिया देयम् । ह्रिया देयम् । भिया देयम् । संविदा देयम् । अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्तविचिकित्सा वा स्यात् । (20) 5.11.4 ये तत्र ब्राह्मणास्संमर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामास्स्युः । यथा ते तत्र वर्तेरन् । तथा तत्र वर्तेथाः । अथाभ्याख्यातेषु । ये तत्र ब्राह्मणास्संमर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामास्स्युः । यथा ते तेषु वर्तेरन् । तथा तेषु वर्तेथाः । एष आदेशः । एष उपदेशः । एषा वेदोपनिषत्

। एतदनुशासनम् । एवमुपासितव्यम् । एवमु चैतदुपास्यम् ।। (21)

[११]

5.12.0 सत्यमवादिषं पञ्च च ।। 1 2 ।। 5.12.1 शन्नो मित्रश्शाव्वँरुणः । शन्नो भवत्वर्यमा । शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः । शन्नो विष्णुरुरुक्रमः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम् । ऋतमवादिषम् । सत्यमवादिषम् । तन्मामावीत् । तद्वक्तारमावीत् । आवीन्माम् । आवीद्वक्तारम् । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। (22)

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

5.13.0 सह नाववतु पञ्च ।। 13 ।। 5.13.1 सहनाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।। (23)

[१]

5.14.0 (ब्रह्मविदिदमयमिदमेकविꣳशतिः । अन्नादन्नरसमयात् प्राणो व्यानोऽपान आकाशः पृथिवी पुच्छꣳ षड्विꣳशतिः

। प्राणं प्राणमयान्मनो यजुरृ ऋग्ग्सामादेशोऽथर्वाङ्गिरसः पुच्छन्द्वाविꣳशतिः । यतः श्रद्धर्त्तꣳ सत्यय्यौँगो महौऽष्टादश । विज्ञानं प्रियं मोदः प्रमोद आनन्दो ब्रह्म पुच्छन्द्वाविꣳशतिः । असन्नेवाथाष्टाविꣳशतिः । असथ्षोऽडश । भीषाऽस्मान्मानुषो मनुष्यगन्धर्वाणान्देवगन्धर्वाणां पितृणाञ्चिरलोकलोकानामाजानजान कर्मणा देवानामिन्द्रस्य बृहस्पतेः प्रजापतेर्ब्रह्मणस्स यश्च सङ्ग्रामत्येकपञ्चाशत् । यतः कुतश्चनैतमेकादश नव ।। 9 ।।) 5.14.1 ब्रह्मविदाप्नोति परम् । तदेषाभ्युक्ता । सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । यो वेद निहितङ्गुहायां परमे व्योमन् । सोऽश्नुते सर्वान्कामान्थ्सह । ब्रह्मणा विपश्चितेति । तस्माद्वा एतस्मादात्मन आकाशस्संभूतः । आकाशाद्वायुः । वायोरग्निः । अग्नेरापः । अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्या ओषधयः । ओषधीभ्योऽन्नम् । अन्नात्पुरुषः । स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः । तस्येदमेव शिरः । अयन्दक्षिणः पक्षः । अयमुत्तरः पक्षः । अयमात्मा । इदं पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (24) 5.14.2 अन्नाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते । याः काश्च पृथिवीꣳ श्रिताः । अथो अन्नेनैव जीवन्ति । अथैनदपि यन्त्यन्ततः । अन्नꣳ हि भूतानाञ्ज्येष्ठम्

। तस्मा॑थ्सर्वौ॑ष॒धमु॑च्यते । सर्व॒व्वैँ तेऽन्न॑माप्नुवन्ति । येऽन्नं॒ ब्रह्मो॒पास॑ते । अन्न॒ꣳ हि भू॒ताना॒ञ्ज्येष्ठ॑म् । तस्मा॑थ्सर्वौ॑ष॒धमु॑च्यते । अन्ना॑द्भू॒तानि॒ जाय॑न्ते । जाता॒न्यन्ने॑न वर्धन्ते । अद्यतेऽत्ति च॑ भूता॒नि । तस्मादन्नन्तदुच्य॑त इ॒ति । तस्माद्वा एतस्मादन्न॑रस॒मयात् । अन्योऽन्तर आत्मा॑ प्राण॒मयः । तेनै॑ष पू॒र्णः । स वा एष पुरुषवि॑ध ए॒व । तस्य पुरु॑षवि॒धताम् । अन्वयं॑ पुरुष॒विधः । तस्य प्राण॑ ए॒व शिरः । व्यानो दक्षि॑णः प॒क्षः । अपान उत्त॑रः प॒क्षः । आका॑श आ॒त्मा । पृथिवी पुच्छं॑ प्रति॒ष्ठा । तदप्येष श्लो॑को भ॒वति । (25) 5.14.3 प्रा॒णन्दे॒वा अनु॒ प्राण॑न्ति । म॒नु॒ष्याः॑ प॒शव॑श्च॒ ये । प्रा॒णो हि भू॒ताना॒मायुः॑ । तस्मा॑थ्सर्वायु॒षमु॑च्यते । सर्व॑मे॒व त॒ आयु॑र्यन्ति । ये प्रा॒णं ब्रह्मो॒पास॑ते । प्राणो हि भूता॑नामा॒युः । तस्माथ्सर्वायुषमुच्य॑त इ॒ति । तस्यैष एव शारी॑र आ॒त्मा । यः॑ पूर्व॒स्य । तस्माद्वा एतस्मा॑त् प्राण॒मयात् । अन्योऽन्तर आत्मा॑ मनो॒मयः । तेनै॑ष पू॒र्णः । स वा एष पुरुषवि॑ध ए॒व । तस्य पुरु॑षवि॒धताम् । अन्वयं॑ पुरुष॒विधः । तस्य यजु॑रेव॒ शिरः । ऋग्दक्षि॑णः प॒क्षः । सामोत्त॑रः प॒क्षः । आदे॑श आ॒त्मा ।

अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (26) 5.14.4 यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कदाचनेति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य श्रद्धैव शिरः । ऋतन्दक्षिणः पक्षः । सत्यमुत्तरः पक्षः । योग आत्मा । महः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (27) 5.14.5 विज्ञानंय्यँज्ञन्तनुते । कर्माणि तनुतेऽपि च । विज्ञानन्देवास्सर्वे । ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते । विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेद । तस्माच्चेन्न प्रमाद्यति । शरीरे पाप्मनो हित्वा । सर्वान्कामान्थ्समश्नुत इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञानमयात् । अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्रियमेव शिरः । मोदो दक्षिणः पक्षः । प्रमोद उत्तरः पक्षः । आनन्द आत्मा । ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (28) 5.14.6 असन्नेव स भवति । असद्ब्रह्मेति वेद चेत् । अस्ति

ब्रह्मेति चेद्वेद । सन्तमेनन्ततो विदुरिति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । अथातोऽनुप्रश्नाः । उता विद्वानमुल्लोँकं प्रेत्य । कश्चन गच्छती (३) । आहो विद्वानमुल्लोँकं प्रेत्य । कश्चित्समश्नुता (३) उ । सोऽकामयत । बहु स्यां प्रजायेयेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । इदꣳ सर्वमसृजत । यदिदङ्किञ्च । तत्सृष्ट्वा । तदेवानु प्राविशत् । तदनुप्रविश्य । सच्च त्यच्चाभवत् । निरुक्तञ्चानिरुक्तञ्च । निलयनञ्चानिलयनञ्च । विज्ञानञ्चाविज्ञानञ्च । सत्यञ्चानृतञ्च सत्यमभवत् । यदिदङ्किञ्च । तत्सत्यमित्याचक्षते । तदप्येष श्लोको भवति । (29) 5.14.7 असद्वा इदमग्र आसीत् । ततो वै सदजायत । तदात्मानꣳ स्वयमकुरुत । तस्मात्तत्सुकृतमुच्यत इति । यद्वै तत्सुकृतम् । रसो वै सः । रसꣳ ह्येवायल्लँब्ध्वाऽऽनन्दी भवति । को ह्येवान्यात्कः प्राण्यात् । यदेष आकाश आनन्दो न स्यात् । एष ह्येवानन्दयाति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठाविँन्दते । अथ सोऽभयङ्गतो भवति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नु दरमन्तरङ्कुरुते । अथ तस्य भयं भवति । तत्त्वेव

भयव्विँदुषोऽमन्वानस्य । तदप्येष श्लोको भवति । (30) 5.14.8 भीषाऽस्माद्वातः पवते । भीषोदेति सूर्यः । भीषाऽस्मादग्निश्चेन्द्रश्च । मृत्युर्धावति पञ्चम इति । सैषाऽऽनन्दस्य मीमाꣳसा भवति । युवा स्याथ्साधु युवाऽध्यायकः । आशिष्ठो दृढिष्ठो बलिष्ठः । तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णा स्यात् । स एको मानुष आनन्दः । ते ये शतं मानुषा आनन्दाः । स एको मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दाः । स एको देवगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतन्देवगन्धर्वाणामानन्दाः । स एकः पितृणाञ्चिरलोकलोकानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं पितृणाञ्चिरलोकलोकानामानन्दाः । स एक आजानजानान्देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतमाजानजानान्देवानामानन्दाः । स एकः कर्मदेवानान्देवानामानन्दः । ये कर्मणा देवानपियन्ति । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतङ्कर्मदेवानान्देवानामानन्दाः । स एको देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतन्देवानामानन्दाः । स एक इन्द्रस्यानन्दः ।

श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतमिन्द्रस्यानन्दाः । स एको बृहस्पतेरानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं बृहस्पतेरानन्दाः । स एकः प्रजापतेरानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं प्रजापतेरानन्दाः । स एको ब्रह्मण आनन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये । स एकः । स य एवंविँत् । अस्माल्लोकात्प्रेत्य । एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतं प्राणमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतम्मनोमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतमानन्दमयमात्मानमुपस । तदप्येष श्लोको भवति । (31) 5.14.9 यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कुतश्चनेति । एतꣳ ह वाव न तपति । किमहꣳ साधु नाकरवम् । किमहं पापमकरवमिति । स य एवंविँद्वानेते आत्मानꣳ स्पृणुते । उभे ह्येवैष एते आत्मानꣳ स्पृणुते । य एवंवेँद । इत्युपनिषत् । (32)

॥ नवमः प्रश्नः ॥

5.15.1 भृगुर्वै वारुणिः । वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तस्मा एतत्प्रोवाच । अन्नं प्राणश्चक्षुः श्रोत्रं मनो वाचमिति । तꣳ होवाच । यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । येन जातानि जीवन्ति । यत्प्रयन्त्यभिसंविशन्ति । तद्विजिज्ञासस्व । तद्ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (33) 5.15.2 अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात् । अन्नाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । अन्नेन जातानि जीवन्ति । अन्नं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (34) 5.15.3 प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । प्राणाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । प्राणेन जातानि जीवन्ति । प्राणं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (35) 5.15.4 मनो ब्रह्मेति व्यजानात् । मनसो ह्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । मनसा जातानि

जीवन्ति । मनः प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (36) 5.15.5 विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । विज्ञानाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । विज्ञानेन जातानि जीवन्ति । विज्ञानं प्रयन्त्यभि संविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (37) 5.15.6 आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात् । आनन्दाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । आनन्देन जातानि जीवन्ति । आनन्दं प्रयन्त्यभि संविशन्तीति । सैषा भार्गवी वारुणी विद्या । परमे व्योमन् प्रतिष्ठिता । य एवंवेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (38) 5.15.7 अन्नन्न निन्द्यात् । तद्व्रतम् । प्राणो वा अन्नम् । शरीरमन्नादम् । प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितम् । शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितंवेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति

प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (39) 5.15.8 अन्नन्न परिचक्षीत । तद्व्रतम् । आपो वा अन्नम् । ज्योतिरन्नादम् । अफ्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम् । ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठिताः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितव्वेँद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (40) 5.15.9 अन्नं बहु कुर्वीत । तद्व्रतम् । पृथिवी वा अन्नम् । आकाशोऽन्नादः । पृथिव्यामाकाशः प्रतिष्ठितः । आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितव्वेँद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (41) 5.15.10 न कञ्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत । तद्व्रतम् । तस्माद्यया कया च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात् । अराद्ध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते । एतद्वै मुखतोऽन्नꣳ राद्धम् । मुखतोऽस्मा अन्नꣳ राद्ध्यते । एतद्वै मध्यतोऽन्नꣳ राद्धम् । मध्यतोऽस्मा अन्नꣳ राद्ध्यते । एतद्वा अन्ततोऽन्नꣳ राद्धम् । अन्ततोऽस्मा अन्नꣳ राद्ध्यते । य एवव्वेँद । क्षेम इति वाचि । योगक्षेम इति प्राणापानयोः । कर्मेति हस्तयोः । गतिरिति पादयोः । विमुक्तिरिति पायौ । इति मानुषीस्समाज्ञाः

। अथ दैवीः । तृप्तिरिति वृष्टौ । बलमिति विद्युति । यश इति पशुषु । ज्योतिरिति नक्षत्रेषु । प्रजातिरमृतमानन्द इत्युपस्थे । सर्वमित्याकाशे । तत्प्रतिष्ठेत्युपासीत । प्रतिष्ठावान्भवति । तन्महइत्युपासीत । महान्भवति । तन्मन इत्युपासीत । मानवान्भवति । तन्नम इत्युपासीत । नम्यन्तेऽस्मै कामाः । तद्ब्रह्मेत्युपासीत । ब्रह्मवान्भवति । तद्ब्रह्मणः परिमर इत्युपासीत । पर्येणं म्रियन्ते द्विषन्तस्सपत्नाः । परि येऽप्रियाः भ्रातृव्याः । स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये । स एकः । स य एवंविँत् । अस्माल्लोकात्प्रेत्य । एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य । एतं प्राणमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य । एतं मनोमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य । एतं विज्ञानमयमात्मान-मुपसङ्क्रम्य । एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य । इमाल्लोँकान्कामान्नी कामरूप्यनुसञ्चरन् । एतथ्साम गायन्नास्ते । हा (३) वु हा (३) वु हा (३) वु । अहमन्नमहमन्नमहमन्नम् । अहमन्नादोऽ□ हमन्नादोऽ□ हमन्नादः । अहꣳ श्लोककृदहꣳ श्लोककृदहꣳ श्लोककृत् । अहमस्मि प्रथमजा ऋता (३) स्य । पूर्वन्देवेभ्यो अमृतस्य ना (३) भाइ । यो मा ददाति स इदेवमा (३) वाः । अहमन्नमन्नमदन्तमा (३) द्मि । अहविँश्वं भुवनमभ्यभवाम् ।

सुवर्न ज्योतीः । य एवव्वेँद । इत्युपनिषत् । (42)

॥ दशमः प्रश्नः ॥

6.0.0 तैत्तिरीयारण्यके षष्ठप्रश्नप्रारम्भः । तैत्तिरीयोपनिषत् (- महानारायणोपनिषत्) 6.0.0 अंभसि भूरग्नये भूरन्नं भूरग्नये च पाहि नो यश्छन्दसान्नमो ब्रह्मण ऋतन्तपो यथा वृक्षस्याणोरणीयान्थ्सहस्रशीर्ष्षमृतमादित्यो वा एष आदित्यो वै तेज ओजो घृणिस्सर्वो वै कद्रुद्राय नमो हिरण्यबाहवे यस्य वैकङ्कती कृणुष्व पाजोऽदितिरापो वा इदꣳ सर्वमापः पुनन्त्वग्निश्च सूर्यश्चायात्वों भूरों भूर्भुवस्सुवरौन्तदुत्तम ओमन्तश्चरत्यमृतोपस्तरणमसि प्राणे निविष्टः प्राणे निविष्टश्शिवोऽमृत श्रद्धायाँ प्राणे निविश्य प्राणानामङ्गुष्ठमात्रो मेधा देवी मेधां म इन्द्रो ददात्वफ्सरास्वामाँ मेधा सद्यो वामदेवायाघोरेभ्यस्तत्पुरुषायेशानो ब्रह्म मेतु ब्रह्म मेधया ब्रह्म मेधवा प्राणापानवाङ्मनश्शिरःपाणित्वक्कर्मः विविट्टि घषौक्तायोत्तिष्ठोꣳ सत्यं परं प्राजापत्यस्तस्यैवञ्चतुष्षष्टिः ।। 64 । अंभसि वृषा हꣳसस्सर्वो वा आयातु श्रद्धायान्तत्पुरुषाय

पृथिव्यप्तेजो नवसप्ततिः ।। 79 । अम्भसीत्युपनिषत् ।। हरिः ओम् । श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।। षष्ठः प्रश्नः समाप्तः । 6.1.0 परस्ताद्यशो गुहासु मम सुवर्णपक्षाय धीमहि शतबाहुना पुनः पुनरजायत सुवो राजा सधस्थात्त्रीणि च । 1 । 6.1.1 अंभस्यपारे भुवनस्य मध्ये नाकस्य पृष्ठे महतो महीयान् । शुक्रेण ज्योतीꣳषि समनुप्रविष्टः प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः ।। यस्मिन्निदꣳ सञ्च विचैति सर्वय्यँस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः । तदेव भूतन्तदु भव्यमा इदन्तदक्षरे परमे व्योमन्न् ।। येनावृतञ्चन्द्रञ्च दिवं महीञ्च येनादित्यस्तपति तेजसा भ्राजसा च । यमन्तस्समुद्रे कवयो वयन्ति यदक्षरे परमे प्रजाः ।। यतः प्रसूता जगतः प्रसूती तोयेन जीवान्व्यससर्ज भूम्याम् । यदोषधीभिः पुरुषान्पशूꣳश्च विवेश भूतानि चराचराणि ।। अतः परन्नान्यदणीयसꣳ हि परात्परय्यँन्महतो महान्तम् । यदेकमव्यक्तमनन्तरूपविँश्वं पुराणन्तमसः परस्तात् ।। (1) 6.1.2 तदेवर्तन्तदु सत्यमाहुस्तदेव ब्रह्म परमङ्कवीनाम् । इष्टापूर्तं बहुधा जातञ्जायमानविँश्वं बिभर्ति भुवनस्य नाभिः ।।

तदे॒वाग्निस्तद्वा॒युस्तथ्सूर्य॒स्तदु॑ च॒न्द्रमाः॑ । तदे॒व शु॒क्रम॒मृत॒न्तद्ब्रह्म॒ तदाप॒स्स प्र॒जाप॑तिः ।। सर्वे॑ निमे॒षा ज॒ज्ञिरे॑ वि॒द्युतः॒ पुरु॑षा॒दधि॑ । क॒ला मु॑हू॒र्ताः काष्ठा॑श्चाहोरा॒त्राश्च॑ सर्व॒शः ।। अ॒र्द्ध॒मा॒सा मासा॑ ऋ॒तव॑स्सव्वँथ्स॒रश्च॑ कल्पताम् । स आपः॑ प्रदु॒घे उ॒भे इ॒मे अ॒न्तरि॑क्ष॒मथो॒ सुवः॑ ।। नैन॑मू॒र्ध्वन्न ति॒र्यञ्च॒न्न मध्ये॒ परि॑जग्रभत् । न तस्ये॑शे॒ कश्च॒न तस्य॑ नाम म॒हद्यशः॑ । (2) 6.1.3 न स॒न्दृशे॑ तिष्ठति॒ रूप॑मस्य॒ न चक्षु॑षा पश्यति॒ कश्च॒नैन॑म् । हृ॒दा म॑नी॒षा मन॑सा॒ऽभिक्लृ॑प्तो॒ य ए॑नव्वि॒दुरमृ॑ता॒स्ते भ॑वन्ति ।। अ॒द्भ्यस्संभू॑तो हिरण्यग॒र्भ इत्य॒ष्टौ ।। ए॒ष हि दे॒वः प्र॒दिशोनु॒ सर्वाः॒ पूर्वो॑ हि जा॒तस्स उ॒ गर्भे॑ अ॒न्तः । स वि॒जाय॑मानस्स जनि॒ष्यमा॑णः प्र॒त्यङ्मुखा॑स्तिष्ठति वि॒श्वतो॑मुखः ।। वि॒श्वत॑श्चक्षुरु॒त वि॒श्वतो॑मुखो वि॒श्वतो॑हस्त उ॒त वि॒श्वत॑स्पात् । सं बा॒हुभ्या॒न्नम॑ति॒ सं पत॑त्रै॒र्द्यावा॑पृथि॒वी ज॒नय॑न्दे॒व एकः॑ ।। वे॒नस्तत्पश्य॒न्विश्वा॒ भुव॑नानि वि॒द्वान् यत्र॒ विश्वं॑ भव॒त्येक॑नीळम् । यस्मि॑न्नि॒दꣳ सञ्च॒ विचैक॒ꣳ स ओतः॒ प्रोत॑श्च वि॒भुः प्र॒जासु॑ । प्र तद्वो॑चे अ॒मृत॒न्नु वि॒द्वान्ग॑न्ध॒र्वो नाम॒ निहि॑त॒ङ्गुहा॑सु । (3) 6.1.4 त्रीणि॑ प॒दा निहि॑ता॒

गुहासु यस्तद्वेद सवितुः पिताऽसत् । स नो बन्धुर्जनिता स विधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा । यत्र देवा अमृतमानशानास्तृतीये धामन्यभ्यैरयन्त । परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः परि लोकान् परि दिशः परि सुवः । ऋतस्य तन्तुर्व्वितत्वँचृत्य तदपश्यत्तदभवत् प्रजासु । परीत्य लोकान्परीत्य भूतानि परीत्य सर्वाः प्रदिशो दिशश्च । प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्यात्मनाऽऽत्मानमभिसंबभूव । सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनिं मेधामयासिषम् । उद्दीप्यस्व जातवेदोऽपघ्नन्निर्ऋतिं मम । (4) 6.1.5 पशूंश्च मह्यमावह जीवनञ्च दिशो दिश । मा नो हिंसीज्जातवेदो गामश्वं पुरुषञ्जगत् । अबिभ्रदग्न आगहि श्रिया मा परिपातय । पुरुषस्य विद्म सहस्राक्षस्य महादेवस्य धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् । तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् । तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् । तत्पुरुषाय विद्महे सुवर्णपक्षाय धीमहि । (5) 6.1.6 तन्नो गरुडः प्रचोदयात् । कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि । तन्नो दुर्गिः प्रचोदयात् । नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि । तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् । सहस्रपरमा देवी शतमूला शताङ्कुरा ।

सर्वꣳ हरतु मे पापन्दूर्वा दुस्वप्ननाशिनी । अश्वक्रान्ते रथक्रान्ते विष्णुक्रान्ते वसुन्धरा । शिरसा धारिता देवी रक्षस्व माँ पदे पदे । उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन शतबाहुना । (6) 6.1.7 भूमिर्द्धेनुर्धरणी लोकधारिणी । मृत्तिके हन मे पापꣳ यन्मया दुष्कृतङ्कृतम् । त्वया हतेन पापेन जीवामि शरदꣳ शतम् । मृत्तिके देहि मे पुष्टिन्त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् । गन्धद्वारान्दुराधर्ष्षान्नित्यपुष्टाङ्करीषिणीम् । ईश्वरीꣳ सर्वभूतानान्त्वामिहोपह्वये श्रियम् । हिरण्यशृङ्गव्वँरुणं प्रपद्ये तीर्थं मे देहि याचितः । यन्मया भुक्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः । यन्मे मनसा वाचा कर्मणा वा दुष्कृतङ्कृतम् । तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिस्सविता च पुनन्तु पुनः पुनः । (7) 6.1.8 सुमित्रा न आप ओषधयस्सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुयोऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्मः । नमोऽग्नयेऽफ्सुमते नम इन्द्राय नमो वरुणाय नमो वारुण्यै नमोऽद्भ्यः । यदपाङ्क्रूरय्यँदमेध्ययँदशान्तन्तदपगच्छतात् । अत्याशनादतीपानाद्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात् । तन्मे वरुणो राजा पाणिना ह्यवमर्ष्शतु । सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो मुक्तकिल्बिषः । नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्ब्रह्मसलोकताम् ।

इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमꣳ सचता परुष्णिया । असिक्निया मरुद्वृधे वितस्तयाऽऽर्जीकीये श्रुणुह्या सुषोमया । ऋतञ्च सत्यञ्चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत । (8) 6.1.9 ततो रात्रिरजायत ततस्समुद्रो अर्णवः । समुद्रादर्णवादधि सव्वँत्सरो अजायत । अहोरात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी । सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवञ्च पृथिवीञ्चान्तरिक्षमथो सुवः । यत्पृथिव्याꣳ रजस्व मान्तरिक्षे विरोदसी । इमाꣳस्तदापो वरुणः पुनात्वघमञ्षणः । एष भूतस्य भव्ये भुवनस्य गोप्ता । एष पुण्यकृताल्लोँकानेष मृत्योर्हिरण्मयम् । द्यावापृथिव्योर्हिरण्मयꣳ सॐश्रितꣳ सुवः । (9) 6.1.10 स नस्सुवस्सꣳशिशाधि । आर्द्रञ्ज्वलति ज्योतिरहमस्मि । ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माहमस्मि । योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मि । अहमेवाहं माञ्जुहोमि स्वाहा । अकार्यकार्यवकीर्णी स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः । वरुणोऽपामघमञ्षणस्तस्मात्पापात् प्रमुच्यते । रजो भूमिस्त्वमाꣳ रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः । पुनन्तु ऋषयः पुनन्तु वसवः पुनातु वरुणः पुनात्वघमञ्षणः । आक्रान्थ्समुद्रः प्रथमे

विधर्मञ्जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा । (10) 6.1.11 वृषा पवित्रे अधि सानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः । जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निजहाति वेदः । स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुन्दुरिताऽत्यग्निः । तामग्निवर्णान्तपसा ज्वलन्तीर्वैरोचनीङ्कर्मफलेषु जुष्टाम् । दुर्गान्देवीꣳ शरणमहं प्रपद्ये सुतरसि तरसे नमः । अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्त्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा । पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शँय्योः । विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदस्सिन्धुन्न नावा दुरितातिपर्षि । अग्ने अत्रिवन्मनसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनूनाम् । पृतनाजितꣳ सहमानमग्निमुग्रꣳ हुवेम परमाथ्सधस्थात् । स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा क्षामद्देवो अति दुरिताऽत्यग्निः । प्रत्नोषि कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सथिस । स्वाञ्चाग्ने तनुवं पिप्रयस्वास्मभ्यञ्च सौभगमायजस्व ।। (11)

[१]

6.2.1 भूरग्नये पृथिव्यै स्वाहा भुवो वायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा सुवरादित्याय दिवे स्वाहा भूर्भुवस्सुवश्चन्द्रमसे दिग्भ्यस्स्वाहा

नमो॑ दे॒वेभ्य॑स्स्व॒धा पि॒तृभ्यो॒ भूर्भु॑व॒स्सुव॒रोम् । (12) - । 2 ।

[२]

6.3.1 भूरन्न॑म॒ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॒ भुवोऽन्न॑व्वाँयवे॒ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहा॒ सुव॒रन्न॑मादि॒त्याय॑ दि॒वे स्वाहा॒ भूर्भु॑व॒स्सुव॒रन्न॑श्चन्द्रम॑से दि॒ग्भ्यस्स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्य॑स्स्व॒धा पि॒तृभ्यो॒ भूर्भु॑व॒स्सुव॒रन्न॒मोम् । (13) - । 3 ।

[३]

6.4.1 भूर॒ग्नये॑ च पृथि॒व्यै च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒ भुवो॑ वा॒यवे॑ चा॒न्तरि॑क्षाय च मह॒ते च॒ स्वाहा॒ सुव॑रादि॒त्याय॑ च दि॒वे च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒ भूर्भु॒वस्सुव॑श्चन्द्रम॑से च॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्च दि॒ग्भ्यश्च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्य॑स्स्व॒धा पि॒तृभ्यो॒ भूर्भु॒वस्सुव॒र्मह॒रोम् । (14) - । 4 । 6.5.0 - । 5 ।

[४]

6.5.1 पाहि नो अग्न एन॑से स्वा॒हा । पाहि नो विश्ववेद॑से स्वा॒हा । यज्ञं पाहि विभाव॑सो स्वा॒हा । सर्वं पाहि शतक्र॑तो स्वा॒हा । (15) 6.6.0 - । 6 ।

[५]

6.6.1 यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपश्छन्दोभ्यश्छन्दाꣳस्याविवेश । सताꣳ शिक्यः पुरोवाचोपनिषदिन्द्रो ज्येष्ठ इन्द्रियाय ऋषिभ्यो नमो देवेभ्यस्स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवरोम् । (16) 6.7.0 - । 7 ।

[६]

6.7.1 नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वनिराकरणन्धारयिता भूयासङ्कर्णयोश्श्रुतं मा च्योढ्वं ममामुष्य ओम् । (17) 6.8.0 - । 8 ।

[७]

6.8.1 ऋतन्तपस्सत्यन्तपः श्रुतन्तपश्शान्तन्तपो दानन्तपो यज्ञस्तपो भूर्भुवस्सुवर्ब्रह्मैतदुपास्यैतत्तपः । (18)

[८]

6.9.0 - । 9 । 6.9.1 यथा वृक्षस्य संपुष्पितस्य दूराद्गन्धो वात्येवं पुण्यस्य कर्मणो दूराद्गन्धो वाति यथाऽसिधाराङ्कर्तेऽवहितामवक्रामेद्यद्युवे युवे ह वा विह्वदिष्यामि कर्तं पतिष्यामीत्येवमनृतादात्मानङ्क । (19) 6.10.0 अजोन्यस्सुव नाभिस्सर्वमष्टौ च ।। 10 ।

[९]

6.10.1 अणोरणीयान्महतो महीयानात्मा गुहायान्निहितोऽस्य

ज॒न्तोः । तम॑क्रतुं पश्यति वीतशो॒को धा॒तुः प्र॒सादा॑न्महि॒मान॑मीशम् । स॒प्त प्रा॒णाः प्र॒भव॑न्ति॒ तस्मा॑थ्स॒प्तार्चि॑षस्स॒मिध॑स्स॒प्त जि॒ह्वाः । स॒प्त इ॒मे लो॒का येषु॒ चर॑न्ति प्रा॒णा गु॒हाश॑या॒न्निहि॑तास्स॒प्तस॑प्त । अत॑स्समु॒द्रा गि॒रय॑श्च॒ सर्वे॑ऽस्माथ्स्यन्द॑न्ते॒ सिन्ध॑वस्सर्व॑रूपाः । अत॑श्च॒ विश्वा॒ ओष॑धयो॒ रसा॑श्च॒ येनै॑ष भू॒तस्ति॑ष्ठत्यन्तरा॒त्मा । ब्र॒ह्मा दे॒वानां॑ पद॒वीः क॑वी॒नामृषि॒र्विप्रा॑णां महि॒षो मृ॒गाणा॑म् । श्ये॒नो गृद्धा॑णाꣳ स्वधि॑ति॒र्वना॑नाꣳ सोमः॑ प॒वित्र॒मत्ये॑ति॒ रेभन्न् । अ॒जामेका॒ल्लोहि॑तशुक्लकृ॒ष्णां ब॒ह्वीं प्र॒जाञ्जनय॑न्तीꣳ सरू॒पाम् । अ॒जो ह्येको॑ जु॒षमा॑णोऽनु॒शेते॒ जहा॑त्येनां भु॒क्तभो॑गा॒मजो॑ऽन्यः । (20) 6.10.2 ह॒ꣳसश्शु॑चि॒षद्वसु॑रन्तरिक्ष॒सद्धोता॑ वेदि॒षदति॑थिर्दुरोण॒स । नृ॒षद्व॑र॒सदृ॑त॒सद्व्यो॑म॒सद॒ब्जा गो॒जा ऋ॑त॒जा अ॑द्रि॒जा ऋ॒तं बृ॒हत् । यस्मा॑ज्जा॒ता न प॒रा नैव॒ किञ्च॑नास॒ य आ॑विवेश॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑ । प्र॒जाप॑तिः प्र॒जया॑ सꣳविदा॒नस्त्रीणि॒ ज्योतीꣳ॑षि सचते॒ स षो॑ड॒शी । वि॒ध॒र्तारꣳ॑ हवामहे॒ वसोः॑ कु॒विद्व॒नाति॑ नः । स॒वि॒तार॑न्नृचक्ष॑सम् । अ॒द्या नो॑ देव सवितः प्र॒जाव॑थ्सावी॒स्सौभ॑गम् । परा॑ दु॒ष्वप्न्ि॑यꣳ सुव । विश्वा॑नि देव सवितर्दुरि॒तानि॒ परा॑ सुव । यद्भ॒द्रन्तन्म॒ आ

सुव । (21) 6.10.3 मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीर्नस्सन्त्वोषधीः । मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवꣳ रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता । मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाꣳ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः । घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतमुवस्य धाम । अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहाकृतव्वृँषभ वक्षि हव्यम् । समुद्रादूर्मिमधुमाꣳ उदारदुपाꣳशुना सममृतत्वमानट् । घृतस्य नाम गुह्यय्यँदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः । (22) 6.10.4 वयन्नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन् यज्ञे धारयामा नमोभिः । उप ब्रह्माशृणवच्छस्यमानञ्चतुश्शृङ्गोवमीद्गौर एतत् । चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्ष्णे सप्त हस्तासो अस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्याꣳ आविवेश । त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानङ्गवि देवासो घृतमन्वविन्दन्न् । इन्द्र एकꣳ सूर्य एकञ्जजान वेनादेकॠ स्वधया निष्टतक्षुः । यो देवानाँ प्रथमं पुरस्ताद्विश्वाधिको रुद्रो महर्ष्षिः । हिरण्यगर्भं पश्यत जायमानꣳ स नो देवश्शुभया स्मृत्या सय्युँनक्तु । यस्मात्परन्नापरमस्ति किञ्चिद्यस्मान्नाणीयो न ज्यायोऽस्ति कश्चित्

। वृक्ष इव स्तब्धो दिवि तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वम् । (23) 6.10.5 न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः । परेण नाकन्निहितङ्गुहायाव्विँभ्राजते यद्यतयो विशन्ति । वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थास्सन्न्यासयोगाद्यतयश्शुद्धसत्वाः । ते ब्रह्मलोके तु परान्तकाले परामृतात्परिमुच्यन्ति सर्वे । दहव्विँपाप्मं परवेश्मभूतय्यँत्पुण्डरीकं पुरमध्यसꣳस्थम् । तत्रापि दहङ्गनव्विँशोकस्तस्मिन् यदन्तस्तदुपासितव्यम् । यद्वेदादौ स्वरः प्रोक्तो वेदान्ते च प्रतिष्ठितः । तस्य प्रकृतिलीनस्य यः परस्स महेश्वरः । (24) 6.11.0 नारायणस्स्थितो व्यवस्थितश्चत्वारि च ।। 11 ।।

[१०]

6.11.1 सहस्रशीर्षन्देवव्विँश्वाक्षव्विँश्वशंभुवम् । विश्वन्नारायणन्देवम् परमं प्रभुम् । विश्वतः परमन्नित्यव्विँश्वन्नारायणꣳ हरिम् । विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति । पतिव्विँश्वस्यात्मेश्वरꣳ शाश्वतꣳ शिवमच्युतम् । नारायणं महाज्ञेयव्विँश्वात्मानं परायणम् । नारायणपरं ब्रह्म तत्वन्नारायणः परः । नारायणपरो ज्योतिरात्मा नारायणः परः । यच्च किञ्चिज्जगत्यस्मिन्दृश्यते

श्रूयतेऽपि वा । अन्तर्बहिश्च तथ्सर्वव्व्याँप्य नारायणस्स्थितः । (25) 6.11.2 अनन्तमव्ययङ्कविꣳ समुद्रेन्तर्व्विँश्वशंभुवम् । पद्मकोशप्रतीकाशꣳ हृदयञ्चाप्यधोमुखम् । अधो निष्ठा वितस्त्यान्तु नाभ्यामुपरि तिष्ठति । हृदयन्तद्विजानीयाद्विश्वस्यायतनं महत् । सन्ततꣳ सिराभिस्तु लंबत्याकोशसन्निभम् । तस्यान्ते सुषिरꣳ सूक्ष्मं तस्मिन्थ्सर्वं प्रतिष्ठितम् । तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः । सोऽग्रभुग्विभजन्तिष्ठन्नाहारमजरः कविः । सन्तापयति स्वन्देहमापादतलमस्तकम् । तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्द्धा व्यवस्थितः । नीलतोयदमध्यस्था विद्युल्लेखेव भास्वरा । नीवारशूकवत्तन्वी पीताभास्यात्तनूपमा । तस्याश्शिखाया मध्ये परमात्मा व्यवस्थितः । स ब्रह्मा स शिवस्सेन्द्रस्सोऽक्षरः परमस्स्वराट् ।। (26)

[११]

6.12.1 ऋतꣳ सत्यं परं ब्रह्म पुरुषङ्कृष्णपिङ्गलम् । ऊर्द्ध्वरेतव्विँरूपाक्षव्विँश्वरूपाय वै नमः ।। (27) ।12। 6.13.0 - । 13 ।

[१२]

6.13.1 आदित्यो वा एष एतन्मण्डलन्तपति तत्र ता ऋचस्तदृचां मण्डलꣳ स ऋचाल्लोँकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि स साम्नाम्मण्डलꣳ स साम्नाल्लोँकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि पुरुषस्तानि यजूꣳषि स यजुषां मण्डलꣳ स यजुषाल्लोँकस्सैषा त्रय्येव विद्या तपति य एषोँन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषः । (28) 6.14.0 - । 14 ।

[१३]

6.14.1 आदित्यो वै तेज ओजो बलय्यँशश्चक्षुश्श्रोत्रमात्मा मनो मन्युर्मनुर्मृत्युस्सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोँकपालः कः किङ्कन्तथ्सत्यमन्नमायुरमृतो जीवो विश्वः कतमस्स्वयंभुः प्रजापतिस्सव्वँथ्सर इति सव्वँथ्सरोऽसावादित्यो य एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्मणस्सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोत्येतासामेव देवतानाꣳ सायुज्यꣳ सार्ष्टिताꣳ समानलोकतामाप्नोति य एवव्वेँदेत्युपनिषत् । (29) 6.15.0 - । 15 ।

[१४]

6.15.1 घृणिस्सूर्य आदित्योमर्चयन्ति तपस्सत्यं मधु क्षरन्ति तद्ब्रह्म तदाप आपो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (30)

6.16.0 - । 16 । 6.16.0 - । 17 ।

[१५]

6.16.1 सर्वो॒ वै रु॒द्रस्तस्मै॑ रु॒द्राय॒ नमो॑ अस्तु । पुरु॑षो॒ वै रु॒द्रस्सन्म॒हो नमो॒ नमः॑ । विश्वं॑ भू॒तं भुव॑नञ्चि॒त्रं ब॑हु॒धा जा॒तञ्जाय॑मानञ्च॒ यत् । सर्वो॒ ह्ये॑ष रु॒द्रस्तस्मै॑ रु॒द्राय॒ नमो॑ अस्तु । (31)

[१६]

6.17.1 कद्रु॒द्राय॒ प्रचे॑तसे मी॒ढुष्ट॑माय॒ तव्य॑से । वो॒चेम॒ शन्त॑मꣳ हृ॒दे । सर्वो॒ ह्ये॑ष रु॒द्रस्तस्मै॑ रु॒द्राय॒ नमो॑ अस्तु । (32) 6.18.0 - । 18 ।

[१७]

6.18.1 नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यपतयेऽम्बिकापतय उमापतये॑ नमो॒ नमः । (33) 6.19.0 - । 19 ।

[१८]

6.19.1 यस्य॒ वैक॑ङ्कत्यग्निहोत्र॒हव॑णी भवति॒ प्रति॑ष्ठिताः॒ प्रत्ये॒वास्याहु॑तयस्तिष्ठ॒न्त्यथो॒ प्रति॑ष्ठित्यै । (34) 6.20.0 । 20 ।

[१९]

6.20.1 कृणुष्व पाज इति पञ्च । (35) 6.21.0 - । 21 ।

[२०]

6.21.1 अदितिर्देवा गन्धर्वा मनुष्याः पितरोऽसुरास्तेषाꣳ सर्वभूतानाँ माता मेदिनी महती मही सावित्री गायत्री जगत्युर्वी पृथ्वी बहुला विश्वा भूता कतमा का या सा सत्येत्यमृतेति वसिष्ठः । (36) 6.22.0 - । 22 ।

[२१]

6.22.1 आपो वा इदꣳ सर्वव्विँश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः पशव आपोऽमृतमापोऽन्नमापस्सम्राडापो विराडापस्स्वराडापश्छन्दाꣳस्यापो ज्योतीꣳष्यापस्सत्यमापस्सर्वा देवता आपो भूर्भुवस्सुवराप ओम् । (37) 6.23.0 । 23 ।

[२२]

6.23.1 आपः पुनन्तु पृथिवीं पृथिवी पूता पुनातु माम् । पुनन्तु ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मपूता पुनातु माम् । यदुच्छिष्टमभोज्यꣳ यद्वा दुश्चरितं मम । सर्वं पुनन्तु मामापोऽसताञ्च प्रतिग्रहꣳ स्वाहा । (38□) 6.24.0 - । 24 । 6.24.0 - । 34 ।

[२३]

6.24.1 अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः । पापेभ्यो रक्षन्ताम् । यदह्ना पापमकाऽषम् । मनसा वाचा हस्ताभ्याम् । पद्भ्यामुदरेण शिश्ना । अहस्तदवलुम्पतु । यत्किञ्च दुरितं मयि । इदमहं माममृतयोनौ । सत्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा । (39) 6.25.0 - । 25 ।

[२४]

6.25.1 सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः । पापेभ्यो रक्षन्ताम् । यद्रात्रिया पापमकाऽषम् । मनसा वाचा हस्ताभ्याम् । पद्भ्यामुदरेण शिश्ना । रात्रिस्तदवलुम्पतु । यत्किञ्च दुरितं मयि । इदमहं माममृतयोनौ । सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा । (40) 6.26.0 - । 26 ।

[२५]

6.26.1 आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्मसंमितम् । गायत्रीञ्छन्दसां मातेदं ब्रह्म जुषस्व नः । ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि देवानान्धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुस्सर्वमसि सर्वायुरभिभूरोङ्गायत्रीमावाहयामि । (41) 6.27.0 - । 27 ।

[२६]

6.27.1 ओं भूः । ओं भुवः । ओꣳ सुवः । ओं महः । ओञ्जनः । ओं तपः । ओꣳ सत्यम् । ओन्तथ्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् । ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (42) 6.28.0 । 28 ।

[२७]

6.28.1 ओं भूर्भुवस्सुवर्महर्जनस्तपस्सत्यन्तद्ब्रह्म तदाप आपो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (43) 6.29.0 - । 29 ।

[२८]

6.29.1 ओन्तद्ब्रह्म । ओन्तद्वायुः । ओन्तदात्मा । ओन्तथ्सर्वम् । ओन्तत्पुरोनमः । (44) 6.30.0 - । 30 । 6.30.1 उत्तमे शिखरे देवी भूम्यां पर्वतमूर्धनि । ब्राह्मणेभ्यो ह्यनुज्ञानञ्च्छ देवि यथासुखम् । (45)

[२९]

6.31.0 । 31 । 6.31.1 ओमन्तश्चरति भूतेषु गुहायां विश्वमूर्तिषु । त्वय्यँज्ञस्त्वव्विँष्णुस्त्वव्वँषट्कारस्त्वꣳ रुद्रस्त्वं ब्रह्मा त्वं प्रजापतिः । (46) 6.32.0 - । 32 ।

[३०]

6.32.1 अमृतोपस्तरणमसि । (47) 6.33.0 - । 33 ।

[३१]

6.33.1 प्राणे निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । प्राणाय स्वाहा । अपाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । अपानाय स्वाहा । व्याने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । व्यानाय स्वाहा । उदाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । उदानाय स्वाहा । समाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । समानाय स्वाहा । ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय । (48)

[३२]

6.34.1 प्राणे निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहाय प्राणाय स्वाहा । अपाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहायापानाय स्वाहा । व्याने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहाय व्यानाय स्वाहा । उदाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहायोदानाय स्वाहा । समाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मा विशा प्रदाहाय समानाय स्वाहा । ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय । (49) 6.35.0 - । 35 ।

[३३]

6.35.1 अमृतापिधानमसि । (50) 6.36.0 - । 36 ।

[३४]

6.36.1 श्रद्धायाँ प्राणे निविश्यामृतꣳ हुतम्प्राणमन्नेनाप्यायस्व । अपाने निविश्यामृतꣳ हुतमपानमन्नेनाप्यायस्व । व्याने निविश्यामृतꣳ हुतव्व्याँनमन्नेनाप्यायस्व । उदाने निविश्यामृतꣳ हुतमुदानमन्नेनाप्यायस्व । समाने निविश्यामृतꣳ हुतꣳ समानमन्नेनाप्यायस्व । ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय । (51) 6.37.0 । 37 ।

[३५]

6.37.1 प्राणानाङ्ग्रन्थिरसि रुद्रो माऽऽविशान्तकस्तेनान्नेनाप्यायस्व । (52) 6.38.0 - । 38 ।

[३६]

6.38.1 अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठञ्च समाश्रितः । ईशस्सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक् । (53) 6.39.0 - । 39 ।

[३७]

6.39.1 मेधा देवी जुषमाणा न आगाद्विश्वाची भद्रा सुमनस्यमाना । त्वया जुष्टा जुषमाणा दुरुक्तान्बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ।। त्वया जुष्ट ऋषिर्भवति देवि त्वया ब्रह्माऽऽगतश्रीरुत त्वया । त्वया

जुष्टश्चित्रव्विँन्दते वसु सा नो जुषस्व द्रविणेन मेधे । (54) 6.40.0 - । 40 ।

[३८]

6.40.1 मेधां म इन्द्रो ददातु मेधान्देवी सरस्वती । मेधां मे अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजा । (55) 6.41.0 - । 41 ।

[३९]

6.41.1 अप्सरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च यन्मनः । दैवी मेधा मनुष्यजा सा माँ मेधा सुरभिर्जुषताम् । (56) 6.42.0 - । 42 ।

[४०]

6.42.1 आ माँ मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या । ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमाना सा माँ मेधा सुप्रतीका जुषताम् । (57) 6.43.0 - । 43 ।

[४१]

6.43.1 सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमः । भवेभवे नातिभवे भजस्व मां भवोद्भवाय नमः । (58) 6.44.0 - । 44 ।

[४२]

6.44.1 वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय

नमः कल्विकरणाय नमो बल्विकरणाय नमो बल्प्रमथनाय नमस्सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः । (59) 6.45.0 - । 45 ।

[४३]

6.45.1 अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यस्सर्वतश्शर्व सर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः । (60) 6.46.0 - । 46 ।

[४४]

6.46.1 तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् । (61) 6.47.0 । 47 ।

[४५]

6.47.1 ईशानस्सर्वविद्यानामीश्वरस्सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम् । (62) 6.48.0 - । 48 । 6.48.1 ब्रह्ममेतु माम् । मधुमेतु माम् । ब्रह्ममेव मधुमेतु माम् । यास्ते सोम प्रजावत्सोभि सो अहम् । दुस्वप्नहन्दुरुष्वहा । यास्ते सोम प्राणाꣳस्ताञ्जुहोमि । त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । ब्रह्महत्याव्वाँ एते घ्नन्ति । ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् । (63) 6.49.0 ।

49 ।

[४६]

6.49.1 ब्रह्म॑ मे॒धया॑ । मधु॑ मे॒धया॑ । ब्रह्म॑मे॒व मधु॑ मे॒धया॑ । अ॒द्या नो॑ देव सवितः प्र॒जाव॑त्सावी॒स्सौभ॑गम् । परा॑ दुष्वप्न्हि॑यꣳ सुव । विश्वा॑नि देव सवितर्दुरि॒तानि॒ परा॑ सुव । यद्भ॒द्रन्तन्न॒ आ सु॑व । मधु॒ वाता॑ ऋताय॒ते मधु॑ क्षरन्ति॒ सिन्ध॑वः । माध्वी॑र्नस्स॒न्त्वोष॑धीः । मधु॒ नक्त॑मु॒तोषसि॒ मधु॑म॒त्पार्थि॑व॒ꣳ रजः॑ । मधु॒ द्यौर॑स्तु नः पि॒ता । मधु॑मान्नो॒ वन॒स्पति॒र्मधु॑माꣳ अस्तु॒ सूर्यः॑ । माध्वी॒र्गावो॑ भवन्तु नः । य इ॒मन्त्रिसु॑पर्ण॒मया॑चितं ब्राह्म॒णाय॑ दद्यात् । भ्रू॒ण॒ह॒त्याव्वाँ ए॒ते घ्न॑न्ति । ये ब्रा॑ह्म॒णास्त्रिसु॑पर्णं॒ पठ॑न्ति । ते सोमं॒ प्राप्नु॑वन्ति । आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पुन॑न्ति । ओम् । (64) 6.50.0 - । 50 ।

[४७]

6.50.1 ब्रह्म॑ मे॒धवा॑ । मधु॑ मे॒धवा॑ । ब्रह्म॑मे॒व मधु॑ मे॒धवा॑ । ब्र॒ह्मा दे॒वाना॑ं पद॒वीः क॑वी॒नामृषि॒र्विप्रा॑णां महि॒षो मृ॒गाणा॑म् । श्ये॒नो गृध्रा॑णाꣳ स्वधि॑ति॒र्वना॑नाꣳ सोमः॑ प॒वित्र॒मत्ये॑ति॒ रेभन्न् । ह॒ꣳसश्शु॑चि॒षद्वसु॑रन्तरिक्ष॒सद्धोता॑ वेदि॒षदति॑थिर्दुरोण॒सत् । नृ॒षद्व॑र॒सदृ॑त॒सद्व्यो॑म॒सद॒ब्जा गो॒जा ऋ॑त॒जा अ॑द्रि॒जा ऋ॒तं बृ॒हत् ।

य इमन्त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । वीरहत्याव्वाँ एते घ्नन्ति । ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् । (65) 6.51.0 । 51 ।

[४८]

6.51.1 प्राणापानव्यानोदानसमाना मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहव्विँरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा । (66) 6.52.0 - । 52 ।

[४९]

6.52.1 वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणरेतोबुध्याकूतिसङ्कल्पा मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहव्विँरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा । (67) 6.53.0 - । 53 ।

[५०]

6.53.1 शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोदरजङ्घशिश्नोपस्थपायवो मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहव्विँरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा । (68) 6.54.0 - । 54 ।

[५१]

6.54.1 त्वक्कर्ममाꣳसरुधिरमेदोऽस्थिमज्जा मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहव्विँर विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा । (69) 6.55.0 - । 55 ।

[५२]

6.55.1 शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहविँरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा । (70) 6.56.0 - । 56 ।

[५३]

6.56.1 पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशा मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहविँरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा । (71) 6.57.0 - । 57 ।

[५४]

6.57.1 अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानन्दमया मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहविँरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा । (72) 6.58.0 - । 58 ।

[५५]

6.58.1 विविट्टि स्वाहा । (73) 6.59.0 - । 59 ।

[५६]

6.59.1 घषौत्काय स्वाहा । (74) 6.60.0 । 60 ।

[५७]

6.60.1 उत्तिष्ठ पुरुषा हरी लोहितपिङ्गलाक्षि देहि देहि ददापयिता मे शुध्यन्ताञ्ज्योतिरहविँरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा । (75) 6.61.0 - । 61 ।

[५८]

6.61.1 ओꣳ स्वाहा॑ । (76) 6.62.0 - । 62 ।

[५९]

6.62.1 स॒त्यं पर॒ं परꣳ स॒त्यꣳ स॒त्येन॒ न सु॑व॒र्गाल्लो॒काच्च्य॑वन्ते क॒दाच॒न स॒ताꣳ हि स॒त्यन्तस्मा॑त्स॒त्ये र॑मन्ते॒ तप॒ इति॒ तपो॒ नानश॑ना॒त्पर॒म्यँद्धि पर॒न्तप॒स्तद्दुर्द्ध॑र्ष॒न्तद्दुरा॑धर्ष॒न्तस्मा॒त्तप॑सि रमन्ते॒ दम॒ इति॒ नियं॑तं ब्रह्मचा॒रिण॒स्तस्मा॒द्दमे॑ रमन्ते॒ शम॒ इत्यर॑ण्ये मु॒नय॒स्तस्मा॒च्छमे॑ रमन्ते दा॒नमिति॒ सर्वा॑णि भू॒तानि॑ प्र॒शꣳस॑न्ति दा॒नान्नाति॑ दु॒ष्कर॒न्तस्मा॑द्दा॒ने र॑मन्ते ध॒र्म इति॒ धर्मे॑ण॒ सर्व॑मि॒दं परि॑गृहीतन्ध॒र्मान्नाति॑ दु॒श्चर॒न्तस्मा॑द्ध॒र्मे र॑मन्ते प्र॒जन॒ इति॒ भूयाꣳ॑स॒स्तस्मा॒द्भूयि॑ष्ठाः प्रजा॑यन्ते॒ तस्मा॒द्भूयि॑ष्ठाः प्र॒जन॑ने रमन्ते॒ऽग्नय॒ इत्या॑ह॒ तस्मा॑द॒ग्नय॒ आधा॑तव्या अग्निहो॒त्रमित्या॑ह॒ तस्मा॑दग्निहो॒त्रे र॑मन्ते य॒ज्ञ इति॑ य॒ज्ञो हि दे॒वाना॑म्य॒ँज्ञेन॒ हि दे॒वा दिव॑ङ्गतास्तस्मा॑द्य॒ज्ञे र॑मन्ते मान॒समिति॑ वि॒द्वाꣳस॒स्तस्मा॑द्वि॒द्वाꣳस॑ ए॒व मा॑न॒से र॑मन्ते न्या॒स इति॑ ब्र॒ह्मा ब्र॒ह्मा हि परः॒ परो॑ हि ब्र॒ह्मा तानि॒ वा ए॒तान्यव॑राणि॒ तपाꣳ॑सि न्या॒स ए॒वात्यरे॑चयद्य ए॒वव्वेदे॑त्युप॒निषत् । (77) 6.63.0 - । 63 ।

[६०]

6.63.1 प्राजापत्यो हारुणिस्सुपर्णेयः प्रजापतिं पितरमुपससार किं भगवन्तः परमव्वँदन्तीति तस्मै प्रोवाच सत्येन वायुरावाति सत्येनादित्यो रोचते दिवि सत्यव्वाँचः प्रतिष्ठा सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माथ्सत्यं परमव्वँदन्ति तपसा देवा देवतामग्र आयन्तपसऱ्षयस्सुवरन्वविन्दन्तपसा सपत्नाप्रणुदामारातीस्तपसि सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मात्तपः परमव्वँदन्ति दमेन दान्ताः किल्बिषमवधून्वन्ति दमेन ब्रह्मचारिणस्सुवरगच्छन्दमो भूतानान्दुराधऱ्षन्दमे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माद्दमः परमव्वँदन्ति शमेन शान्ताश्शिवमाचरन्ति शमेन नाकं मुनयोऽन्वविन्दञ्छमो भूतानान्दुराधऱ्षञ्छमे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माच्छमः परमव्वँदन्ति दानय्यँज्ञानाव्वँरूथन्दक्षिणा लोके दातारꣳ सर्वभूतान्युपजीवन्ति दानेनारातीरपानुदन्त दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति दाने सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माद्दानं परमव्वँदन्ति धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति धर्मेण पापमपनुदति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माद्धर्मं परमव्वँदन्ति प्रजननव्वैँ प्रतिष्ठा लोके साधु प्रजायास्तन्तुन्तन्वानः पितृणामनृणो भवति तदेव तस्यानृणन्तस्मात् प्रजननं परमव्वँदन्त्यग्नयो वै त्रयी विद्या

देवयानः पन्था गाऱ्हपत्य ऋक्पृथिवी रथन्तरमन्वाहार्यपचनो यजुरन्तरिक्षव्वाँमदेव्यमाहवनीयस्साम सुवर्गो लोको बृहत्तस्मादग्नीन्परमव्वँदन्त्यग्निहोत्रꣳ सायंप्रातर्गृहाणान्निष्कृतिस्स्विष्टसुहुतय्यँज्ञक्रतूनां प्रायणꣳ सुवर्गस्य लोकस्य ज्योतिस्तस्मादग्निहोत्रं परमव्वँदन्ति यज्ञ इति यज्ञो हि देवानाय्यँज्ञेन हि देवा दिवङ्गता यज्ञेनासुरानपानुदन्त यज्ञेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति यज्ञे सर्व प्रतिष्ठितन्तस्माद्यज्ञं परमव्वँदन्ति मानसव्वै प्राजापत्यं पवित्रं मानसेन मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजन्त मानसे सर्व प्रतिष्ठितन्तस्मान्मानसं परमव्वँदन्ति न्यास इत्याहुर्मनीषिणो ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वः कतमस्स्वयंभुः प्रजापतिस्सव्वँथ्सर इति सव्वँथ्सरोऽसावादित्यो य एष आदित्ये पुरुषस्स परमेष्ठी ब्रह्मात्मा याभिरादित्यस्तपति रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्यो वऱ्षति पर्जन्येनौषधिवनस्पतयः प्रजायन्त ओषधिवनस्पतिभिरन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणैर्बलं बलेन तपस्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा मनीषया मनो मनसा शान्तिश्शान्त्या चित्तञ्चित्तेन स्मृतिꣳ स्मृत्या स्मारꣳ स्मारेण विज्ञानव्विँज्ञानेनात्मानव्वँदयति

तस्मा॑द॒न्नन्दद॒न्थ्सर्वा॑ण्ये॒तानि॑ ददा॒त्यन्ना॑त् प्रा॒णा भ॑वन्ति भू॒तानां॑ प्रा॒णैर्मनो॒ मन॑सश्च वि॒ज्ञान॑व्विँ॒ज्ञाना॑दान॒न्दो ब्र॑ह्मयो॒निस्स वा ए॒ष पुरु॑षः पञ्च॒धा प॑ञ्चा॒त्मा येन॒ सर्व॑मि॒दं प्रोतं॑ पृथि॒वी चा॒न्तरि॑क्षञ्च॒ द्यौश्च॒ दिश॑श्चावान्तरदि॒शाश्च॒ स वै सर्व॑मि॒दञ्जग॒थ्स च॒ भूतꣳ॑ स भ॒व्यञ्जि॑ज्ञासक्लृ॒प्त ऋ॑त॒जा रयि॑ष्ठाश्श्र॒द्धा स॒त्यो मह॑स्वान्त॒मसो॒परि॑ष्टा॒द्ज्ञात्वा॑ तमे॒वं मन॑सा हृ॒दा च॒ भूयो॑ न मृ॒त्युमुप॑याहि वि॒द्वान्तस्मा॑न्न्या॒समे॒षान्तप॑सामतिरिक्त॒माहु॑र्वसुर॒ण्यो॑ वि॒भूर॑सि प्रा॒णे त्वमसि॑ सन्धा॒ता ब्रह्म॑न्त्वम॑सि विश्व॒सृक्ते॑जो॒दास्त्वम॑स्य॒ग्ने सूर्य॑स्य द्युम्नो॒दास्त्वम॑सि च॒न्द्रम॑स उपया॒मगृ॑हीतोऽसि ब्र॒ह्मणे॑ त्वा॒ महस॒ ओमित्या॒त्मान॑य्युँञ्जीतै॒तद्वै म॑होप॒निष॑दन्दे॒वाना॒ङ्गुह्य॒य्यँ ए॒वव्वेँद॑ ब्र॒ह्मणो॑ महि॒मान॑माप्नोति॒ तस्मा॑द्ब्र॒ह्मणो॑ महि॒मान॑मित्युप॒निष॑त् । (78)

[६१]

6.64.1 तस्यै॒वव्विँ॒दुषो॑ य॒ज्ञस्या॒त्मा यज॑मानः श्र॒द्धा पत्नी॒ शरी॑रमि॒द्ध्ममुरो॒ वेदि॒र्लोमा॑नि ब॒र्हिर्वे॒दश्शिखा॒ हृद॑य॒य्यूँपः॒ काम॒ आज्यं॑ म॒न्युः प॒शुस्तपो॒ऽग्निश्श॑मयि॒ता दक्षि॑णा॒ वाग्घोता॑ प्रा॒ण उ॑द्गा॒ता चक्षु॑रद्ध्व॒र्युर्मनो॒ ब्रह्मा॒ श्रोत्र॑म॒ग्नीद्याव॒द्ध्रिय॑ते॒ सा

दीक्षा यदश्ञाति यत्पिबति तदस्य सोमपानय्यँद्रमते तदुपसदो यथ्सञ्चरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवर्ग्यो यन्मुखन्तदाहवनीयो यदस्य विज्ञानन्तज्जुहोति यथ्सायं प्रातरत्ति तथ्समिधो यथ्सायंप्रातर्मध्यन्दिनञ्च तानि सवनानि ये अहोरात्रे ते दश्पूर्णमासौ यौऽर्द्धमासाश्च मासाश्च ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये सव्वँथ्सराश्च परिवथ्सराश्च तेऽहर्गणास्सर्ववेदसव्वाँ एतथ्सत्रय्यँन्मरणन्तदवभृथ एतद्वै जरामर्यमग्निहोत्रꣳ सत्रय्यँ एवव्विँद्वानुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानङ्गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यङ्गच्छत्यथ यो दक्षिणे प्रमीयते पितृणामेव महिमानङ्गत्वा चन्द्रमसस्सायुज्यङ्गच्छत्येतौ वै सूर्याचन्द्रमसौर्महिमानौ ब्राह्मणो विद्वानभिजयति तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमाप्नोति तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमित्युपनिषत् । (79) - । 64 ।

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं जानदभिजानत्। सङ्कल्पमानं प्रकल्पमानमुपकल्पमानमुपक्लृप्तं क्लृप्तम्। श्रेयो वसीय आयत्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्त्सम्भान्। ज्योतिष्माꣳस्तेजस्वानातपꣳस्तपन्नभितपन्। रोचनो रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शा दृष्टा दर्शता विश्वरूपा सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना प्याया सूनृतेरा। आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूरयन्ती पूर्णा पौर्णमासी। दाता प्रदाताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः ॥ १ ॥

आवेशयन्निवेशयन्त्संवेशनः सꣳशान्तः शान्तः। आभवन्प्रभवन्त्-सम्भवन्त्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुतꣳ सꣳस्तुतं कल्याणं विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेजस्वि तेजः समिद्धम्। अरुणं भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपस्वत्। सविता प्रसविता दीप्तो दीपयन्दीप्यमानः। ज्वलञ्ज्वलिता तपन्वितपन्त्सन्तपन्। रोचनो

रोच॑मानः शु॒म्भूः शुम्भ॑मानो वा॒मः। सु॒ता सु॑न्व॒ती प्रसु॑ता सू॒यमा॑नाऽभिषू॒यमा॑णा। पीतीः॑ प्र॒पा स॒म्पा तृप्ति॑स्त॒र्पय॑न्ती॥ २॥

का॒न्ता का॒म्या का॒मजा॒ताऽऽयु॑ष्मती काम॒दुघा॑। अ॒भि॒शा॒स्ताऽनु॑म॒न्ताऽऽन॒न्दो मोदः॑ प्रमो॒दः। आ॒सा॒दय॑न्निषा॒दय॑न्त्स॒ꣳसाद॑नः सꣳस॑न्नः स॒न्नः। आ॒भूर्वि॒भूः प्र॒भूः श॒म्भूर्भुवः॑। प॒वित्रं॑ पवियि॒ष्यन्पू॒तो मेध्यः॑। यशो॒ यश॑स्वाना॒युर॒मृतः॑। जी॒वो जीवि॒ष्यन्त्स्व॒र्गो लो॒कः। सह॑स्वा॒न्त्सही॑या॒नोज॑स्वा॒न्त्सह॑मानः। जय॑न्नभि॒जय॑न्त्सु॒द्रवि॑णो द्रविणो॒दाः। आ॒र्द्रप॑वित्रो॒ हरि॑केशो॒ मोदः॑ प्रमो॒दः॥ ३॥

अ॒रु॒णोऽरु॒णर॑जाः पु॒ण्डरी॑को विश्व॒जिद॑भि॒जित्। आ॒र्द्रः पिन्व॑मा॒नोऽन्न॑वा॒न्रस॑वा॒निरा॑वान्। स॒र्वौ॑षधः स॑म्भ॒रो मह॑स्वान्। ए॒ज॒त्का जो॑व॒त्काः। क्षु॒ल्ल॒काः शि॑पिविष्ट॒काः। स॒रि॒स्र॒राः सु॒शेर॑वः। अ॒जिरासो॑ गमि॒ष्णवः॑। इ॒दानीं॑ त॒दानी॑मे॒तर्हि॑ क्षि॒प्रम॑जि॒रम्। आ॒शुर्नि॑मे॒षः फ॒णो द्रव॑न्नति॒द्रवन्। त्वर॒ꣳस्त्वर॑माण आ॒शुराशी॑याञ्ज॒वः। अ॒ग्नि॒ष्टो॒म उ॒क्थ्यो॑ऽतिरा॒त्रो द्विरा॒त्रस्त्रि॑रा॒त्रश्च॑तूरा॒त्रः। अ॒ग्निर॒ऋ॒तुः सूर्य॑ ऋ॒तुश्च॒न्द्रमा॑ ऋ॒तुः।

प्रजापतिः संवत्सरो महान्कः ॥४॥

[१]

भूरग्निं च पृथिवीं च मां च। त्रीꣳश्च लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। भुवो वायुं चान्तरिक्षं च मां च। त्रीꣳश्च लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। स्वरादित्यं च दिवं च मां च। त्रीꣳश्च लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। भूर्भुवः स्वश्चन्द्रमसं च दिशश्च मां च। त्रीꣳश्च लोकान्त्संवत्सरं च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

[२]

त्वमेव त्वां वैत्थ यौऽसि सोऽसि। त्वमेव त्वामचैषीः। चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाꣳश्चासि भूयाꣳश्चास्यग्ने। यत्ते अग्ने न्यूनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाꣳश्चासि भूयाꣳश्चास्यग्ने। मा ते अग्ने च येन माऽति च येनाऽऽयुरावृक्षि। सर्वेषां ज्योतिषां ज्योतिर्यदुदावुदेति । तपसो जातमनिभृष्टमोजः।

तत्ते ज्योतिरिष्टके। तेन मे तप। तेन मे ज्वल। तेन मे दीदिहि। यावद्देवाः। यावदसाति सूर्यः। यावदुतापि ब्रह्म॥ ६॥

[३]

संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि। इदावत्सरोऽसीदुवत्सरोऽसि। इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि। तस्य ते वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्॥ ७॥

अहोरात्राणीष्टकाः। ऋषभोऽसि स्वर्गो लोकः। यस्यां दिशि महीयसे। ततो नो मह आवह। वायुर्भूत्वा सर्वा दिश आवाहि। सर्वा दिशोऽनुविवाहि। सर्वा दिशोऽनुसंवाहि। चित्त्या चितिमापृण। अचित्त्या चितिमापृण। चिदसि समुद्रयोनिः॥ ८॥

इन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युः। महान्त्सधस्थे ध्रुव आनिषत्तः। नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः। एति प्रेति वीति समित्युदिति। दिवं मे यच्छ। अन्तरिक्षं मे यच्छ। पृथिवीं मे यच्छ। पृथिवीं मे यच्छ। अन्तरिक्षं मे यच्छ। दिवं मे यच्छ। अह्ना प्रसारय। रात्र्या समच। रात्र्या प्रसारय। अह्ना

समंच। कामं प्रसारय। कामꣳ समंच॥९॥

[४]

भूर्भुवः स्वः। ओजो बलम्। ब्रह्म क्षत्रम्। यशो महत्। सत्यं तपो नाम। रूपममृतम्। चक्षुः श्रोत्रम्। मन आयुः। विश्वं यशो महः। समं तपो हरो भाः। जातवेदा यदि वा पावकोऽसि। वैश्वानरो यदि वा वैद्युतोऽसि। शं प्रजाभ्यो यजमानाय लोकम्। ऊर्जं पुष्टिं ददद्भ्यावावृत्स्व॥१०॥

[५]

राज्ञी विराज्ञी। सम्राज्ञी स्वराज्ञी। अर्चिः शोचिः। तपो हरो भाः। अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिः। विश्वे देवा भुवनस्य गोपाः। ते मा सर्वे यशसा सꣳसृजन्तु॥११॥

[६]

असवे स्वाहा वसवे स्वाहा। विभुवे स्वाहा विवस्वते स्वाहा। अभिभुवे स्वाहाऽधिपतये स्वाहा। दिवां पतये स्वाहाऽꣳहस्पत्याय स्वाहा। चाक्षुष्मत्याय स्वाहा ज्योतिष्मत्याय स्वाहा। राज्ञे स्वाहा विराज्ञे स्वाहा। सम्राज्ञे स्वाहा स्वराज्ञे स्वाहा। शूषाय स्वाहा सूर्याय स्वाहा। चन्द्रमसे स्वाहा ज्योतिषे स्वाहा। सꣳसर्पाय

स्वाहा॑ क॒ल्याणा॑य॒ स्वाहा॑। अर्जु॑नाय॒ स्वाहा॑॥ १२॥
[७]

वि॒प॒श्चि॒ते॒ पव॑मानाय गायत। म॒ही न धाराऽत्यन्धो॑ अर्षति। अहि॑र्ह॒ जी॒र्णामति॑सर्पति॒ त्वचम्॑। अत्यो॒ न क्रीड॑न्नसर॒द्वृषा॒ हरिः॑। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि मृ॒त्यवे॑ त्वा॒ जुष्टं॑ गृह्णामि। ए॒ष ते॒ योनि॑र्मृ॒त्यवे॑ त्वा। अप॑मृ॒त्युमप॒क्षुध॑म्। अपे॒तः श॒पथं॑ जहि। अधा॑ नो अन्न आव॑ह। रा॒यस्पोषꣳ॑ सह॒स्रिण॑म्॥ १३॥

ये ते॑ स॒हस्र॑म॒युतं॒ पाशाः॑। मृत्यो॒ मर्त्या॑य॒ हन्त॑वे। तान् य॒ज्ञस्य॑ मा॒यया॑। सर्वा॒नव॑यजामहे। भ॒क्षौ॑ऽस्यमृतभ॒क्षः। तस्य॑ ते मृ॒त्युपी॑तस्या॒मृत॑वतः। स्व॒गाकृ॑तस्य॒ मधु॑मतः। उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि। म॒न्द्राऽभिभू॑तिः के॒तुर्य॒ज्ञानां॒ वाक्। असा॒वेहि॑॥ १४॥

अ॒न्धो जागृ॑विः प्राण। असा॒वेहि॑। ब॒धि॒र आ॑क्रन्दयितरपान। असा॒वेहि॑। अ॒ह॒स्तोस्त्वा॒ चक्षुः॑। असा॒वेहि॑। अ॒पा॒दाशो॒ मनः॑। असा॒वेहि॑। कवे॒ विप्र॑चित्ते॒ श्रोत्र॑। असा॒वेहि॑॥ १५॥

सु॒ह॒स्तः सु॑वा॒सासः॑। शू॒षो नामा॑स्य॒मृतो॒ मर्त्ये॑षु। तं त्वा॒ऽहं तथा॒ वेद॑। असा॒वेहि॑। अ॒ग्निर्मे॑ वा॒चि श्रि॒तः। वाग्घृद॑ये। हृद॑यं॒ मयि॑।

अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। वायुर्मे प्राणे श्रितः॥ १६॥

प्राणो हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। सूर्यो मे चक्षुषि श्रितः। चक्षुर्हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। चन्द्रमा मे मनसि श्रितः॥ १७॥

मनो हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। दिशो मे श्रोत्रे श्रिताः। श्रोत्रꣳ हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। आपो मे रेतसि श्रिताः॥ १८॥

रेतो हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। पृथिवी मे शरीरे श्रिता। शरीरꣳ हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। ओषधिवनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः॥ १९॥

लोमानि हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। इन्द्रो मे बले श्रितः। बलꣳ हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः॥ २०॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। ईशानो मे मन्यौ श्रितः। मन्युर्हृदये। हृदयं मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। आत्मा म आत्मनि श्रितः॥ २१॥ आत्मा हृदये। हृदयं

मयि। अहममृतौ। अमृतं ब्रह्मणि। पुनर्म आत्मा पुनरायुरागात्। पुनः प्राणः पुनराकूतमागात्। वैश्वानरो रश्मिभिर्वावृधानः। अन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य गोपाः॥ २२॥

[८]

प्रजापतिर्देवानसृजत। ते पाप्मना सन्दिता अजायन्त। तान्व्यद्यत्। यद्व्यद्यत्। तस्माद्विद्युत्। तमवृश्चत्। यदवृश्चत्। तस्माद्वृष्टिः। तस्माद्यत्रैते देवते अभिप्राप्नुतः । वि च हैवास्य तत्र पाप्मानं द्यतः॥ २३॥

वृश्चतश्च। सैषा मीमाꣳसाऽग्निहोत्र एव संपन्ना। अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। होष्यन्नप उपस्पृशेत्। विद्युदसि विद्य मे पाप्मानमिति। अथ हुत्वोपस्पृशेत्। वृष्टिरसि वृश्च मे पाप्मानमिति। यक्ष्यमाणो वेष्ट्वा वा। वि च हैवास्यैते देवते पाप्मानं द्यतः॥ २४॥

वृश्चतश्च। अत्यꣳहो हाऽऽरुणिः। ब्रह्मचारिणौ प्रश्नान्प्रोच्य प्रजिघाय। परेहि। प्लक्षं दय्यापातिं पृच्छ। वेत्थ सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। तमागत्य पप्रच्छ। आचार्यो मा प्राहैषीत्। वेत्थ

सावि॒त्रा(३)न्न वे॒त्था(३) इति॑। स हो॑वाच॒ वेदे॑ति॥ २५॥

स कस्मि॒न्प्रति॑ष्ठित॒ इति॑। प॒रोर॑जसीति॑। कस्तद्यत्प॒रोर॑जा॒ इति॑। ए॒ष वाव स प॒रोर॑जा॒ इति॑ होवाच। य ए॒ष तप॑ति। ए॒षोऽ॑र्वाग्र॑जा॒ इति॑। स कस्मि॑न्त्वे॒ष इति॑। स॒त्य इति॑। किं तत्स॒त्यमिति॑। तप॒ इति॑॥ २६॥

कस्मि॒न्नु तप॒ इति॑। बल॒ इति॑। किं तद्बल॒मिति॑। प्रा॒ण इति॑। मा स्म॑ प्रा॒णमति॑पृच्छ॒ इति॑ माऽऽचा॒र्योऽ॑ब्रवी॒दिति॑ होवाच ब्रह्मचा॒री। स हो॑वाच प्ल॒क्षो द॑य्या॒पातिः। यद्वै ब्र॑ह्मचारिन्प्रा॒णमत्य॑प्रक्ष्यः। मू॒र्धा ते॒ व्यप॑तिष्यत्। अ॒हम॑ुत आचा॒र्याच्छ्रेया॒न्भविष्यामि। यो मा॑ सावि॒त्रे स॒मवा॑दि॒ष्टेति॑॥ २७॥

तस्मा॒त्सावि॒त्रे न संव॑देत। स यो ह॒ वै सा॑वि॒त्रं वि॒दुषा॑ सावि॒त्रे सं॒वद॑ते। सहा॒स्मि॒ञ्छ्रियं॑ दधाति। अनु॑ ह॒ वा अ॑स्मा अ॒सौ तप॒ञ्छ्रियं॑ मन्यते। अन्व॑स्मै॒ श्रीस्तपो॑ मन्यते। अन्व॑स्मै॒ तपो॒ बलं॑ मन्यते। अन्व॑स्मै॒ बलं॑ प्रा॒णं म॑न्यते। स यदाह॑। सं॒ज्ञानं॑ वि॒ज्ञानं॒ दर्शा॑ दृ॒ष्टेति॑। ए॒ष ए॒व तत्॥ २८॥

अथ॒ यदाह॑। प्रस्तु॑तं॒ विष्टु॑तꣳ सु॒ता सु॑न्व॒तीति॑। ए॒ष ए॒व तत्। ए॒ष ह्ये॑व तान्यहा॑नि। ए॒ष रात्र॑यः। अथ॒ यदाह॑। चि॒त्रः के॒तुर्दा॒ता प्र॑दा॒ता

सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽह्नो मुहूर्ताः। एष रात्रेः॥२९॥

अथ यदाह। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽर्धमासाः। एष मासाः। अथ यदाह। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निरृतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्येव ते यज्ञक्रतवः। एष ऋतवः॥३०॥

एष संवत्सरः। अथ यदाह। इदानीं तदानीमिति। एष एव तत्। एष ह्येव ते मुहूर्तानां मुहूर्ताः। जनको ह वैदेहः। अहोरात्रैः समाजगाम। तꣳ होचुः। यो वा अस्मान् वेद। विजहत्पाप्मानमेति॥३१॥

सर्वमायुरेति। अभि स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिँल्लोकेऽन्नं क्षीयत इति। विजहद्ध वै पाप्मानमेति। सर्वमायुरेति। अभि स्वर्गं लोकं जयति। नास्यामुष्मिँल्लोकेऽन्नं क्षीयते। य एवं वेद। अहीना हाऽऽश्वत्थ्यः। सावित्रं विदाञ्चकार॥३२॥

स ह हꣳसो हिरण्मयो भूत्वा। स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। हꣳसो ह वै हिरण्मयो भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति।

आदित्यस्य सायुज्यम्। य एवं वेद। देवभागो ह श्रौतर्षः। सावित्रं विदाञ्चकार। तꣳ ह वागदृश्यमानाऽभ्युवाच॥ ३३॥

सर्वं बत गौतमो वेद। यः सावित्रं वेदेति। स होवाच। कैषा वागसीति। अयमहꣳ सावित्रः। देवानामुत्तमो लोकः। गुह्यं महो बिभ्रदिति। एतावति ह गौतमः। यज्ञोपवीतं कृत्वाऽधो निपपात। नमो नम इति॥ ३४॥

स होवाच। मा भैषीर्गौतम। जितो वै ते लोक इति। तस्माद्ये के च सावित्रं विदुः। सर्वे ते जितलोकाः। स यो ह वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदꣳ श्रियाऽभिषिक्तं वेद। श्रिया हैवाभिषिच्यते। घृणिरिति द्वे अक्षरे। सूर्य इति त्रीणि। आदित्य इति त्रीणि॥ ३५॥

एतद्वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदꣳ श्रियाऽभिषिक्तम्। य एवं वेद। श्रिया हैवाभिषिच्यते। तदेतदृचाऽभ्युक्तम्। ऋचो अक्षरे परमे व्योमन्। यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः। यस्तं न वेद किमृचा करिष्यति। य इत्तद्विदुस्त इमे समासत इति। न ह वा एतस्यर्चा न यजुषा न साम्नाऽर्थोऽस्ति। यः सावित्रं वेद॥ ३६॥

तदेतत्परि यद्देवचक्रम्। आर्द्रं पिन्वमानꣳ स्वर्गे लोक एति।

विजहद्विश्वा भूतानि सम्पश्यत्। आर्द्रो ह वै पिन्वमानः। स्वर्गे लोक एति। विजहन्विश्वा भूतानि सम्पश्यन्। य एवं वेद। शूषो ह वै वार्ष्णेयः। आदित्येन समाजगाम। तꣳ होवाच। एहि सावित्रं विद्धि। अयं वै स्वर्ग्योऽग्निः पारयिष्णुरमृतात्सम्भूत इति। एष वाव स सावित्रः। य एष तपति। एहि मां विद्धि। इति हैवैनं तदुवाच॥ ३७॥

[९]

इयं वाव सरघा। तस्या अग्निरेव सारघं मधु। या एताः पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः। ता मधुकृतः। यान्यहानि। ते मधुवृषाः। स यो ह वा एता मधुकृतश्च मधुवृषाꣳश्च वेद। कुर्वन्ति हास्यैता अग्नौ मधु। नास्यैष्टापूर्तं धयन्ति। अथ यो न वेद॥ ३८॥

न हास्यैता अग्नौ मधु कुर्वन्ति। धयन्त्यस्येष्टापूर्तम्। यो ह वा अहोरात्राणां नामधेयानि वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमार्च्छति। संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एतावनुवाकौ पूर्वपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। प्रस्तुतं विष्टुतꣳ सुता सुन्वतीति। एतावनुवाकावपर-पक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। नाहोरात्रेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं

वेद॥ ३९॥

यो ह वै मुहूर्तानां नामधेयानि वेद। न मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छति। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि। न मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं वेद। यो ह वा अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि वेद। नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमार्च्छति। पवित्रं पवियिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एतेऽनुवाका अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि॥ ४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं वेद। यो ह वै यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि वेद। न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमार्च्छति। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निरृतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एतेऽनुवाका यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि॥ ४१॥ न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमार्च्छति। य एवं वेद। यो ह वै मुहूर्तानां मुहूर्तान् वेद। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छति। इदानीं तदानीमिति। एते वै मुहूर्तानां मुहूर्ताः। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वार्तिमार्च्छति। य एवं वेद।

अथो यथाँ क्षेत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। एवमेवैतान्क्षेँत्रज्ञो भूत्वाऽनुप्रविश्यान्नमत्ति। स एतेषामेव सलोकताꣳ सायुज्यमश्नुते। अप पुनर्मृत्युं जयति। य एवं वेद॥४२॥

[१०]

कश्चिद्ध वा अस्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति। कश्चित्स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अग्निर्मुग्धो हैव धूमताँन्तः। स्वं लोकं न प्रतिप्रजानाति। अथ यो हैवैतमग्निꣳ सावित्रं वेद। स एवास्माल्लोकात्प्रेत्य। आत्मानं वेद। अयमहमस्मीति॥४३॥

स स्वं लोकं प्रतिप्रजानाति। एष उ चैवैनं तत्सावित्रः। स्वर्गं लोकमभिवहति। अहोरात्रैर्वा इदꣳ सयुग्भिः क्रियते। इतिरात्रायादीक्षिषत। इतिरात्राय व्रतमुपागुरिति। तानिहानेवं विदुषः। अमुष्मिँल्लोके शेवधिं धयन्ति। धीतꣳ हैव स शेवधिमनु परैति। अथ यो हैवैतमग्निꣳ सावित्रं वेद॥४४॥

तस्य हैवाहोरात्राणि। अमुष्मिँल्लोके शेवधिं न धयन्ति। अधीतꣳ हैव स शेवधिमनु परैति। भरद्वाजो ह त्रिभिरायुर्भिर्ब्रह्मचर्यमुवास। तꣳ ह जीर्णिꣳ स्थविरꣳ शयानम्। इन्द्र उपव्रज्योवाच। भरद्वाज।

यत्ते चतुर्थमायुर्दद्याम्। किमेनेन कुर्या इति। ब्रह्मचर्यमेवैनेन चरेयमिति होवाच॥४५॥

तꣳ ह त्रीन्गिरिरूपानविज्ञातानिव दर्शयां चकार। तेषाꣳ हैकैकस्मान्मुष्टिनाददे। स होवाच। भरद्वाजेत्यामन्त्र्य। वेदा वा एते। अनन्ता वै वेदाः। एतद्वा एतैस्त्रिभिरायुर्भिरन्ववोचथाः। अथ त इतरदननूक्तमेव। एहीमं विद्धि। अयं वै सर्वविद्येति॥४६॥

तस्मै हैतमग्निꣳ सावित्रमुवाच। तꣳ स विदित्वा। अमृतो भूत्वा। स्वर्गं लोकमियाय। आदित्यस्य सायुज्यम्। अमृतो हैव भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। य एवं वेद। एषो एव त्रयी विद्या॥४७॥

यावन्तꣳ ह वै त्रय्या विद्यया लोकं जयति। तावन्तं लोकं जयति। य एवं वेद। अग्नेर्वा एतानि नामधेयानि। अग्नेरेव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। वायोर्वा एतानि नामधेयानि। वायोरेव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। इन्द्रस्य वा एतानि नामधेयानि॥४८॥

इन्द्रस्यैव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। बृहस्पतेर्वा

एतानि नामधेयानि। बृहस्पतेरेव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। प्रजापतेर्वा एतानि नामधेयानि। प्रजापतेरेव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। ब्रह्मणो वा एतानि नामधेयानि। ब्रह्मण एव सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। य एवं वेद। स वा एषोऽग्निरपक्षपुच्छो वायुरेव। तस्याग्निर्मुखम्। असावादित्यः शिरः। स यदेते देवते अन्तरेण। तत्सर्वꣳ सीव्यति। तस्मात्सावित्रः॥ ४९॥

[११]

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥ १॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः॥

लोकोऽसि स्वर्गोऽसि। अनन्तोऽस्यपारोऽसि। अक्षितोऽस्यक्षय्यो-ऽसि। तपसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १॥

तपोऽसि लोके श्रितम्। तेजसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य जनयितृ। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥२॥

तेजोऽसि तपसि श्रितम्। समुद्रस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य जनयितृ। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥३॥

समुद्रोऽसि तेजसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४॥

आपः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भत्र्यौ विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

पृथिव्यस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ६॥

अग्निरसि पृथिव्याꣳ श्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ७॥

अन्तरिक्षमस्यग्नौ श्रितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तृ विश्वस्य जनयितृ। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ८॥

वायुरस्यन्तरिक्षे श्रितः। दिवः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ९॥

द्यौरसि वायौ श्रिता। आदित्यस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १०॥

आदित्योऽसि दिवि श्रितः। चन्द्रमसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ११॥

चन्द्रमा अस्यादित्ये श्रितः। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १२॥

नक्षत्राणि स्थ चन्द्रमसि श्रितानि। संवत्सरस्य प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तॄणि विश्वस्य जनयितॄणि। तानि व उपदधे कामदुघान्यक्षितानि। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १३॥

संवत्सरोऽसि नक्षत्रेषु श्रितः। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १४॥

ऋतवः स्थ संवत्सरे श्रिताः। मासानां प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १५॥

मासाः स्थर्तषु श्रिताः। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १६॥

अर्धमासाः स्थ मासु श्रिताः। अहोरात्रयोः प्रतिष्ठा युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे कामदुघानक्षितान्।

प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १७॥

अहोरात्रे स्थौऽर्धमासेषु श्रिते। भूतस्य प्रतिष्ठे भव्यस्य प्रतिष्ठे। युवयोरिदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भत्र्यौ विश्वस्य जनयित्र्यौ। ते वामुपदधे कामदुघे अक्षिते। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १८॥

पौर्णमास्यष्टकाऽमावास्या। अन्नादाः स्थान्नदुघौ युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भत्र्यौ विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ १९॥

राडसि बृहती श्रीरसीन्द्रपत्नी धर्मपत्नी। विश्वं भूतमनुप्रभूता। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भत्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ २०॥

ओजोऽसि सहोऽसि। बलमसि भ्राजोऽसि। देवानां धामामृतम्। अमर्त्यस्तपोजाः। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं

विश्वꣳ सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ २१॥

[१]

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवः। त्वꣳ शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्गयः। त्वं पूषा विधतः पासि नु त्मना। देवा देवेषु श्रयध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु श्रयध्वम्। द्वितीयास्तृतीयेषु श्रयध्वम्। तृतीयाश्चतुर्थेषु श्रयध्वम्। चतुर्थाः पञ्चमेषु श्रयध्वम्। पञ्चमाः षष्ठेषु श्रयध्वम्॥ २२॥

षष्ठाः सप्तमेषु श्रयध्वम्। सप्तमा अष्टमेषु श्रयध्वम्। अष्टमा नवमेषु श्रयध्वम्। नवमा दशमेषु श्रयध्वम्। दशमा एकादशेषु श्रयध्वम्। एकादशा द्वादशेषु श्रयध्वम्। द्वादशास्त्रयोदशेषु श्रयध्वम्। त्रयोदशाश्चतुर्दशेषु श्रयध्वम्। चतुर्दशाः पञ्चदशेषु श्रयध्वम्। पञ्चदशाः षोडशेषु श्रयध्वम्॥ २३॥

षोडशाः सप्तदशेषु श्रयध्वम्। सप्तदशा अष्टादशेषु श्रयध्वम्। अष्टादशा एकान्नविꣳशेषु श्रयध्वम्। एकान्नविꣳशा विꣳशेषु

श्रयध्वम्। वि॒ꣳशा एक॑वि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। एक॒वि॒ꣳशा द्वा॑वि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। द्वा॒वि॒ꣳशास्त्र॑योवि॒ꣳशे॑षु श्रयध्वम्। त्र॒यो॒वि॒ꣳशाश्च॑तुर्वि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। च॒तु॒र्वि॒ꣳशाः प॑ञ्चवि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। प॒ञ्च॒वि॒ꣳशाः ष॑ड्वि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्॥ २४॥

ष॒ड्वि॒ꣳशाः स॑प्तवि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। स॒प्त॒वि॒ꣳशा अ॑ष्टावि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। अ॒ष्टा॒वि॒ꣳशा एका॑न्नत्रि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। एका॒न्न॒त्रि॒ꣳशास्त्रि॒ꣳ श्रयध्वम्। त्रि॒ꣳशा एक॑त्रि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। एक॒त्रि॒ꣳशा द्वा॑त्रि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। द्वा॒त्रि॒ꣳशास्त्र॑यस्त्रि॒ꣳशेषु॑ श्रयध्वम्। देवा॑स्त्रिरेकादशा॒स्त्रिस्त्र॑यस्त्रिꣳशाः। उत्त॑रे भवत। उत्त॑रवर्त्मान॒ उत्त॑रसत्वानः। यत्का॑म इ॒दं जु॒होमि॑। तन्मे॒ समृ॑ध्यताम्। व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॒ स्वः॑ स्वाहा॑॥ २५॥

[२]

अग्ना॑विष्णू स॒जोष॑सा। इ॒मा व॑र्धन्तु वां॒ गिरः॑। द्यु॒म्नैर्वाजे॑भि॒राग॑तम्। राज्ञी॑ वि॒राज्ञी॑। स॒म्राज्ञी॑ स्व॒राज्ञी॑। अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॒ हरो॒ भाः। अ॒ग्निः सोमो॒ बृह॒स्पतिः॑। विश्वे॑ दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते सर्वे॑ स॒ङ्गत्य॑। इ॒दं मे॒ प्राव॑ता॒ वचः॑। व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्।

भूर्भुवः स्वः स्वाहा॑॥ २६॥

[३]

अन्न॑पतेऽन्न॑स्य नो देहि। अनमी॒वस्य॑ शु॒ष्मिण॑ः। प्र प्र॑दा॒तार॑ं तारिषः। ऊर्जं॑ नो धेहि द्वि॒पदे॒ चतु॑ष्पदे। अग्ने॑ पृथिवीपते। सोम॑ वीरुधां पते। त्वष्टः॑ समिधां पते। विष्ण॑वाशानां पते। मित्र॑ सत्यानां पते। वरु॑ण धर्मणां पते॥ २७॥

म॒रुतां॑ गणानां पतयः। रुद्र॑ पशूनां पते। इन्द्रौ॑जसां पते। बृह॑स्पते ब्रह्मणस्पते। आ रु॒चा रो॑चे॒ऽहꣳ स्व॒यम्। रु॒चा रु॑रुचे॒ रोच॑मानः। अ॒तीत्या॒दः स्व॑राभर॒ह। तस्मि॒न् योनौ॑ प्रज॒नौ प्रजा॑येय। व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॒ स्वः॑ स्वाहा॑॥ २८॥

[४]

स॒प्त ते॑ अग्ने स॒मिधः॑ स॒प्त जि॒ह्वाः। स॒प्तर्ष॑यः स॒प्त धाम॑ प्रि॒याणि॑। स॒प्त होत्रा॑ अनुवि॒द्वान्। स॒प्त योनी॒रापृ॑णस्वा घृ॒तेन॑। प्राची॒ दिक्। अ॒ग्निर्दे॒वता॑। अ॒ग्निꣳ स दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति। द॒क्षि॒णा दिक्। इन्द्रो॑ दे॒वता॑॥ २९॥

इन्द्र॒ꣳ स दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॒दास॑ति। प्र॒तीची॒ दिक्। सोमो॑ दे॒वता॑। सोम॒ꣳ स दि॒शां दे॒वं दे॒वता॑नामृच्छतु।

यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। उदीची दिक्। मित्रावरुणौ देवता। मित्रावरुणौ स दिशां देवौ देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति॥ ३०॥

ऊर्ध्वा दिक्। बृहस्पतिर्देवता। बृहस्पतिꣳ स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। इयं दिक्। अदितिर्देवता। अदितिꣳ स दिशां देवीं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। पुरुषो दिक्। पुरुषो मे कामान्त्समर्धयतु॥ ३१॥

अन्धो जागृविः प्राण। असावेहि। बधिर आक्रन्दयितरपान। असावेहि। उषसमुषसमशीय। अहमसो ज्योतिरशीय। अहमसोऽपोऽशीय। वयꣳ स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः स्वः स्वाहा॥ ३२॥

[५]

यत्तेऽचितं यदु चितं ते अग्ने। यत्त ऊनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरसश्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्ने। एतावाꣳश्चासि भूयाꣳश्चास्यग्ने। लोकं पृण च्छिद्रं पृण। अथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिः।

अस्मिन् योनावसीषदन्॥ ३३॥

तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। ता अस्य सूददोहसः। सोमꣳ श्रीणन्ति पृश्नयः। जन्मं देवानां विशः। त्रिष्वा रोचने दिवः। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अग्ने देवाꣳ इहाऽऽवह। जज्ञानो वृक्तबर्हिषे। असि होता न ईड्यः। अगन्म महा मनसा यविष्ठम्॥ ३४॥

यो दीदाय समिद्ध स्वे दुरोणे। चित्रभानू रोदसी अन्तरुर्वी। स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्चम्। मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनम्। अग्निꣳ होतारं परिभूतमं मतिम्। त्वामभस्य हविषः समानमित्। त्वां महो वृणते नरो नान्यं त्वत्। मनुष्वत्त्वा निधीमहि। मनुष्वत्समिधीमहि। अग्ने मनुष्वदङ्गिरः॥ ३५॥

देवान्देवायते यज। अग्निर्हि वाजिनं विशे। ददाति विश्वचर्षणिः। अग्नी राये स्वाभुवम्। स प्रीतो याति वार्यम्। इषꣳ स्तोतृभ्य आभर। पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्याम्। पृष्टो विश्वा ओषधीराविवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः। स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम्॥ ३६॥

[६]

अयं वाव यः पवते। सोऽग्निर्नाचिकेतः। स यत्प्राङ् पवते। तदस्य शिरः। अथ यद्दक्षिणा। स दक्षिणः पक्षः। अथ यत्प्रत्यक्। तत्पुच्छम्। यदुदङ्ङ्। स उत्तरः पक्षः॥ ३७॥

अथ यत्संवाति। तदस्य समञ्चनं च प्रसारणं च। अथो सम्पदेवास्य सा। सꣳ ह वा अस्मै स कामः पद्यते। यत्कामो यजते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। यो ह वा अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठां वेद। आयतनवान्भवति। गच्छति प्रतिष्ठाम्॥ ३८॥

हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठा। य एवं वेद। आयतनवान्भवति। गच्छति प्रतिष्ठाम्। यो ह वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एवं वेद। सशरीर एव स्वर्गं लोकमेति। अथो यथा रुक्म उत्तप्तो भाय्यात्॥ ३९॥

एवमेव स तेजसा यशसा। अस्मिꣳश्च लोकेऽमुष्मिꣳश्च भाति। उरवो ह वै नामैते लोकाः। येऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ हैते

वरीयाꣳसो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्। अन्तवन्तꣳ ह वा एष क्षय्यं लोकं जयति। योऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ हैषोऽनन्तमपारमक्षय्यं लोकं जयति। यः परेणाऽऽदित्यम्॥ ४०॥ अनन्तꣳ ह वा अपारमक्षय्यं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथो यथा रथे तिष्ठन्पक्षसी पर्यावर्तमाने प्रत्यपेक्षते। एवमहोरात्रे प्रत्यपेक्षते। नास्याहोरात्रे लोकमाप्नुतः। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद॥ ४१॥

[७]

उशन् ह वै वाजश्रवसः सर्ववेदसं ददौ। तस्य ह नचिकेता नाम पुत्र आस। तꣳ ह कुमारꣳ सन्तम्। दक्षिणासु नीयमानासु श्रद्धाऽऽविवेश। स होवाच। तत कस्मै मां दास्यसीति। द्वितीयं तृतीयम्। तꣳ ह परीत उवाच। मृत्यवे त्वा ददामीति। तꣳ ह स्मोत्थितं वागभिवदति॥ ४२॥

गौतम कुमारमिति। स होवाच। परेहि मृत्योर्गृहान्। मृत्यवे वै त्वाऽदामिति। तं वै प्रवसन्तं गन्तासीति होवाच। तस्य स्म तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृहे वसतात्। स यदि त्वा पृच्छेत्। कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रतिब्रूतात्। किं प्रथमाꣳ रात्रिमाश्ना

इति॥४३॥

प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पशूꣳस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। तं वै प्रवसन्तं जगाम। तस्य ह तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृह उवास। तमागत्य पप्रच्छ। कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रत्युवाच॥४४॥

किं प्रथमाꣳ रात्रिमाश्ना इति। प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पशूꣳस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। नमस्ते अस्तु भगव इति होवाच। वरं वृणीष्वेति। पितरमेव जीवन्नयानीति। द्वितीयं वृणीष्वेति॥४५॥

इष्टापूर्तयोर्मेऽक्षितिं ब्रूहीति होवाच। तस्मै हैतमग्निं नाचिकेतमुवाच। ततो वै तस्यैष्टापूर्ते ना क्षीयेते। नास्यैष्टापूर्ते क्षीयेते। यौऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। तृतीयं वृणीष्वेति। पुनर्मृत्योर्मेऽपचितिं ब्रूहीति होवाच। तस्मै हैतमग्निं नाचिकेतमुवाच। ततो वै सोऽप पुनर्मृत्युमजयत्॥४६॥

अप पुनर्मृत्युं जयति। यौऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। प्रजापतिर्वै प्रजाकामस्तपोऽतप्यत। स हिरण्यमुदास्यत्।

तद॒ग्नौ प्रास्य॑त्। तद॑स्मै॒ नाच्छ॑दयत्। तद्द्वि॒तीयं॒ प्रास्य॑त्। तद॑स्मै॒ नैवाच्छ॑दयत्। तत्तृ॒तीयं॒ प्रास्य॑त्॥४७॥

तद॑स्मै॒ नैवाच्छ॑दयत्। तदा॒त्मन्ने॒व हृ॑द॒य्यै॑ऽग्नौ वै॑श्वान॒रे प्रास्य॑त्। तद॑स्मा अच्छदयत्। तस्मा॒द्धिर॑ण्यं॒ कनि॑ष्ठं॒ धना॑नाम्। भु॒ञ्जत्प्रि॒यत॑मम्। हृ॒द॒य॒जꣳ हि। स वै तमे॒व नावि॑न्दत्। यस्मै॒ तां दक्षि॑णा॒मनै॑ष्यत्। ताꣳ स्वाये॒व हस्ता॑य॒ दक्षि॑णायानयत्। तां प्रत्य॑गृह्णात्॥४८॥

दक्षा॑य त्वा॒ दक्षि॑णां॒ प्रति॑गृह्णा॒मीति॑। सो॑ऽदक्षत॒ दक्षि॑णां प्रति॒गृह्य॑। दक्ष॑ते ह॒ वै दक्षि॑णां प्रति॒गृह्य॑। य ए॒वं वेद॑। ए॒तद्ध॑ स्म॒ वै तद्वि॒द्वाꣳसो॑ वाजश्रव॒सा गोत॑माः। अप्य॑नूदे॒श्यां॑ दक्षि॑णां॒ प्रति॑गृह्णन्ति। उ॒भये॑न व॒यं द॑क्षिष्यामह ए॒व दक्षि॑णां प्रति॒गृह्ये॑ति॑। ते॑ऽदक्षन्त॒ दक्षि॑णां प्रति॒गृह्य॑। दक्ष॑ते ह॒ वै दक्षि॑णां प्रति॒गृह्य॑। य ए॒वं वेद॑। प्र हा॒न्यं व्ली॑नाति॥४९॥

[८]

तꣳ हैत॑मेके॑ पशुब॒न्ध ए॒वोत्त॑रवे॒द्यां चि॑न्वते। उ॒त्त॒र॒वे॒दिस॑म्मित ए॒षो॑ऽग्निरिति॒ वद॑न्तः। तन्न तथा॑ कु॒र्यात्। ए॒तम॒ग्निं काम॑न

व्यर्धयेत्। स एनं कामेन व्यृद्धः। कामेन व्यर्धयेत्। सौम्ये वावैनमध्वरे चिन्वीत। यत्र वा भूयिष्ठा आहुतयो हूयेरन्। एतमग्निं कामेन समर्धयति। स एनं कामेन समृद्धः॥५०॥

कामेन समर्धयति। अथ हैनं पुररर्षयः। उत्तरवेद्यामेव सत्त्रियमचिन्वत। ततो वै तेऽविन्दन्त प्रजाम्। अभि स्वर्गं लोकमजयन्। विन्दत एव प्रजाम्। अभि स्वर्गं लोकं जयति। यौऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं वायुरृद्धिकामः॥५१॥

यथान्युप्तमेवोपदधे। ततो वै स एतामृद्धिमाप्नोत्। यामिदं वायुरृद्धः। एतामृद्धिमृध्नोति। यामिदं वायुरृद्धः। यौऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं गोबलो वार्ष्णिः पशुकामः। पाङ्क्तमेव चिक्ये। पञ्च पुरस्तात्॥५२॥

पञ्च दक्षिणतः। पञ्च पश्चात्। पञ्चोत्तरतः। एकां मध्ये। ततो वै स सहस्रं पशून्प्राप्नोत्। प्र सहस्रं पशूनाप्नोति। यौऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनं प्रजापतिर्ज्यैष्ठ्यकामो यशस्कामः प्रजननकामः। त्रिवृतमेव चिक्ये॥५३॥

सप्त पुरस्ताᳬत्। तिस्रो दक्षिणतः। सप्त पश्चात्। तिस्र उत्तरतः। एकां मध्यᳬ। ततो वै स प्र यशो ज्यैष्ठ्यमाप्नोत्। एतां प्रजातिं प्राजायत। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। त्रिवृद्वै ज्यैष्ठ्यम्। माता पिता पुत्रः॥५४॥

त्रिवृत्प्रजननम्। उपस्थो योनिर्मध्यमा। प्र यशो ज्यैष्ठ्यमाप्नोति। एतां प्रजातिं प्रजायते। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनमिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः। ऊर्ध्वा एवोपदधे। ततो वै स ज्यैष्ठ्यमगच्छत्॥५५॥

ज्यैष्ठ्यं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथ हैनमसावादित्यः स्वर्गकामः। प्राचीरेवोपदधे। ततो वै सोऽभि स्वर्गं लोकमजयत्। अभि स्वर्गं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। स यदीच्छेत्॥५६॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राङाहोतुर्धिष्ण्यादुत्सर्पेत्। येयं प्रागाद्यशस्वती। सा मा प्रोर्णोतु। तेजसा यशसा ब्रह्मवर्चसेनेति। तेजस्व्येव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति। अथ यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्दधीरन्। भूयिष्ठा दक्षिणा नयेयुरिति। दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि प्राच्येहीति प्राची जुषाणा

वेत्वाज्यस्य स्वाहेति स्रुवेणोपहत्याऽऽहवनीये जुहुयात्॥५७॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्दधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति। पुरीषमुपधाय। चितिक्लृप्तिभिरभिमृश्य। अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। चतस्र एता आहुतीर्जुहोति। त्वमग्ने रुद्र इति शतरुद्रीयस्य रूपम्। अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः। अन्नपत इत्यन्नहोमः। सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति विश्वप्रीः॥५८॥

[९]

यां प्रथमामिष्टकामुपदधाति। इमं तया लोकमभिजयति। अथो या अस्मिँल्लोके देवताः। तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। यां द्वितीयामुपदधाति। अन्तरिक्षलोकं तयाऽभिजयति। अथो या अन्तरिक्षलोके देवताः। तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। यां तृतीयामुपदधाति। अमुं तया लोकमभिजयति॥५९॥

अथो या अमुष्मिँल्लोके देवताः। तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। अथो या अमूरितरा अष्टादश। य एवामी उरवश्च वरीयाꣳसश्च लोकाः। तानेव ताभिरभिजयति॥ कामचारौ ह वा अस्योरुषु च वरीयःसु च लोकेषु भवति। योऽग्निं नाचिकेतं

चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः॥ ६०॥

ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षा उत्तरः। शरत्पुच्छम्। मासाः कर्मकाराः। अहोरात्रे शतरुद्रीयम्। पर्जन्यो वसोर्धाराः। यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं वृष्ट्वा। प्रजाभ्यः सर्वान्कामान्त्सम्पूरयति। एवमेव स तस्य सर्वान्कामान्त्सम्पूरयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते॥ ६१॥

य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्। अहोरात्राणीष्टकाः। एष वाव सोऽग्निरग्निमयः पुनर्णवः। अग्निमयो ह वै पुनर्णवो भूत्वा। स्वर्गं लोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद॥ ६२॥

[१०]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥ २॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाऽश्याम तं काममग्ने। आशानां त्वा विश्वा आशाः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। कामो भूतस्य कामस्तदग्रे। ब्रह्म जज्ञानं पिता विराजाम्। यज्ञो रायोऽयं यज्ञः। आपो भद्रा आदित्पश्यामि। तुभ्यं भरन्ति यो देह्यः। पूर्वे देवा अपरेण प्राणापानौ। हव्यवाहꣳ स्विष्टम्॥ १॥

[१]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्। प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥ २॥

तमाशाऽब्रवीत्। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहमु वा आशाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्याऽऽशा भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं

निरवपत्। आशायै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽऽशाऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यऽऽशा भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽऽशायै स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ३॥

तं कामौऽब्रवीत्। प्रजापते कामेन वै श्राम्यसि। अहमु वै कामौऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यः कामो भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। कामाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यः कामोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य कामो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा कामाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥ ४॥

तं ब्रह्माब्रवीत्। प्रजापते ब्रह्मणा वै श्राम्यसि। अहमु वै ब्रह्माऽस्मि।

मां नु यजस्व। अथ ते ब्रह्मण्वान् यज्ञो भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ब्रह्मणे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य ब्रह्मण्वान् यज्ञोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। ब्रह्मण्वान् ह वा अस्य यज्ञो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा ब्रह्मणे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥५॥

तं यज्ञोऽब्रवीत्। प्रजापते यज्ञेन वै श्राम्यसि। अहमु वै यज्ञोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यो यज्ञो भवष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। यज्ञाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यो यज्ञोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य यज्ञो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा यज्ञाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥६॥

तमापोऽब्रुवन्। प्रजापतेऽप्सु वै सर्वे कामाः श्रिताः। वयमु वा आपः स्मः। अस्मान्नु यजस्व। अथ त्वयि सर्वे कामाः श्रयिष्यन्ते। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अब्ध्यश्चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मिन्त्सर्वे कामा अश्रयन्त। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वे ह वा अस्मिन्कामाः श्रयन्ते। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽब्ध्यः स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥७॥

तमग्निर्बलिमानब्रवीत्। प्रजापतेऽग्नये वै बलिमते सर्वाणि भूतानि बलिꣳ हरन्ति। अहमु वा अग्निर्बलिमानस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सर्वाणि भूतानि बलिꣳ हरिष्यन्ति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अग्नये बलिमते चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मै सर्वाणि भूतानि बलिमहरन्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वाणि ह वा अस्मै भूतानि बलिꣳ हरन्ति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन

ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ काम॑ाय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ बलि॒मते॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥८॥

तमनु॑वित्तिरब्रवीत्। प्रजा॑पते स्व॒र्गं वै लो॒कमनु॑विवित्ससि। अ॒हमु॒ वा अनु॑वित्तिरस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्याऽनु॑वित्तिर्भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसीति॑। स ए॒तम॒ग्नये॒ काम॑ाय पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। अनु॑वित्त्यै च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्याऽनु॑वित्तिरभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्या ह॒ वा अ॒स्यानु॑वित्तिर्भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ काम॑ाय॒ स्वाहाऽनु॑वित्त्यै॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥९॥

ता वा ए॒ताः स॒प्त स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ द्वारः॑। दि॒वः श्ये॑न॒योऽनु॑वित्तयो॒ नाम॑। आशा॑ प्रथ॒माꣳ र॑क्षति। कामौ॑ द्वि॒तीया॑म्। ब्रह्म॑ तृ॒तीया॑म्। य॒ज्ञश्च॑तु॒र्थीम्। आपः॑ पञ्च॒मीम्। अ॒ग्निर्ब॑लि॒मान्त्ष॒ष्ठीम्। अनु॑वित्तिः

सप्तमीम्। अनु ह वै स्वर्गं लोकं विन्दति। कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ चैना एवं वेद। तास्वन्विष्टि। षष्ठौहीवरां दद्यात्कꣳसं च। स्त्रियै चाऽऽभारꣳ समृच्छै॥ १०॥

[२]

तपसा देवा देवतामग्र आयन्। तपसर्षयः स्वरन्वविन्दन्। तपसा सपत्नान्प्रणुदामारातीः। येनेदं विश्वं परिभूतं यदस्ति। प्रथमजं देवꣳ हविषा विधेम। स्वयम्भु ब्रह्म परमं तपो यत्। स एव पुत्रः स पिता स माता। तपो ह यक्षं प्रथमꣳ सम्बभूव। श्रद्धया देवो देवत्वमश्नुते। श्रद्धा प्रतिष्ठा लोकस्य देवी॥ ११॥

सा नो जुषाणोप यज्ञमागात्। कामवत्साऽमृतं दुहाना। श्रद्धा देवी प्रथमजा ऋतस्य। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। ताꣳ श्रद्धाꣳ हविषा यजामहे। सा नो लोकममृतं दधातु। ईशाना देवी भुवनस्याधिपत्नी। आगात्सत्यꣳ हविरिदं जुषाणम्। यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च विश्वे। तस्मै विधेम हविषा घृतेन॥ १२॥

यथा देवैः सधमादं मदेम। यस्य प्रतिष्ठोर्वन्तरिक्षम्। यस्माद्देवा

जज्ञिरे भुवनं च सर्वं। तत्सत्यमर्चदुप यज्ञं न आगात्। ब्रह्माऽऽहुतीरुपमोदमानम्। मनसो वशे सर्वमिदं बभूव। नान्यस्य मनो वशमन्वियाय। भीष्मो हि देवः सहसः सहीयान्। स नो जुषाण उप यज्ञमागात्। आकूतीनामधिपतिं चेतसां च॥ १३॥

सङ्कल्पजूतिं देवं विपश्चिम्। मनो राजानमिह वर्धयन्तः। उपह्वयेऽस्य सुमतौ स्याम। चरणं पवित्रं विततं पुराणम्। येन पूतस्तरति दुष्कृतानि। तेन पवित्रेण शुद्धेन पूताः। अति पाप्मानमरातिं तरेम। लोकस्य द्वारमर्चिमत्पवित्रम्। ज्योतिष्मद्भ्राजमानं महस्वत्। अमृतस्य धारा बहुधा दोहमानम्। चरणं नो लोके सुधितां दधातु। अग्निर्मूर्धा भुवः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाहꣳ स्विष्टम्॥ १४॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्। प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि

देवाः ॥ १५ ॥

तं तपोऽब्रवीत्। प्रजापते तपसा वै श्राम्यसि। अहमु वै तपोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं तपो भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। तपसे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यं तपोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यꣳ ह वा अस्य तपो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा तपसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति ॥ १६ ॥

तꣳ श्रद्धाऽब्रवीत्। प्रजापते श्रद्धया वै श्राम्यसि। अहमु वै श्रद्धाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्या श्रद्धा भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं निरवपत्। श्रद्धायै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्या श्रद्धाऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्य श्रद्धा भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये स्वाहा श्रद्धायै स्वाहा। अनुमत्यै

स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥ १७॥

तꣳ स॒त्यम॑ब्रवीत्। प्रजा॑पते स॒त्येन॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒ वै स॒त्यम॑स्मि। मां नु य॑जस्व । अथ॑ ते स॒त्यꣳ स॒त्यं भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसीति॑। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। स॒त्याय॑ च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यꣳ स॒त्यम॑भवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। सत्यꣳ ह॒ वा अ॑स्य स॒त्यं भ॑वति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॑ स॒त्याय॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥ १८॥

तं मनो॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ मन॑सा॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒ वै मनो॑ऽस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यं मनो॑ भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसीति॑। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। मन॑से च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यं मनो॑ऽभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यꣳ ह॒ वा अ॑स्य॒ मनो॑ भवति।

अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ मन॑से॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहाति॑॥ १९॥

तं चर॑णमब्रवीत्। प्रजा॑पते॒ चर॑णेन॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒ वै चर॑णमस्मि। मां नु य॑जस्व। अथ॑ ते स॒त्यं चर॑णं भविष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसीति॑। स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। चर॑णाय च॒रुम्। अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यं चर॑णमभवत्। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यꣳ ह॒ वा अ॑स्य॒ चर॑णं भवति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ चर॑णाय॒ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑ लो॒काय॒ स्वाहा॒ऽग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॒ स्वाहेति॑॥ २०॥

ता वा ए॒ताः पञ्च॑ स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ द्वार॑ः। अपा॑घा॒ अनु॑वित्तयो॒ नाम॑। तपः॑ प्रथ॒माꣳ र॑क्षति। श्र॒द्धा द्वि॒तीया॑म्। स॒त्यं तृ॒तीया॑म्। मन॑श्चतु॒र्थीम्। चर॑णं पञ्च॒मीम्। अनु॑ ह॒ वै स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति।

कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ चैना एवं वेद। तास्वन्विष्टि। पष्ठौहीवरां दद्यात्कꣳसं च। स्त्रियै चाऽऽभारꣳ समृच्यै॥ २१॥

[४]

ब्रह्म वै चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधियज्ञो निर्मितः। नैनꣳ शप्तम्। नाभिचरितमागच्छति। य एवं वेद। यो ह वै चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वं वेद। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः कल्पन्ते। वाचस्पतिर्होता दशहोतृणाम्। पृथिवी होता चतुर्होतृणाम्॥ २२॥

अग्निर्होता पञ्चहोतृणाम्। वाग्घोता षड्होतृणाम्। महाहविर्होता सप्तहोतृणाम्। एतद्वै चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वम्। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः कल्पन्ते। य एवं वेद। एषा वै सर्वविद्या। एतद्भेषजम्। एषा पङ्क्तिः स्वर्गस्य लोकस्याञ्जसाऽयनिः स्रुतिः॥ २३॥

एतान् योऽध्यैत्यछदिर्दर्शे यावत्तरसम्। स्वरिति। अनपब्रवः सर्वमायुरिति। विन्दते प्रजाम्। रायस्पोषं गौपत्यम्। ब्रह्मवर्चसी

भवति। एतान् योऽध्यैति। स्पृणोत्यात्मानम्। प्रजां पितॄन्। एतान् वा अरुण औपवेशिर्विदाञ्चकार॥ २४॥

एतैरधिवादमपाजयत्। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वर्ययौ। एतान्योऽध्यैति। अधिवादं जयति। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वरेति। एतैरग्निं चिन्वीत स्वर्गकामः। एतैरायुष्कामः। प्रजापशुकामो वा॥ २५॥

पुरस्ताद्दशहोतारमुदञ्चमुपदधाति यावत्पदम्। हृदयं यजुषी पत्न्यौ च। दक्षिणतः प्राञ्चं चतुर्होतारम्। पश्चादुदञ्चं पञ्चहोतारम्। उत्तरतः प्राञ्चꣳ षड्होतारम्। उपरिष्टात्प्राञ्चꣳ सप्तहोतारम्। हृदयं यजूꣳषि पत्न्यश्च । यथावकाशं ग्रहान्। यथावकाशं प्रतिग्रहाँल्लोकम्पृणाश्च। सर्वा हास्यैता देवताः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥ २६॥

सदेवमग्निं चिनुते। रथसम्मितश्चेतव्यः। वज्रो वै रथः। वज्रेणैव पाप्मानं भ्रातृव्यꣳ स्तृणुते। पक्षः सम्मितश्चेतव्यः। एतावान् वै रथः। यावत्पक्षः। रथसम्मितमेव चिनुते। इममेव लोकं पशुबन्धेनाभिजयति। अथो अग्निष्टोमेन॥ २७॥

अन्तरिक्षमुक्थ्येन। स्वरतिरात्रेण। सर्वाँल्लोकानहीनेन। अथो सत्रेण। वरो दक्षिणा। वरेणैव वरꣳ स्पृणोति। आत्मा हि वरः। एकविꣳशतिर्दक्षिणा ददाति। एकविꣳशो वा इतः स्वर्गो लोकः। प्र स्वर्गं लोकमाप्नोति॥२८॥

असावादित्य एकविꣳशः। अमुमेवाऽऽदित्यमाप्नोति। शतं ददाति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। सहस्रं ददाति। सहस्रसम्मितः स्वर्गो लोकः। स्वर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। अन्विष्टकं दक्षिणा ददाति। सर्वाणि वयाꣳसि॥२९॥

सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्ध्यै। यदि न विन्देत। मन्थानेतावतो दद्यादोदनान् वा। अश्नुते तं कामम्। यस्मै कामायाग्निश्चीयते। पष्ठौहीं त्वन्तर्वतीं दद्यात्। सा हि सर्वाणि वयाꣳसि। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्ध्यै॥३०॥

हिरण्यं ददाति। हिरण्यज्योतिरेव स्वर्गं लोकमेति। वासो ददाति। तेनऽऽयुः प्रतिरते। वेदितृतीये यजेत। त्रिषत्या हि देवाः। स सत्यमग्निं चिनुते। तदेतत्पशुबन्धे ब्राह्मणं ब्रूयात्। नेतरेषु यज्ञेषु।

यो ह वै चतुर्होतृननुसवनं तर्पयितव्यान् वेद॥ ३१॥

तृप्यति प्रजया पशुभिः। उपैनꣳ सोमपीथो नमति। एते वै चतुर्होतारोऽनुसवनं तर्पयितव्याः। ये ब्राह्मणा बहुविदः। तेभ्यो यद्दक्षिणा न नयेत्। दुरिष्टꣳ स्यात्। अग्निमस्य वृञ्जीरन्। तेभ्यो यथाश्रद्धं दद्यात्। स्विष्टमेवैतत्क्रियते। नास्याग्निं वृञ्जते॥ ३२॥

हिरण्येष्टको भवति। यावदुत्तममङ्गुलिकाण्डं यज्ञपरुषा सम्मितम्। तेजो हिरण्यम्। यदि हिरण्यं न विन्देत्। शर्करा अक्ता उपदध्यात्। तेजो घृतम्। सतेजसमेवाग्निं चिनुते। अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्या वा। वीर्येण वा एष व्यृध्यते। योऽग्निं चिनुते॥ ३३॥ यावदेव वीर्यम्। तदस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः सायुज्यꣳ सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानाꣳ सायुज्यम्। सार्ष्टिताꣳ समानलोकतामाप्नोति। य एतमग्निं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। एतदेव सावित्रे ब्राह्मणम्। अथो नाचिकेते॥ ३४॥

[५]

यच्चामृतं यच्च मर्त्यम्। यच्च प्राणिति यच्च न। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया

देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद। सर्वाः स्त्रियः सर्वान्पुꣳसः। सर्वं न स्त्रीपुमं च यत्। सर्वास्ताः। यावन्तः पाꣳसवो भूमैः॥ ३५॥

सञ्ज्ञाता देवमाययाः। सर्वास्ताः। यावन्त ऊषाः पशूनाम्। पृथिव्यां पुष्टिर्हिताः। सर्वास्ताः। यावतीः सिकताः सर्वाः। अप्स्वन्तश्च याः श्रिताः। सर्वास्ताः। यावतीः शर्करा धृत्यै। अस्यां पृथिव्यामधि॥ ३६॥

सर्वास्ताः। यावन्तोऽश्मानोऽस्यां पृथिव्याम्। प्रतिष्ठासु प्रतिष्ठिताः। सर्वास्ताः। यावतीर्वीरुधः सर्वाः। विष्ठिताः पृथिवीमनु। सर्वास्ताः। यावतीरोषधीः सर्वाः। विष्ठिताः पृथिवीमनु। सर्वास्ताः॥ ३७॥

यावन्तो वनस्पतयः। अस्यां पृथिव्यामधि। सर्वास्ताः। यावन्तो ग्राम्याः पशवः सर्वे। आरण्याश्च ये। सर्वास्ताः। ये द्विपादश्चतुष्पादः। अपाद उदरसर्पिणः। सर्वास्ताः। यावदाञ्जनमुच्यते॥ ३८॥

देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः॥ यावत्कृष्णायसꣳ सर्वम्। देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। यावल्लोहायसꣳ सर्वम्। देवत्रा

यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वꣳ सीसꣳ सर्वं त्रपु। देवत्रा यच्च मानुषम्॥ ३९॥

सर्वास्ताः। सर्वꣳ हिरण्यꣳ रजतम्। देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ताः। सर्वꣳ सुवर्णꣳ हरितम्। देवत्रा यच्च मानुषम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥ ४०॥

[६]

सर्वा दिशो दिक्षु। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। अन्तरिक्षं च केवलम्। यच्चास्मिन्नन्तराहितम्। सर्वास्ताः। आन्तरिक्ष्यश्च याः प्रजाः॥ ४१॥

गन्धर्वाप्सरसश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्त्सलिलान्। अन्तरिक्षे प्रतिष्ठितान्। सर्वास्ताः। सर्वानुदारान्त्सलिलान्। स्थावराः प्रोष्याश्च ये। सर्वास्ताः। सर्वा धुनिꣳ सर्वान्ध्वꣳसान्। हिमो यच्च शीयते॥ ४२॥

सर्वास्ताः। सर्वान्मरीचीन् विततान्। नीहारो यच्च शीयते। सर्वास्ताः। सर्वा विद्युतः सर्वान्त्स्तनयित्नून्। ह्रादुनीर्यच्च शीयते। सर्वास्ताः। सर्वाः स्रवन्तीः सरितः। सर्वमप्सुचरं च यत्। सर्वास्ताः॥४३॥

याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः। याश्च वैशन्तीरुत प्रासचीर्याः। सर्वास्ताः। ये चोत्तिष्ठन्ति जीमूताः। याश्च वर्षन्ति वृष्टयः। सर्वास्ताः। तपस्तेज आकाशम्। यच्चाऽऽकाशे प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। वायुं वयाꣳसि सर्वाणि॥४४॥

अन्तरिक्षचरं च यत्। सर्वास्ताः। अग्निꣳ सूर्यं चन्द्रम्। मित्रं वरुणं भगम्। सर्वास्ताः। सत्यꣳ श्रद्धां तपो दमम्। नाम रूपं च भूतानाम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४५॥

[७]

सर्वान्दिवꣳ सर्वान्देवान्दिवि। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। यावतीस्तारकाः सर्वाः। वितता रोचने

दिवि। सर्वास्ताः। ऋचो यजूꣳषि सामानि॥४६॥

अथर्वाङ्गिरसश्च ये। सर्वास्ताः। इतिहासपुराणं च। सर्पदेवजनाश्च ये। सर्वास्ताः। ये च लोका ये चालोकाः। अन्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। यच्च ब्रह्म यच्चाब्रह्म। अन्तर्ब्रह्मन्प्रतिष्ठितम्॥४७॥

सर्वास्ताः। अहोरात्राणि सर्वाणि। अर्धमासाꣳश्च केवलान्। सर्वास्ताः। सर्वानृतून्त्सर्वान्मासान्। संवत्सरं च केवलम्। सर्वास्ताः। सर्वं भूतꣳ सर्वं भव्यम्। यच्चातोऽधिभविष्यति। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उप कामदुघा दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४८॥

[८]

ऋचां प्राची महती दिगुच्यते। दक्षिणामाहुर्यजुषामपाराम्। अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदीची महती दिगुच्यते। ऋग्भिः पूर्वाह्णे दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अह्नः। सामवेदेनाऽस्तमये महीयते। वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति सूर्यः। ऋग्भ्यो जाताꣳ सर्वशो मूर्तिमाहुः। सर्वा गतिर्याजुषी हैव शश्वत्॥४९॥

सर्वं तेजः सामरूप्यꣳ ह शश्वत्। सर्वꣳ हेदं ब्रह्मणा हैव सृष्टम्।

ऋग्भ्यो जातं वैश्यं वर्णमाहुः। यजुर्वेदं क्षत्रियस्याऽऽहुर्योनिम्। सामवेदो ब्राह्मणानां प्रसूतिः। पूर्वे पूर्वेभ्यो वचं एतदूचुः। आदर्शमग्निं चिन्वानाः। पूर्वे विश्वसृजोऽमृताः। शतं वर्षसहस्राणि। दीक्षिताः सत्त्रमासत॥५०॥

तप आसीद्बृहस्पतिः। ब्रह्म ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यꣳ ह होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसत। अमृतमेभ्य उदगायत्। सहस्रं परिवत्सरान्। भूतꣳ ह प्रस्तोतैषामासीत्। भविष्यत्प्रति चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदꣳ सर्वꣳ सिषासताम्॥५१॥

अपानो विद्वानावृतः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्तवा उपगातारः। सदस्या ऋतवोऽभवन्। अर्धमासाश्च मासाश्च। चमसाध्वर्यवोऽभवन्। अशꣳसद्ब्रह्मणस्तेजः। अच्छावाकोऽभवद्यशः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्। यद्विश्वसृज आसत॥५२॥

ऊर्ग्जानमुदवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यष्टौद्राव्ण्णः। यद्विश्वसृज आसत। अपचितिः पोत्रीयामयजत्। नेष्ट्रीयाम-यजत्त्विषिः। आग्नीद्राद्विदुषी सत्यम्। श्रद्धा हैवायजत्स्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजाम्। आकूतिरपिनद्धविः॥५३॥

इध्मꣳ ह क्षुच्चैभ्य उग्रे। तृष्णा चाऽऽवहतामुभे। वागेषाꣳ सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतन्त्राणि तन्वानाऽहः। सꣳस्थाश्च सर्वशः । अहोरात्रे पशुपाल्यौ। मुहूर्ताः प्रेष्या अभवन्। मृत्युस्तदभवद्धाता। शमितोग्रो विशां पतिः॥५४॥

विश्वसृजः प्रथमाः सत्रमासत। सहस्रसमं प्रसुतेन यन्तः। ततो ह जज्ञे भुवनस्य गोपाः। हिरण्मयः शकुनिर्ब्रह्म नाम। येन सूर्यस्तपति तेजसेद्धः। पिता पुत्रेण पितृमान् योनियोनौ। नावेदविन्मनुते तं बृहन्तम्। सर्वानुभुमात्मानꣳ सम्पराये। एष नित्यो महिमा ब्राह्मणस्य। न कर्मणा वर्धते नो कनीयान्॥५५॥

तस्यैवाऽऽत्मा पदवित्तं विदित्वा। न कर्मणा लिप्यते पापकेन। पञ्चपञ्चाशतस्त्रिवृतः संवत्सराः। पञ्चपञ्चाशतः पञ्चदशाः। पञ्चपञ्चाशतः सप्तदशाः। पञ्चपञ्चाशत एकविꣳशाः। विश्वसृजाꣳ सहस्रसंवत्सरम्। एतेन वै विश्वसृज इदं विश्वमसृजन्त। यद्विश्वमसृजन्त। तस्माद्विश्वसृजः। विश्वमेनाननु प्रजायते। ब्रह्मणः सायुज्यꣳ सलोकताँ यन्ति। एतासामेव देवतानाꣳ

सायुज्यम्। सार्ष्टिताꣳ समानलोकताँ यन्ति। य एतदुपयन्ति। ये चैनत्प्राहुः। येभ्यश्चैनत्प्राहुः॥५६॥

[९]

॥ ॐ ॥

॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥३॥ ॥ इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम्॥

हरिः ॐ॥